

T.C.

KAHRAMANMARAŞ ST İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**RUSYA FEDERASYONU’NDA FEDERAL
YAPININ ULUSAL GÜVENLİĞE
ETKİLERİ**

DANIŞMAN : Doç. Dr. Osman AĞIR

JÜRİ : Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

JÜRİ : Doç. Dr. Aziz BELLİ

Gl DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

Temmuz – 2020

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUSYA FEDERASYONU'NDA FEDERAL YAPININ ULUSAL
GÜVENLİĞE ETKİLERİ**

Gül DEMİR

Danışman: Doç. Dr. Osman AĞIR

Yıl : 2020, Sayfa: VII+ 85

Jüri : Doç. Dr. Osman AĞIR (Başkan)
Jüri : Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Üye)
Jüri : Doç.Dr. Aziz BELLİ (Üye)

Prensip olarak uyumsuzlukların sona erdirilmesi ve insanların üst bir organizasyon altında birleşmesi misyonlarını sağlayan, devlet ölçeğinde bir teşkilatlanma tarzı olan federasyonlar, teşkilatlanma biçimine göre özellikle egemenlik ve yetkilerin federal hükümet ile federe birimler arasında paylaşımı hususunda zaman zaman ihtilaf da yaratabilmektedir. Dikey, hiyerarşik, asimetrik ve çok uluslu bir federatif yapıya sahip olan Rusya federasyonu için bu nitelikler, özellikle merkezi hükümetin gevşediği dönemlerde birleştirici etkisinden ziyade çatışmaların temel motivasyonu olmuştur. Rusya Federasyonu'nun iç ve dış politikasını ve güvenlik anlayışını 90'lı yıllardan bu yana önemli ölçüde içeride federe birimleriyle yaşadığı egemenlik mücadelesi şekillendirmiş, sonunda bu mücadele RF'nin güvenlik anlayışını değiştirmiş, dönüştürmüş ve birden fazla boyut kazandırmıştır. Çalışmada öncelikle federasyon konsepti açıklanıp çerçevesi çizildikten sonra Rusya Federasyonu'nun federatif yapısı açıklanmış ve devam eden bölümlerde ise federasyonun askeri doktrinleri ışığında güvenlik algısındaki değişim ve gelişmeler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise özellikle çatışmaların yoğun yaşandığı federe birimlere, çatışmaların temel sebeplerine ve çözüm önerilerine yer verilecektir. Bu tez çalışması, Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik anlayışını ve federal yapının bu anlayışına etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel analiz yöntemi kullanılmış olup tarihsel ve betimsel verilerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Federasyon, Rusya Federasyonu, Ulusal Güvenlik, Federe Birim

**DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL
RELATIONS INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

**EFFECTS OF FEDERAL STRUCTURE ON NATIONAL
SECURITY IN THE RUSSIAN FEDERATION**

Gül DEMİR

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Osman AĞIR

Year : 2020, Page: VII+85

Jury	: Assoc. Prof. Dr. Osman AĞIR	(Chairperson)
Jury	: Assoc. Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ	(Member)
Jury	: Assist. Prof. Dr. Aziz BELLİ	(Member)

Federations which with a state-scale form of organization that provide missions to end disputes and unite people under a top organization, may also occasionally create disputes, particularly in terms of how they are organized, in sharing sovereignty and powers between the federal government and federated units. For the Russian Federation, which has a vertical, hierarchical, asymmetrical and multinational federative structure, these qualities were the main motivation of the conflicts, rather than their unifying effect, especially during the relaxation of the central government. The domination struggle of the Russian Federation with its federal units has shaped the domestic and foreign policy and security understanding significantly since the 90s. Eventually, this struggle changed, transformed and brought multiple dimensions to RF's security understanding. After explaining and framing the federation concept in the study, The federative structure of the Russian Federation will be explained and in the following sections, changes and developments in the perception of security according to the military doctrines of the federation will be tried to be revealed. Finally, especially the federal units where conflicts are intense, the main causes of the conflicts and solution suggestions will be mentioned. This thesis study aims to reveal the national security approach of the Russian Federation and its effects on this understanding of the federal structure. Qualitative analysis method was used in the study and historical and descriptive data were used.

Key Concepts: Federation, Russian Federation, National Security, Federated Unit

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, Rusya Federasyonu'nun idari yapılanmasını, federe birimlerin etnik ve dini kültürünü, federe birimlere ait niteliklerin merkezi hükümet tarafından nasıl algılandığı ve yönetildiği, iç ve dış politika üzerindeki etkilerini açıklayarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Öncelikle yüksek lisans eğitimimin başladığı günden bu yana gerek bu tez çalışması gerekse akademik desteğe ihtiyaç duyduğum hemen her konuda yardımlarını ve tavsiyelerini benden esirgemeyen, tanış olmakla kendimi çok şanslı addettiğim değerli danışman hocam Osman AGİR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tanıdığım günden bu yana desteğini hep arkamda hissettiğim, bu çalışma için de fazlaca emek vermiş olan Aytuğ Tuğrul ESKİMERGEN'e, yüksek lisans öğrenimimi daha eğlenceli kılan sıra arkadaşlarıma ve son olarak aileme desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	3
3. RUSYA FEDERASYONU HAKKINDA GENEL BİLGİ	4
3.1. Rusya Federasyonu'nda Siyasi Yapı.....	6
3.2. Rusya Federasyonu'nda Ekonomik Yapı.....	9
3.3. Rusya Federasyonu'nda Toplumsal Yapı	10
4. FEDERALİZM VE RUS TİPİ FEDERALİZM	13
4.1. Federalizm ve Federasyon.....	13
4.1.1. Çift Yapılı (İkili-Dual) Federasyonlar.....	15
4.1.2. İşbirlikçi Federasyonlar	16
4.2. Rus Tipi Federalizm.....	17
4.2.1. Çarlık Dönemi	17
4.2.2. Sovyetler Birliği Dönemi	18
4.2.3. Rusya Federasyonu Dönemi.....	19
4.3. Federalizm Perspektifinden Rus Tipi Federalizm.....	22
5. RUS GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEMEL BELİRLEYİCİLERİ	26
5.1. Rus Savunma Doktrinleri.....	26
5.1.1. 1993 Askeri Doktrini.....	26
5.1.2. 2000 Askeri Doktrini.....	27
5.1.3. Rus Deniz Doktrini.....	28
5.1.4. 2010 Askeri Doktrini.....	30
5.1.5. 2014 Askeri Doktrini.....	32
5.2. Rusya'nın Savunma Öncelikleri	34
6. GEÇMİŞTEN PUTİN DÖNEMİNE YENİ BİR ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI: KONTROLLÜ DÖNÜŞÜM MODELİ	36
6.1. Kontrollü Dönüşüm Modeli	36
6.2. Güçlü Devlet Olma Hedefi.....	37
6.2.1. Çeçenistan'a İkinci Müdahale	38
6.2.2. Siyasal Reformlar	39
6.2.3. Düzenli Orduya Geçiş	41
6.2.4. Federal Reformlar.....	43
6.2.5. Dış Politika Reformları: Uzlaşmacı Model	44

7. RUSYA FEDERASYONU'NDA FEDERAL YAPININ ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİLERİ	46
7.1.Rus Güvenlik Anlayışında Temel Yaklaşımlar.....	46
7.1.1. Milliyetçi Yaklaşımlar.....	47
7.1.2 Batıcılık Yaklaşımı.....	49
7.1.3 Avrasyacılık Yaklaşımı	50
7.2 Temel Yaklaşımlar Işığında Federal Yapının Ulusal Güvenliğe Etkileri	53
7.2.1. Rusya Federasyonu'nda Federe Birimlerin Genel Yapısı.....	54
7.2.2. Federal Yapının Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri ve Çokkültürlülük	61
7.3 Temel Yaklaşımlar Işığında Federal Yapının Rus Dış Politikasına Etkileri.....	66
7.3.1. Federal Yapının Yakın Çevre Üzerindeki Etkileri	66
7.3.2. Federal Yapının Batı İle İlişkiler Üzerindeki Etkileri	68
7.3.3. Federe Birimlerde Ortaya Çıkan Radikal İslam Tehdidi.....	70
7.3.4. Federal Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	72
8. SONUÇ ve TARTIŞMA.....	75
KAYNAKLAR	80
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilat
BBC	: British Broadcasting Corporation
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brasil, Russia, India, China, South Africa
DAEŞ	: Devlet'ül Irak ve Şam
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
G-7	: Group of Seven (Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya ve Kanada)
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
HTŞ	: Heyet Tahrir el-Şam
ISAF	: International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
RF	: Rusya Federasyonu
SALT	: The Strategic Arms Limitation Talks Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	: Strategic Arms Reduction Treaty (Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması)
ŞİÖ	: Şanghay İş birliği Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu

TABLÖLÄR LİSTESİ

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 4.1. Rusya Federasyonu'na Bağlı Özerk Cumhuriyetlerin Özerklik Düzeyi	24
Tablo 7.1. Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi Özerk Cumhuriyetlerine Ait Genel Veriler	55

1. GİRİŞ

1990'lı yılların sonunda Soğuk Savaş'ın tarihe karışması, çift kutuplu yapının sona ermesi ve SSCB'nin dağılışı ile Rusya Federasyonu, ulusal güvenlik algısı konusunda da gelişmelerden en fazla etkilenmiş ülkelerin başında gelmiştir. RF'nin Sovyetler Birliği'nin halefi olarak yoluna devam etmesiyle, birçok alanda olduğu gibi ülkedeki iç ve dış güvenlik kavramının çerçevesinin de net olarak belirlenmesi ve bir ulusal güvenlik stratejisinin ortaya konması ihtiyacı doğmuştur. Soğuk Savaşın gergin ve aynı zamanda kendi içinde belli bir istikrara sahip olan siyasi atmosferi içerisinde göreceli olarak sükûnet içinde olan özellikle Kuzey Kafkasya ve diğer etnik federe birimler, 1990'ların başından itibaren üzerlerindeki ağır otoritenin önemli oranda kaybolması sebebiyle kısa sürede içten içe kaynamaya başlamış ve yıllar öncesinden ertelenen sorunların hesaplaşma alanlarına dönüşmüştür.

SSCB'nin dağılmasının ardından içeride çok fazla etnik sorunlar yaşayan Rusya Federasyonu'nun etnik sorunlarını çözmekte attığı ilk adım 31 Mart 1992'de yaptığı Federasyon Anlaşması'dır. Federasyon Anlaşması, Federal Hükümet ile diğer Federal Birimler arasında yetki paylaşımını belirlemiştir. Ancak Federasyonunun özellikle federe cumhuriyetlerle yaptığı birebir anlaşmalar veya yetki ve ödevlerin kesin sınırlarla belirtilmemesi, federe anayasaların federasyon anayasası ile zaman zaman çelişmesi ve merkezi hükümetin birimleri baskılayamaması gibi sebeplerden bu Federasyon Anlaşması RF'nin federe birimlerle yaşadığı sorunlarına çare olamamıştır.

1990'lı yıllarda ekonomik bir dönüşüm içine giren RF, emperyalist kimliğini terk etmiş, sınırları daralarak süper güç olma özelliğini kaybetmiştir. Bununla birlikte Çeçenistan ile savaşı ve federasyona dahil olan diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleri ile karşılaşmıştır (Yılmaz, 2006: 362 – 363). 20 Haziran 1990'da yayımlanan bağımsızlık deklarasyonu ise federe bölgelerin haklarının artırılmasına gerek duyulduğunu vurgulamış ve hakların önündeki engellerin kaldırılması zorunluluğuna değinmiştir (Kızılcık, 2010: 585).

Aralık 1997'ye gelindiğinde Rusya, bağımsızlık yıllarının ilk güvenlik konseptini kabul etmiştir. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanan Ulusal Güvenlik Konsepti, Kosova olaylarının ertesinde ve Çeçenistan'da yaşanan gelişmeler ışığında Vladimir Putin'in de içinde bulunduğu bir grup tarafından bazı değerlendirmelere tabi tutulmuştur ve son şeklini almıştır. 1997 Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi ülke güvenliğine en önemli tehdit olarak uluslararası düzendeki sorunlardan ziyade ülkenin iç politikasına odaklanarak siyasi istikrarsızlık sorununa yoğunlaşmıştır (Kibaroglu, 2001: 99).

31 Aralık 1999'da Vladimir Putin iktidara geldikten sonra Rusya Federasyonu güvenlik anlayışı sürekli değişmiş ve güncellenmiştir. Rusya Federasyonu'nun Milli Güvenlik Konseptinde çok milletli Rusya halkının güvenliği ve refahının temini, iç ve dış politığın önemli meselesi ve tüm milli çıkarlar sisteminin garantisi olarak belirlenmiştir. Tüm diğer stratejik ve taktik amaç ve hedeflerin buna hizmet etmesi gerektiği vurgulanmıştır (Necefoglu, 2017: 3).

Rusya Federasyonu'nun iç çatışmalarla mücadelesi günümüze kadar büyük oranda etnik azınlıklıklar ile ağırlıklı olarak Kuzey Kafkasya odaklı olmuştur. Karmaşık etnik yapısına rağmen bölgede, burada çıkarı olan büyük güçlere karşı direniş ve mücadele geleneği ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bölgede doğan boşluğun doldurulması ve tarihsel hesapların yeniden görülmesiyle ilgili hareketlilik başlamıştır. Özellikle farklı etnik gruplar arasındaki gerilim ve çatışmalar günümüzde dahi Kuzey Kafkasya'nın temel gündemi olmaya devam etmektedir. Çeçenistan ve sonrasında Kuzey Kafkasya'nın geneline yayılan terör, 1990'lı yılların sonundan itibaren Rusya'nın merkezine kaymaya başlamıştır. Bu gelişmeler, 1999 yılından itibaren Rusya Federasyonu yönetiminde etkin olmaya başlayan Putin'in Çeçenistan'ı kontrol altına alma girişimini de terörle mücadele stratejisi içerisinde değerlendirmesine olanak vermiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile küresel boyutta ortaya çıkan terörle savaş eğilimi uluslararası kamuoyunda, kazanılan ikinci Çeçenistan savaşı ve Çeçenlere atfedilen Moskova Tiyatrosu ve Beslan terör eylemleri ise iç kamuoyunda, Putin'in terörle mücadele stratejisini destekleyen unsurlar olmuştur.

Hem karakteristik hem de coğrafi açıdan güvenlik alanındaki zorlukların çeşitliliği Rusya'yı çok yönlü ve dengeli bir strateji izlemeye itmiştir. Rusya'nın jeostratejik pozisyonu ve ekonomik durumu göz önüne alındığında, Soğuk Savaş dönemindeki politikaların sürdürülmesi mümkün değildir. Tüm dünyada bir tehdit olan terörizm ve tek kutuplu uluslararası sistem tartışmaları sürerken, değindiğimiz önemi doğrultusunda Rusya'nın federe birimleri ile birlikte, ulusal güvenlik anlayışının nasıl dönüştüğü ve günümüzde hangi noktaya geldiği konusunun anlaşılması ve ortaya konması gerekmektedir.

Bu tez çalışması Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik anlayışını ve federal yapının bu anlayışına etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmamız federe birimlerin etnik ve dini yapısının Rusya Federasyonu için statükoyu tehdit eden bir unsur olduğu ve federasyonun özellikle 90'lı yıllarda federe birimleri ile girdiği mücadelelerle güvenlik anlayışını dönüştürüp geliştirdiği iddiasındadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Rusya Federasyonu hakkında genel bilgilere değindikten sonra, dördüncü bölümde "Federalizm Perspektifinden Rus Tipi Federalizm" başlığı altında Rusya'nın şahsına münhasır federatif yapısı anlatılmaya çalışılacaktır. Zira asimetrik ve hiyerarşik federatif yapılanması gerek çatışma çözümlemesi gerekse ihtilaf yaratmasıyla Rusya Federasyonu'nun en ait edici niteliklerindendir.

Rus güvenlik politikalarını ele alan ve Rus savunma doktrinlerinin temeline odaklanan çalışma, beşinci bölümde bu doktrinleri açıklayarak, devam eden bölümde Vladimir Putin dönemi ile birlikte Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik anlayışının nasıl kurumsallaştığı ve hangi noktaya evrildiğini açıklamaya çalışacaktır.

Rusya Federasyonu'nun geçmişi ve bugünü ile sentezleyerek ortaya koyduğu güvenlik yaklaşımları ve güvenlik politikaları sonucu ortaya çıkan sosyo-kültürel ortama, bu ortamın federe birimler üzerinde yarattığı siyasi, sosyal ve ekonomik etkilere ve Federasyonda federe birimler kaynaklı gerek iç gerekse dış politika uygulamalarına ve tehdit algılarına ise yedinci bölümde yer verilecektir.

Son bölüm olan Sonuç ve Tartışma bölümünde ise, gerilim ve çatışmaların kaynağını, nedenlerini ve olası sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için önce ihtilafli federe birimlere değinilecek, başlıca çatışma alanları ve konuları ele alınacaktır. Daha sonra Rusya Federasyonu'nun çatışma çözümündeki yaklaşım ve doktrinlerinin dönüşümü doğrultusunda uygulanan çözüm politikalarından bahsedilecektir. Sonuç ve önerilere yer verilerek, sonraki çalışmalara katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Rusya Federasyonu, tarihi, kültürü, siyasi kültürü, devasa coğrafyası ve karmaşık idari yapısıyla öteden beri hakkında en fazla akademik metin üretilen ülkelerden birisi olmuştur. Özellikle karmaşık ve kendine özgü federatif yapısı, bu yapının sebep ve sonuçları akademisyenler tarafından anlaşılmak ve anlatılmak istenmiştir.

Bir ülkeyi gerek siyasi gerek sosyolojik gerekse de ekonomik perspektifte inceleyen hemen her çalışma o ülkenin tarihini anlamak ve yorumlamak istemektedir. Rusya Federasyonu tarihini çalışmalarında detaylı olarak inceleyen Tatar asıllı Türk tarihçi Kurat (1987)'in "Başlangıçtan 1917'ye Kadar" adlı eseri hem bu çalışma hem de literatür için önemli bir kaynaktır. Çalışmada Slav ırkının bir devlet bilinci ile ortaya çıkmasından bir Çarlık yönetimine evrilmesi ve bu yönetimin Komünist Devrimle son bulmasına kadar olan zaman dilimi incelenmiştir.

Temelinde Rusya Federasyonu'nun idari yapısını ve devlet sistemini inceleyen bu çalışma ve dünyadaki yaygın ve kurumsal diğer devlet biçimlerini "Çağdaş Devlet Sistemleri" adlı eserinde sistemli bir şekilde inceleyen Roskin (2007), Federasyonun devlet sisteminin anlaşılması ve diğer sistemler ile kıyaslanabilmesi açısından literatürün kült kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun federatif yapısını literatürde en iyi açıklayan kavramlardan biri olan "Asimetrik Federalizm" kavramını "Russian Federalism in Comparative Perspective" adlı eserinde kullanan Stepan (2000), 1990'larda dünyadaki on bir demokratik federal sisteme ait verilerden elde edilen önermeleri özetlemektedir.

Siyasi kültür ve politik kurumsallaşmanın temelleri şüphesiz din, kimlik ve ulus gibi kavramlar üzerinden atılmaktadır. Literatüre Slav kültürünün anlaşılması ve bahse konu kavramların sebep ve sonuçları açısından önemli kaynaklar sunan Dualı (2013) "Rusya Federasyonu'nda Milli ve Dini Kimliğin Yükselişi" adlı çalışmada öncelikle Rus tarihinin arka planına önemli dönüm noktalarıyla birlikte yer vermiş, Rus kimliğinin yaşanan travmalar sonucu nasıl yeniden yaratıldığına ve neye evrildiğine açıklık getirmeye çalışmıştır.

Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından halefi Rusya Federasyonu bir dizi zorluklar ile karşı karşıya kalmıştır. Köklü bir devlet geçmişine sahip olan ve özellikle Soğuk Savaş döneminde bir dünyanın iki süper kutbundan birini oluşturan Rusya Federasyonu vatandaşları içine düştükleri durumu kabullenmekte zorlanmakla birlikte, 2002'li yılların başında Putin'in iktidarı devralmasıyla yeniden bir ivme yakalamıştır. Büyükkancı (2001), "Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar" adlı çalışmada Putin'in yönetim anlayışı, Post-Sovyet ülkelerle olan ilişkileri ve iç politikadaki siyasal oluşumların dış politikadaki yansımaları konularına değinmiştir.

Hasanoğlu (2014), "Komünizmin Milliyetçilikle İttifakı: II. Dünya Savaşında Rus Milliyetçiliği" adlı çalışmada, Batıcılar ile Slavofiller arasındaki ideoloji tartışmasını inceleyerek, Bolşeviklerin Marks'ın öğretilerini nasıl milliyetçilik ile sentezlediğine, ortaya çıkan bu yeni anlayışın etnik azınlıklar ve Slav olmayan milletler üzerinde nasıl etkiler bıraktığına açıklık getirmiştir.

Sovyetler Birliği döneminde temelleri atılan ve Sovyet sonrası dönemde de kronikleşerek devam eden etnik ve dini azınlıklar sorunlarına, bu sorunların nasıl terörizme evrildiğine ve özellikle Kuzey Kafkasya özelindeki yerel dinamiklerine Sapmaz (2012), "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri" adlı çalışmada kapsamlıca değinmiştir.

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nun idari yapılanmasını, federe birimlerin etnik ve dini kültürünü, federe birimlere ait niteliklerin merkezi hükümet tarafından nasıl algılandığı ve yönetildiği, iç ve dış politika üzerindeki etkilerini açıklayarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

3. RUSYA FEDERASYONU HAKKINDA GENEL BİLGİ

İngiltere eski Başbakanı Winston Churchill, 1939'da BBC'ye Rusya ile ilgili "Rusya bir bulmaca, içinde sırlarla dolu bir muamma" (<http://www.churchill-society-london.org.uk/RusnEnig>, 02.03.2019) demiştir. Churchill'in bu görüşü, aradan geçen neredeyse 100 yıla rağmen hala geçerliliğini korumaktadır. Rusya, kendi içinde pek çok sır ve çelişki barındıran bir devlettir.

Köylü bir toplumdan 100 senede evrilen modern bir toplum, modern toplumda 19'uncu asır sonuna kadar süregelen bir Orta çağ sistemli ekonomi, tarıma dayalı bir sistemde yaşanan komünist devrim, Soğuk Savaş döneminin ana karakterlerinden olan ve asla çökmeyeceği düşünülen Sovyet Rusya'nın bir anda çöküşü ve akabinde dolar zengini iş adamlarının peyda olması, gerçekten de Rusya'nın bir bulmaca olduğunu işaret etmektedir (Durkal, Karahöyük, 2012: 4). Tarih boyunca yaşanan bu gizem ve çelişkiler, Rusya'nın tek bir bakış açısıyla değerlendirmenin mümkün olmayacağını işaret etmektedir. Dolayısıyla hem Rusya hem de Rus halkı, farklı bakış açıları ile değerlendirilerek analiz edilmelidir.

Konum itibarıyla Rusya, yarı doğulu yarı batılı bir devlettir. Toplam 14 ülke ile komşu olan Rusya, dünyada en fazla komşusu olan ikinci ülke konumundadır (www.yoldasin.com, 02.03.2019). Topraklarının büyük kısmı Asya kıtasının kuzeyinde, on bir saat dilimi boyunca uzanan Rusya Federasyonu, 17,098,242 km²'lik coğrafyası ile yüz ölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. 2020 yılı itibarıyla 145 milyon 930 bin nüfusa sahip olan Rusya Federasyonu'nda %77,7 Rus, %3,7 Tatar, %1,4 Ukraynalı, %1,1 Başkurt, %1 Çuvaş, %1 Çeçen ve %14'ü diğer etnik gruplar olmak üzere toplam 193 farklı etnik grup yaşamaktadır (RF Devlet İstatistik Kurumu, 2020).

Bir Avrasya Devleti olan Rusya Federasyonu topraklarının sadece %25'i Avrupa kıtasında yer almaktadır. Ülke nüfusunun %79'u Rusya'nın Avrupa kıtasındaki kesiminde ikamet etmekle beraber, sanayi ve tarımsal üretimin %85'i bilimsel ve teknolojik araştırmaların %90'dan fazlası da yine burada gerçekleşmektedir (Atasoy, 2011: 5).

Rusya Federasyonu'nun en yaygın kullanılan resmi dili Rusça olmakla birlikte (RF Anayasası, md.68) ülkede Çeçence, Çerkesçe, Tatarca, Çuvaşça, Başkurtça gibi azınlık dilleri de dahil olmak üzere 35 farklı resmi dil¹ bulunmaktadır. Başkenti Moskova'dır (RF Anayasası, md.70).

Rusya; Moskova ve St. Petersburg olmak üzere 2 federal şehir ve şehir düzeyinden yüksek pek çok idari kuruluşa sahip bir ülkedir. Ülkenin yönetim şekli yarı başkanlık sistemi, yürütmenin başı ise devlet başkanıdır. Yasama yetkisi Duma ve Federasyon Konseyi'nden meydana gelen Federal Meclistedir. Rusya'nın devlet başkanı 2012 senesinden beri Vladimir Putin'dir.

Rusya Federasyonu, sadece bir yüzyılda hem ideolojik hem kurumsal açıdan önemli olaylara sahne olmuş bir ülkedir. Bu son yüzyıl da dahil olmak üzere Rus siyasi tarihinin en belirgin özelliği güçlü yöneticilerin etrafında birleşmeleridir (Alkan, 2013, 255). Rus Devletinin ilk tarihi siması olan Oleg'in "Kiev Rus şehirlerinin anası olacaktır" diyerek Kiev'e yerleşmesi ile bir Rus Devletinin kurulduğu ve bununla birlikte Rus tarihinde Kiev devrinin başladığı kabul edilmektedir (M.S. 862) (Kurat, 1987: 21).

Otoriter bir tarihsel figür olarak ülkeyi bir mutlak güç altında birleştiren hükümdar Korkunç İvan (1547-1584) olmuştur. Ülkedeki tüm toplumsal grupları kontrol eden baskıcı bir rejim kuran Korkunç İvan (IV. İvan) Rus tarihinin ilk gizli polis teşkilatını oluşturmuş ve bu yapı yakın tarihteki KGB ve FSB gibi gizli polis yapılarının tarihsel temelini oluşturmuştur (Alkan, 2013, 255).

Rusya'nın birliğe sahip bir devlet haline gelebilmesi ise 14.yy. sonlarında Boris Godunov'un Rus İmparatorluğu Çarı ve bütün Rus İmp., siyasi birliğin sağlamasında engel teşkil eden ülkeyi büyük çocuklar arasında paylaşırma uygulaması sona ermiştir. 1613 senesinden itibaren ise Romanov hanedanının iktidarı ile birlikte çarların siyasi gücü tüm Rus topraklarında tartışılmaz hale gelmiştir (Gürkan, 1964, 155-156).

¹Bu diller Federe Birimlere ait resmi dillerdir. RF Anayasası 68. maddesi uyarınca, Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleyebilmektedir. Bu diller, cumhuriyetlerin devlet idari organlarında, yerel yönetimorganlarında, devlet kurumlarında Rusya Federasyonunun devlet dili ile bir arada kullanılmaktadır.

Michail Federoviç'in, 2 Mayıs 1613 tarihinde taç giymesiyle birlikte Rusya'da Romanov hanedanının hakimiyeti başlamıştır. Hanedanın öne çıkan ismi Çar I. Petro, birçok reformcu hamlesiyle kara Rusya'sının kabuğunu kırıp batıya açılan pencereye kavuşmasına da vesile olmuştur. Rus siyasi düşüncesinin önemli bir motivasyonu olan sıcak denizlere egemen olma isteği, Çar I. Petro'nun medeniyetin ve ilerlemenin kaynağını sıcak denizlerde görmesi sebebiyle özellikle O'nun döneminde şekillenmiştir (Kurat, 1987: 213).

Birçok alanda olduğu gibi İmparatorluğun idari yapılanmasında da I.Petro ön plana çıkmaktadır. I.Petro'nun ortaya koyduğu büyük devlet olma ideali her alanı kapsayan yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerin başlıcası 18 Aralık 1708 tarihli emirle İsveç idari yapılanmasında temel birimler olan "guberniyaların (valiliklerin)" kurulmasıdır. Bu hamleyle ilk olarak Saint Petersburg, Arhangelgorod, Smolensk, Kazan, Azovsk, Sibirya ve Kiev valilikleri kurulmuş çeşitli değişikliklerle birlikte günümüz Rusya Federalizmine kadar evrilmiştir (Karadağ, 2006:30).

Romanov hanedanının siyasi hakimiyeti 1917 Ekim Devrimine kadar sürmüş, I. Dünya Savaşında bitap düşen Çarlık Rusya'sı Bolşeviklerin 1917'de gerçekleştirdiği büyük devrimle son bulmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Marks ve Engels'in düşüncelerini benimseyen muhalif grup Bolşevikler tarafından Ekim 1917 devrimiyle resmen kurulmuş; dünya, Batı -özellikle de- ABD ile Sovyet Rusya arasında yaşanan olağanüstü bir rekabete tanıklık etmiştir (Riasanovsk, Steinberg, 201: 501-514).

1917 yılına ağır problemlerle başlayan Çarlık Rusya'sında, I. Dünya Savaşının ülke ekonomisine verdiği zararlar hayatın her bir alanında açıkça görülmeye başlamıştır. Halkın Çarlığa karşı aldığı tavırdan bir isyan ortamı yaratmaya çalışan devrimci gruplar Çar aleyhine propaganda yürütmüştür. Ülkenin her tarafını grev dalgası burummuş ve yüz binler sokaklara dökülerek savaşın derhal durmasını talep etmiştir. Fakat ne Çar Nikola ne de hükümet yetkilileri artan huzursuzluğun önüne geçecek tedbirleri almamıştır (Sadıkov, 2010: 102).

1917'nin şubat ayında sokak çatışmalarının şiddetlenmesi ile Çar Nikola Petrograd (St. Petersburg) 'dan kaçmıştır. Şiddetin giderek artmasıyla 25 Ekim günü ise (Batı takvimine göre 7 Kasım) çoğunluğunu fabrika işçilerinin oluşturmuş olduğu Kızıl Muhafızlar kentteki kilit noktaları tutmuş ve Kışlık Saray'a yürümüşlerdir. Bu gelişme sonucunda mevcut hükümet direnmeden devrilerek ve bazı bakanlar tutuklanmıştır (Carr, 2015: 51-52). Böylece Rus siyasi tarihinde Çarlıklar dönemi kapanmış, Lenin'in ve Bolşevikler'in (Sadıgov, 2016: 908) önderlik ettiği Komünist Parti çatısı altında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Ağır, 2015:33) dönemine girilmiştir. 90'lı yılların başında Birliğin dağılmasına kadar da Federasyon Komünist Parti tekelinde yönetilmiştir.

Lenin'in 1923'de ölümünden sonra iktidara gelen Stalin, Lenin'den aldığı mirası, daha katı bir şekilde uygulamıştır. Politbürodaki ayrılıklardan faydalanan Stalin, gücünü pekiştirmek için Komünist partiyi ele geçirmenin yolunu aramıştır. Komünizmi, Asya-Bizans geleneğine dayandırarak, Rusya'nın bildiği yegâne hükümet şekli olan otokrasiye döndüren Stalin olmuştur (Gürkan, 1964: 174).

1980'li yılların sonlarına gelindiğinde ise rakip ideoloji kapitalizmin ve küreselleşmesinin başarısı karşısında oldukça güç kaybeden, ülkedeki ekonomik durgunluğa çözüm üretemeyen sosyalist ideoloji, kendi sonunu fark etmiş ancak bu durumdan kurtulamamıştır. Sistem, Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka (Açıklık ve Yeniden Yapılanma) politikalarından derinden etkilenmiş ve sistemin yeniden yapılandırılması yolundaki arayışlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Birçok Özerk Cumhuriyetin birlikten ayrılmasının ardından, ordu içinde bir grup darbe yapmaya teşebbüs etmiştir. Ardından dönemin devlet başkanı Yeltsin, tankın üzerine çıkarak darbeye direnmiş ve onun öncülüğünde Sovyet Cumhuriyetleri liderleri Sovyetler Birliği'ni dağıtmışlardır. Yeltsin'in liderliğinde bugünkü Rusya Federasyonu ortaya çıkmıştır (Alkan, 2013: 257).

Batıdan Rusya'ya giren en önemli fikir akımı "Marksizm'dir". Marks'ın teorisinde öngördüğü sosyal yapı dönemin (1917-1991) Rusya'sında mevcut olmasa da (Yayla, 2015: 148), Marks'ın fikirleri burada uygulama alanı bulmuştur. Bu durum ise, Rusları son yüzyılın çok konuşulan toplumlarından biri haline getirmiştir.

Sosyalist ekonomiyi geride bırakan Rusya Federasyonu'nda, ekonomik yapı değişse bile politik kültürdeki devamlılık devam etmektedir. Uzun süren Komünist partisi deneyiminin ardından halk hala 'siyasi parti' kavramına şüpheyle bakmaktadır ve ülkedeki siyasi partilerin temsil kabiliyeti düşüktür. Rusya Federasyonu'nda, Birliğin yıkılmasının hemen ardından uygulanan 'dönüşüm' politikaları giderek hızını yitirmektedir (Yılmaz, 2006: 365). Birleşik Rusya Partisi'nin tek parti dönemini andırırçasına ağırlık kazanması; petrol ve doğal gaz şirketlerinin doğrudan ve dolaylı olarak devlet denetimine geçmesi, bürokrasinin güçlenmeye başladığını kanıtlar nitelikte örneklerdir.

RF'de sosyalist sistemin çöküşünün ardından geçilmeye çalışılan piyasa ekonomisi ile birlikte oluşan sert rekabet ortamı ve suçlarda görülen artış Batı tarzı gelişme modeline yönelik umutları kırmıştır. Halihazırda sosyalizmin başarısızlığına tanıklık etmiş olan Ruslar yüzünü Avrasyacılık fikrine dönmüştür. Avrasyacılık, Rus düşünce tarihinde Bolşevik Devrimi'nden sonra 1920'lerde ortaya çıkan, kuram ve ilkeleriyle Rusya'ya özgü bir düşünce akımıdır.

Tarihte Rusları Avrupalılardan ayıran ilk önemli fark Ortodoks Hristiyanlık olmuştur. Katoliklikte dini otorite ve siyasi otorite ayrımı varken Ortodokslukta dini otorite ve siyasi otorite iç içe geçmiştir (Yayla, 2015: 145). Tarihten bu yana Roma Katolikliğinin tam karşısında yer alarak Ortodoks Hristiyanlığını benimseyen Slav ırkları ve özellikle Rus halkı, Avrupa modernleşmesinin temelini oluşturan veya sebep olan Katolik ve Protestan düşünce sistemini benimsemediği için Avrupa'dan her zaman uzakta kalmış, batılı değerleri benimsemekte zorlanmıştır (Roskin, 2007:321).

Bu durum Rusya'da kendine has bir siyasi, ekonomik ve sosyolojik ortam doğurmuştur. Takip eden bölümde Federasyonun özgün siyasi yapısına değinilecektir.

3.1. Rusya Federasyonu'nda Siyasi Yapı

Rus siyasi tarihi incelendiğinde Rusların, çoğunlukla güçlü liderler etrafında birleştiği görülmektedir. Bu sebeptir ki; Korkunç İvan, Deli Petro gibi son derece otoriter liderler ön plana çıkmıştır. Sovyet Sosyalizmi içerisinde ise özellikle Stalin'in aşırılıkçı uygulamaları sonucu Komünizm otoriter bir devlet modeli görüntüsü çizmiştir. Hatta Stalin'in kendine has uygulamaları sebebiyle politikaları Marksizm'den ziyade "Stalinist" olarak anılmıştır. Özellikle "yeniden Ruslaştırma" politikası çerçevesinde "matruşka" tarzı yapay bir etnik model yaratmasının etkileri hala eski Sovyet coğrafyasında belirgin haldedir.

Rus siyasi kültürünün 1917 Ekim devrimine kadar çarlar idaresinde geliştiği görülmektedir (Kurat, 1987). Çarlıklar dönemi Rus siyasi geçmişindeki "mutlak monarşi" dönemidir. Ruslar, uzun yüzyıllar boyunca Çarın mutlak hakimiyeti altında kalmış ve çarın devlet yönetimindeki keyfi uygulamalarına karşı sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Aslında bu durum Rus devlet anlayışının da bir parçasıdır. Kişisel arzulardan ziyade devletin bekası ve dışarıda güçlü görünmesi günümüz Rusya Federasyonu'nda dahi birincil öneme sahiptir. Nitekim Çarların da öncelikli hedefi devletin "yüksek politika" (highpolitics) konuları olmuştur.

Rusya, 20. yüzyıla kalabalık bir din adamları sınıfına ve yüz milyondan fazla ümmi, dindar ve çara sadakatle bağlı bir köylü kitlesine dayanan, mutlak bir monarşi rejimi altında girmiştir (Voline, 2000:8). Pek çok bakımdan, Lenin'in bu mutlakiyetçi rejimi ortadan kaldırması radikal, devrimci bir olaydır ancak başka yollarla yeni Komünist hükümet geleneksel Rus yönetiminin muhafazakâr kurumlarına geri dönmüştür. Otorite, yalnızca tüm hükümet ve devlet faaliyetlerini kontrol eden Komünist Parti'ye verilmiştir. Alternatif siyasi partiler ve özel medya yasaklanmıştır. Muhalefeti baskı altına almak için önce gizli bir polis gücü olan Cheka daha sonra KGB kurulmuştur (Atay, 2002: 309).

Stalin Dönemi Komünist devlet, ülkenin temel ekonomik ve sosyal hayatını bütünüyle yönetmiştir. Kaynakları tahsis etmek ve malları dağıtmak için merkezi planlama bürokrasisi oluşturulmuş, özel mülkiyetin son kalıntıları da ortadan kaldırılmıştır (Hiroshi, 1970: 81-82).

Ülkeyi tek başına yöneten Komünist Parti'nin etkileri Stalin döneminde muazzam boyutlara ulaşmıştır. Gürkan'ın (1964:190) aktardığı üzere, Stalin 1936 senesinde yeni

Anayasa'nın ilanı için yaptığı konuşmasında nutkunda parti görüşünü kısaca şöyle izah etmiştir:

Bir parti bir sınıfın en önde gelen ehemmiyetli kısmını teşkil eder. Çok partili hayat ve bu partilere hürriyetler temini lüzumu ancak, menfaatlerinin telifi mümkün olmayan sınıfların (meselâ, kapitalist ve işçi, arazi sahipleri ve köylüler, kulaklar ve fakir rençbergibi) mevcut olduğu cemiyetlerde mevzuubahis ve mümkün olabilir. S. S. C. Birliğinde ise uzun zamandan beri sınıf farkı ortadan kalkmıştır. Halihazırda ancak işçi ve köylü sınıfları mevcut olup, bunların da menfaatleri zıt bulunmayıp, bilâkis dostane münasebetler içinde yaşamaktadırlar. Bu sebepten dolayıdır ki S. S. C. Birliğinde birden ziyade partilere ve bunlara hürriyetler tahsisine lüzum yoktur.

SSCB'yi oluşturan 15 Sovyet Cumhuriyeti'ne rağmen uluslararası arenada Sovyet Rusya olarak anılması, esasında SSCB'nin Rus İmparatorluğu'nun devamı olduğunu işaret etmektedir. Günümüzde bilhassa Putin Rusya'sında, Rus halkının eski günlere özlemi, Kızıl Ordu'nun gövde gösterilerini hatırlatan askeri törenleri (tr.sputniknews.com, 03.03.2019) ve Rusya'nın siyasal kurumları eski Rusya ve yeni Rusya arasındaki bağları gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Sovyet siyasal kurumları günümüzü de açıklamaktadır.

1936 Sovyet Anayasası (tr.wikipedia.org, 03.03.2019) Sovyetler Birliği'ni yasama altında idare edilen bir güçler birliği şeklinde tasarlamaktadır. 1936 Anayasası'nın 32'nci maddesi ülkenin yasama organını Yüksek Sovyet olarak işaret etmektedir. Anayasanın 70'inci maddesi Halk Komiserleri Konseyi² üyelerinin Yüksek Sovyet'çe atanacağını işaret etmektedir. Bu noktada değinmek gerekir ki, bakan ya da kabine kavramları burjuva sınıfına ait gibi algılanmış, bu nedenle bu kavramlar yerine komiser kavramı seçilmiştir.

Yüksek Sovyet senede iki defa toplanmakta, bu nedenle görevlerini Yüksek Sovyet adına Yüksek Sovyet içinden seçilmiş üyelerden oluşan Prezidyum³ idare etmektedir.

Sovyetler Birliği'nde siyasi erk, devlet ve komünist parti olmak üzere iki paralel bürokrasi tarafından gerçekleştirilmiştir (Kotz ve Weir, 2012: 49). 1938 – 1989 arası dönemde Predizyum başkanı hem meclis hem de devlet başkanı sayılmıştır. Bu bağlamda devlet başkanlığı sembolik bir makam konumundadır, esas güçlü olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri'nde bulunmaktadır. Yani SSCB Devlet Başkanı olarak tanınan Stalin, Gorbaçov, Kruşçev ve diğerleri Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteridir (Karahöyük, 2012: 14).

Sisteme egemen tek gücün genel sekreter olmasının nedeni, bürokrasinin partice denetlenmesi ya da devlet kurumlarının parti kurumlarına karşı sorumlu olmasıdır. Söz konusu süreçte, göreve atamalar, görevden almalar ve önemli devlet kademelerinin parti üyelerince tutulması, idari birimlere yerleşen partililerin çoğunlukla kararların uygulanmasını şahsen üstlenmesi biçiminde gerçekleşmiştir (Abdullayev, 2008: 49).

Sovyetler Birliği'nden Rusya'ya kalmış en büyük miras, merkezi bir federatif örgütlenmedir. Sovyet anayasalarında ülkenin bir federasyon olduğu belirtilmektedir. Federatif örgütlenmede 15 Sovyet Cumhuriyeti, 20 özerk cumhuriyet yer almaktadır. Söz konusu 15 Sovyet ülkesi ise günümüzde bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Bahsi geçen federe cumhuriyetlerin hepsi bir federal devlet gibi örgütlenmiştir. Her birinin kendine özgü bir Yüksek Sovyet benzeri yapılanması bulunmaktadır. Federal devlet yetkisine girmeyen tüm konularda her cumhuriyet kendi içinde bağımsızdır. Söz konusu federal devlet yetkileri ise; iç örgütlenme, uluslararası ilişkiler ile ülkenin savunulması, ekonomi idaresi, yasal örgütlenme ve genel kültürel örgütlenme şeklinde sıralanmıştır. Bunun yanında 1936 Anayasası'nın 17'nci maddesine göre, birlikte yer alan tüm cumhuriyetler SSCB'den dilediği gibi ayrılabilmekteydi. Aynı hüküm 1977 Anayasası'nın 72'nci maddesinde de yer almıştır.

² Rusça adıyla Sovnarkom, 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nde en yüksek hükümet organı.

³Sovyetler Birliği hükümeti yönetim birimi olan Yüksek Sovyet'in ana organı.

Böylesine yetkilerle donatılmış bir sistem, böylesine bir bölünmüşlük içerisinde tam 74 sene ayakta kalmayı başarmış ve bir süper güç olmuştur. Duverger'e göre;

“Görünüşte otorite, bölündüğü için dağılmış gibidir: otorite Birlik düzeyinde Prezidyum, bakanlar kurulu, Birlik Sovyet'i, Milletler Sovyet'i arasında; ülkenin bütünü düzeyinde çeşitli cumhuriyetler ve federe ve özerk bölgeler arasında; yerel düzeydeyse, çok geniş bir mülki ve mesleki bölgeler piramidi arasında bölünmüştür. Ama bu dev merkezkaç hareketi, komünist partisinin merkezci gücüyle dengelenir: Prezidyum'un parti ileri gelenleri bulunur; uygulamada üst organlarca seçilen parti ileri gelenleri, Sekreterlik'in ve Politbüro'nun yönergelerini bütün ülkeye ve birçok kuruma iletirler” (1986: 120 – 121).

1991 yılının 25 Aralık günü, dönemin Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov birliğin varlığının sona ereceğini duyurmuştur. 31 Aralık günü ise Sovyetler Birliği resmen son bulmuş, 15 parçaya bölünmüştür. Gorbaçov ise artık varlığı sona ermiş bir devletin başkanı olarak istifa etmiştir. Bölünme sonrası herhangi bir kutlama ya da isyan yaşanmamış, herkes sessizlik içinde neler olacağını beklemeye başlamıştır (Yergin ve Gustafson, 1994: 21).

Geçmişte yıkılmaz denen iktidarların yıkıldığı, büyük güçlerin gücünü kaybettiği sıklıkla görülmüş olan bir durum olsa da hiçbir devlet SSCB gibi hızla ve ansızın bir çöküş yaşamamıştır. Tarihe bakıldığında herhangi bir işgal, dış tehdit ya da iç ayaklanma olmaksızın yaşanan bir çöküşe rastlanmamaktadır (Kotz ve Weir, 2012: 21). Bir anda yaşanan bu çöküşün sorunlarını Rusya ve diğer Sovyet Cumhuriyetleri günümüzde halen çekmektedir.

1993 yılında çıkarılan Anayasa, Rusya'da ikili iktidar yapısını sonlandırmış ve siyasi yapının merkezine Devlet Başkanı'nı oturtmuştur. Bu bağlamda siyasal yapı başkan merkezli bir sisteme dönmüştür. Devletin başı Rusya Federasyonu Başkanı'dır ve anayasaya göre halk tarafından seçilmektedir. 35 yaşından büyük olan ve 10 yıldan fazla süredir ikameti Rusya olan kişiler başkan adayı olabilmektedir. Bir devlet başkanı ancak iki defa başkan seçilebilmektedir (1993 Anayasası 81'inci madde). 1993 Anayasası başkanlık süresini 4 sene olarak belirlemiş, 2008 senesinde gerçekleştirilen değişiklik ile bu süre 6 seneye uzatılmıştır. Federal yasalara göre Adalet Bakanlığı'na başvuran tüm parti başkanları başkanlık seçiminde aday olabilmektedir. Bunun yanında herkes minimum 500 oyluk destekle seçim komisyonuna müracaat ederek devlet başkanlığına aday olabilmektedir. Siyasi partiler başkanlık seçimine aday gösterebilmekte, olası bir başkanlık durumunda kişinin partiden istifa etmesi gerekmemektedir.

Rusya'da devlet başkanlarının resmen ve fiilen çok güçlü yetkileri vardır. Anayasanın (<http://www.anayasa.gen.tr>, 03.03.2019) 83 – 90 maddelerinde devlet başkanının yetkileri sıralanmaktadır. Bunun yanında anayasanın 91'inci maddesine göre, devlet başkanları dokunulmazdır. Ancak bu maddeden yola çıkarak devlet başkanının yasama organına karşı sorumsuz olduğu sonucuna varılmamalıdır. Devlet başkanları siyaseten sorumsuzdur yani herhangi bir egemen güç, devlet başkanını siyaseten beğenmediği için görevden alamamaktadır. Yine devlet başkanları vatana ihanet suçundan dolayı cezai sorumluluğa tabidir (RF Anayasası. Md.93).

1993 Rusya Federasyonu Anayasası ile Komünist rejim resmi olarak tarihi karışmıştır. Bu anayasa ile Rusya'daki politik sistemi güçlü başkanlık iktidarı biçimlendirmiştir. RF'deki başkanlık sistemi biçimsel olarak batıdaki başkanlık sistemlerine benzese de pratikte gelişmiş kapitalist ülkelerde benzerine rastlanmayan özgün bir sistemdir. Burjuva demokrasisinin, politik diktatörlüğün ve otokrasinin belli öğelerinin tamamen kendine özgü bir karışımı olan tarihi bir olgudur (Kagarlitski, 2008: 199).

Sovyetler Birliği döneminde komünist ideoloji doğrultusunda ve tek parti iktidarıyla yönetilen Rusya, SSCB'nin çökmesinin ardından demokratik yönde bazı adımlar atmış ve kâğıt üzerinde çok partili bir rejim inşa etmeyi başarmıştır. Ancak bu reformlar kurumsallaşamamış ve zaman içerisinde Putin'in güçlü liderliği ağır bastıkça daha da zayıflamıştır.

Ruslar, 12 Aralık 1993 tarihli Referandumla birlikte yeni bir anayasanın kabulüyle, yeni siyasal sistemlerini hayata geçirmişlerdir. Roskin'e göre (2007: 350) De Gaulle'ün 1958 Fransız Anayasasından oldukça etkilenmiş olan bu yeni anayasanın

öngördüğü hükümet sistemi yürütmeye başkanı öne çıkaran Fransız tipi Yarı Başkanlık modeline oldukça benzemektedir.

1993 Anayasası'na göre yasama organı olan Federal Meclis çift kamaralıdır. Alt meclis Devlet Duması'dır ve 450 milletvekilinden oluşmaktadır. Duma için milletvekilleri 4 yıllığına seçilmektedir. Üst meclis olan Federasyon Konseyine, Rusya Federasyonunun her federe unsurunun temsili ve yürütme organlarından birer temsilci olmak kaydıyla ikişer temsilci katılmaktadır (RF Anayasası, 95-96).

Devletin ve yürütmenin başı Devlet Başkanıdır. Başkan en güçlü figürdür ve Anayasa Başkana oldukça çok yetki vermiştir. Başkan gücünü sınırlı miktarda paylaştığı bir başbakan atar veya görevden alabilir. Buradan yola çıkarak Rusya Federasyonu'nda görünürde iki başlı olan yürütme görevi aslında Başkanın idaresindedir (Yayla, 2015: 153).

Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı, Rusya Federasyonu Hükümeti Başkanı yardımcıları ve federal bakanlardan oluşmaktadır. Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı, Devlet Dumasının rızasıyla Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (RF Anayasası, md. 110-111). Bakanlar ise meclisteki partilerden çıkmamaktadır ve yine Başkan tarafından atanmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun yargı sistemi, Rusya Federasyonu Anayasası ve federal anayasal kanunlarla belirlenmektedir. RF'de en üst yargı mercii Anayasa Mahkemesi'dir. Anayasa Mahkemesi mensubu yargıçlar, değiştirilemez, yargıçların yetkileri federal kanunla belirlenen usul ve esaslar dışında sona erdirilemez veya durdurulamaz (RF Anayasası, md.121). 121. maddenin de belirttiği üzere yargıçlar ömür boyu görev yapmaktadır. Anayasa mahkemesi kadrosunu oluşturan 19 yargıç, Başkan tarafından Federasyon Konseyine sunulur ve burada onanır (RF Anayasası, md.125).

Başkan'ın bu derece güçlü olduğu Rusya Federasyonu, selefi SSCB, ABD, Kanada ve Almanya gibi bir federasyon olmasının yanı sıra merkezi güç benzerlerine kıyasla çok ön planda olmuştur. Moskova'daki Politbüro'nun belirledikleri, Parti tarafından ülke çapında yürürlüğe konmuştur. Birlikte sayıları 104'ü bulan 24 büyük ulus ve pek çok azınlık yaşamıştır ve Rusya Federatif Cumhuriyeti bunların içinde en büyük olanıdır. Birliğin uzun süre kaderini tayin eden siyasetçi Stalin, dil ve kültürün bir siyasi dinamit olabileceğini fark ederek; bu milletlere çok fazla siyasi bağımsızlık vermeden kültürel olarak kendilerini özerk hissetmelerine izin vermiştir (Roskin, 2011: 343). Stalin'in bu hareket tarzı günümüz Rusya Federasyonu'nda özerk cumhuriyetlerin sınırlı siyasi bağımsızlığına rağmen kültürel olarak hala hayatta olmasına olanak sağlamıştır. Bu durum da siyasi varlıklarını güçlendirmektedir. Bahse konu Cumhuriyetler ve Rusya Federasyonu'nun diğer "unsurları" Rusya'nın mevcut Federal Sistemini oluşturmaktadır.

3.2. Rusya Federasyonu'nda Ekonomik Yapı

Rusya'nın ekonomisinin stratejik alanlarda devletin mülkiyeti ile karışmış ve yüksek gelirlere (datahelpdesk.worldbank.org, 03.03.2019) sahip bir ekonomi olduğu söylenebilmektedir. 90'lı yıllarda pazardaki yenilikler ve enerji sektöründe yaşanan özelleştirmelerle Rus savunma sanayisi ve tarım özelleşmiştir. Geniş bir coğrafyası olan Rusya'nın zengin doğal kaynakları ve rezervleri ekonomik anlamda belirleyicidir (Korabik, 1997). Dünya Bankası'nın tahminlerine göre Rusya'da bulunan doğal rezervlerin değeri 75 trilyon dolar civarındadır (ephtinktank.eu, 03.03.2019).

Rusya ekonomisi ve büyümesinin büyük çoğunluğu enerji gelirine dayanmaktadır. İhracatta önemli bir pay sahibi olan petrol, doğalgaz ve değerli rezervlerde Rusya adeta bir bolluk ülkesidir. Aynı zamanda Rusya'nın savunma ve silah sanayisi de çok yönlü ve oldukça zengindir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmaya göre 2001 – 2017 yılları arasında Rusya silah ihracatında ikinci sıradadır (armstrade.sipri.org, 03.03.2019). Rusya'da askeri ihracatın en fazla olduğu teçhizatlar; savaş uçağı, gemi, hava savunla sistemi ve denizaltılardır (www.reuters.com, 03.03.2019).

2015'te Rus ekonomisi piyasa döviz kurları üstünden satın alma gücü paritesi ile dünyanın en büyük 6'ncı ve nominal düzeyde 12'nci en büyük ekonomisi olmayı başarmıştır. 2000 – 2012 arasında Rusya enerji ihracatı yüzde 160 seviyesinde artan reel harcanabilir gelirle yaşam standartlarında hızlı bir büyüme ivmesi yakalamıştır. 2000

senesinden günümüze kadar harcanabilir gelirlerde 7 kat artış gözlenmektedir. Yine aynı süreçte işsizlik yarı oranında düşmüş buna paralel olarak yoksulluk azalmıştır. Bu bağlamda Rusların hayat doyumu da büyük ölçüde artış göstermiştir (Guriev ve Tsyvinski, 2010: 12 – 13).

Rusya'nın büyümeler sonucu elde ettiği kazançlar dengesiz bir şekilde dağıtılmıştır. CreditSuisse'in yayınladığı bir rapora göre, Rus hane halklarının finansal varlıklarının yüzde 35'i 110 Rus zengininin kasasında bulunmaktadır. Rusya bu kötü yönetimle, 2002 – 2011 arasında 880 milyar dolardan fazla kaybedilen bir kara para çıkışına neden olmuştur (Kar ve LeBlanc, 20013). Dünyaca ünlü ekonomi dergisi Forbes, 2008 senesinden günümüze kadar birçok kez dünyanın milyarlar sermaye merkezi olarak Moskova'yı işaret etmiştir (Ricardo, 2013; www.forbes.com, 04.03.2019).

Rusya'nın ekonomisi bilhassa petrol fiyatlarındaki düşüş ve 2014 Ukrayna krizi ve sonrasında yaşanan sermaye kaçışı ile 2014 senesinde resesyona girme tehlikesi yaşamıştır (www.bbc.com, 04.03.2019). Fakat 2014 gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi yüzde 0,6 ile pozitif yönde seyretmiştir. 2015 senesinde ise Rus GSYH yüzde 2,8 oranında negatif yönde seyretmiştir. Petrol fiyatlarındaki düşüş ve Ukrayna krizi etkilerini 2016'da da göstermeyi sürdürmüş ve GSYİH yüzde 0,2 küçülmeye devam etmiştir. 2017 yılı itibarıyla Rus ekonomisi iyileşmeye başlamış ve yüzde 1,5'lük büyümeye ulaşmıştır. Bu tarih itibarıyla Rus ekonomisi pozitif yönde büyümeye devam etmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü ve Bağımsız Devletler Topluluğu gibi ekonomik oluşumların içinde yer alan, dünyanın on ikinci büyük ekonomisi ünvanını elinde bulunduran Rusya Federasyonu'nda kişi başına düşen milli gelir 10.500 ABD dolarının üzerindedir (Rusya Federal İstatistik Servisi, 2018). Federasyon'un kuruluşundan bu yana, ekonomik veriler ülkede gelir eşitsizliği makasının giderek daraldığını gösterse de henüz idealin oldukça üzerindedir (Dünya Bankası, 2017).

Rusya Federasyonu, dünya siyasetinde giderek güçlendirdiği konumunu, ekonomik olarak da desteklemeden iddia ettiği gibi çok kutuplu sistemin, kutuplarından biri olamayacağını farkındadır. Özellikle Avrasyacı düşünürler, ideallerinin önemli bir kısmını ekonomik faktörlerin oluşturduğunun sık sık altını çizmektedir.

3.3. Rusya Federasyonu'nda Toplumsal Yapı

Yaklaşık 145 milyon nüfusa sahip olan Rusya Federasyonu'nda Rus, Tatar, Ukraynalı, Başkurt, Çuvaş ve Çeçenler başta olmak üzere 193 farklı etnik grup yaşamaktadır (RF Devlet İstatistik Kurumu, 2020). Çoğunluğu oluşturan Slav kökenli vatandaşlar ile bu etnik gruplar arasındaki ilişkiler ise tarihin doğal akışına göre şekillenmemiş, özellikle SSCB Döneminde, hükümet politikalarının büyük oranda etkisi altında kalmıştır.

Farklı etnik unsurları içinde bulunduran birçok devletten farklı olarak Rusya Federasyonu içerisinde bulunan azınlık gruplar bölgeye sonradan göç etmemiş aksine tarih boyunca Rus halkı ile birlikte yaşamışlardır. Tarihleri migrasyon ve kolonizasyon sürecinden oluşan Rusların, milli kimlikleri tam olarak oluşmadan, ülkelerinin sınırlarını genişleterek farklı toplumları içlerine almalarından dolayı, emperyal ve belirsiz bir kimliğe bürünmüşlerdir. Sovyet lideri Lenin, ÇarlıkRusya'sını "milletler hapishanesi" diye tanımlarken bir baskı rejimine işaret etmiş ancak içinde bu milletler olmayan bir devlet de hayal etmemiş ve çok uluslu bir komünist çerçeve oluşturmuştur. Birleştirici komünist ideolojinin ortadan kalkmasından sonra da multi-etnik yapısını koruyan Rusya Federasyonu'nda, bu çerçeveyi korumak adına zayıf da olsa, kültürel, dini ve armonik beraberliği vurgulayan yeni birleştirici görüşler ortaya atılmaktadır (Soltan, 2001: 84).

Ruslar için kültürlerinin önemli bileşenlerinden biri Rus dilidir. Rus dili o kadar önemlidir ki Batı Hristiyanlarının ibadet dili Latince iken Ruslar, Rusça ibadet etmekten vazgeçmemişlerdir ve bu durum mezhep farklılığına kadar uzanmıştır. Sovyet kültür politikasınınözünü de ağırlıklı olarak "dil" politikası oluşturmuştur. Ağırlıklı 20. yüzyılın başlarından bu yana bir araya gelmeye çalışan Kafkasya ve Orta Asya halklarının özellikle Türkçü ve İslamcı yönde gelişme gösteren mücadelelerinin önüne bir bariyer olarak "Rus dili" inşa edilmiştir (Onay, 2002:179). Bugün Federasyona bağlı etnik

grupların sahip olduğu Avrupalı Slav kültürünün oluşmasında da bu dil politikasının etkisi büyüktür.

Rus kültürünün diğer bir önemli özelliği ise Rus milli çatısına atfettikleri önemdir. Rus psikolojisinde "kendi ve diğer", "bizden ve bizden olmayan" kavramlarının kökü çok derindir (Onay, 2002: 33). Öyle ki bu anlayış sebebiyle Rus tarihinde Ortodoks Hristiyanlar ve diğerleri, yerli Slav halk ve diğerleri, Komünist Blok ve diğerleri gibi ötekileştirmelere rastlanmaktadır.

Din faktörü Rus kimliğinin önemli ayırt edici niteliğinden biri olmakla birlikte özellikle Sosyalist Devrim ile birlikte adı problemlerle birlikte anılan bir olguya dönüşmüştür. Ancak yine de Ortodoks Hristiyanlık hem Katolik Batı dünyasına hem de içerideki özellikle Müslüman unsurlara karşı hala sahip çıkılan ayırt edici bir niteliktir. Federasyon halklarının %65'i kendisini Hristiyan Ortodoks olarak tanımlarken, %6'sı Müslüman, %1'i Budist ve geri kalanı ise ateist olduğunu belirtmiştir (Shmonin, 2014: 2).

Din ve devlet ilişkisi konusundaysa Federal Anayasanın 14. maddesi "Rusya Federasyonu Laik devlettir. Hiçbir din resmi ve zorunlu değildir. Tüm dinler devletten ayırdır ve kanun karşısında eşittir" ibaresini içermektedir. Anayasanın ilgili maddesi dinin devletten ayrı olduğunu ve devletin laiklik ilkesini esas aldığını vurgulamasına rağmen 1992 yılından itibaren Rus Kilisesi tarafından ülke genelinde okullarda din eğitimiyle ilgili birtakım çalışmalara başlanmış ve giderek artan oranda geliştirilmektedir (Dualı, 2013: 222).

Sovyetler Birliği gibi çok uluslu bir yapının dağılmasına rağmen Rusya Federasyonu halen çeşitli milletlerden oluşan, çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Ulus-Devletlerin meşruiyetinin sorgulanmadığı ve milliyetçi farkındalığın giderek yükseldiği günümüzde, bu çok uluslu yapının Federasyon için bir tehdit oluşturup oluşturmayacağı, özellikle Rus siyasi elitlerinin üzerinde çalışmalar yaptığı bir alan oluşturmıştır.

Bu çalışmanın da aydınlatmak istediği temel sorunsal, Rusya Federasyonu'nun bu çok uluslu federatif yapılanmasının milli güvenliği üzerinde tehlike arz edip etmediğidir.

Özellikle Adige, Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez ve Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetlerinin içinde bulunduğu Kuzey Kafkasya Bölgesi RF'nin en istikrarsız bölgelerinden biri olmuştur.

Yüzden fazla etnik grubun yaşadığı bir bölge olmasıyla Kafkasya farklı giyim kuşamları, dil ve dinleriyle etnik ve dilsel bir mozaiktir (Coene, 2010: 56). Geçmişte Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği, günümüzde de Rusya Federasyonu'nun etnik farklılıklar üzerine politikalar üretme çabaları, iskân politikaları ve daha sonra üzerinde durulacağı gibi sınırları yapay olarak çizilmiş olan cumhuriyetlerde oluşturduğu nüfus kombinasyonları, Kuzey Kafkasya'yı adeta "etnik mayın tarlası"na (Erol, 1998) dönüştürmüştür.

Rusya Federasyonu tarafından yürütülen böl-yönet politikası kapsamında Kuzey Kafkasya'da; etnik, dil, tarih ve kültür açısından homojen olan toplumlar, farklı cumhuriyetlere konumlandırılmıştır. Bununla da yetinilmemiş ve söz konusu cumhuriyetlerin sınırları içerisine önemli ölçüde Rus ve Kazak nüfusu yerleştirilmiştir. Bu politikanın sonucu olarak Kuzey Kafkasya'da günümüzde iki zıt süreç bir arada devam etmektedir. Bunlardan ilki, birbirine her açıdan yabancı olan toplumların bir arada yaşamaya zorlandığı cumhuriyetlerdeki dağılma, ikincisi ise ortak yönleri nedeniyle farklı cumhuriyetlerde yaşayan toplumların birleşme süreçleridir (Çelikpala, 2006).

RF'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Kuzey Kafkasya'da ilk karşılaştığı sorun Çeçenistan olmuştur. RF eski başbakanı ve dışişleri bakanı olan Primakov, Rusya'nın en büyük sorununun, Çeçenistan kaynaklı sorunlar olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, Çeçenistan aynı zamanda Rusya açısından terörizmle mücadelenin de ana cephesidir (Primakov, 2004).

Avrasyacılık hareketinin düşünsel lideri Dugin ise Kafkasya'daki jeopolitik yoğunluğun merkezinin Çeçenistan olduğunu belirtmektedir. Bölgedeki tüm jeopolitik ve stratejik dönüşümün sembolü ve değişiminin dinamik merkezi yine Çeçenistan'dır. "Küçük Eski Dağlı Halklar", ABD'nin çıkarları lehine Rusya'ya karşı bir harekât yürütmektedirler. Bu harekâtın stratejik hedefi, Rusya topraklarının bir kısmını Moskova'dan koparmak ve amorf bir devletle huzursuz bir çatışma ortamı yaratmaktır (Dugin, 2005).

Bütün bu istikrarsızlık, tehdit algısı ve yaşanan çatışmalar RF'nin terörizm ile mücadelesine yeni boyutlar kazandırmış milli güvenlik stratejilerini bu yönde revize etmesine sebebiyet vermiştir.

21. yüzyıl Rus aydınları gerek milli gerekse uluslararası güvenlik anlayışlarında Batıcılık ve Avrasyacılık gibi düşünce akımlarının etkisinde kalmakta; kimlik, din, dil gibi sosyolojik unsurlar hakkında ise farklı fikir beyanlarında bulunmaktadır.

4. FEDERALİZM VE RUS TİPİ FEDERALİZM

Devletler, siyasal egemenliğin kuruluş biçimine bağlı olarak, Üniter, Federal, Konfederal olmak üzere 3 farklı kuruluş şekline sahiptir. Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi olan ve çalışmanın bu bölümünde değinilecek olan, kuruluş biçimi ise Federasyon'dur. Federasyonların teorik çerçeveleri ve temel nitelikleri noktasında kesin belirleyici faktörler bulunmamakla birlikte, federasyonların sahip olduğu birtakım genel ilkeler mevcuttur. Bu başlık altında bir sistemi hangi ilkelerin "federatif" yaptığı, hangi motivasyonların bir federasyon doğurduğu ve Rusya Federasyonu'nun diğer federasyonlar arasındaki yerine değinilecektir.

SSCB'nin günümüz Rusya'sına bıraktığı en büyük miraslarından biri özünde oldukça merkeziyetçi olan karmaşık bir federatif yapıdır. Rusya'da son derece kendine özgü ve karmaşık işleyen bu yapının tam olarak anlaşılabilmesi için Rus tarihi boyunca nasıl şekillendiğini anlamakta fayda vardır. Yine bu başlık altında Çarlık, Sovyet ve Rusya Federasyonu dönemlerinde Rus federatif yapısı incelenecektir.

4.1. Federalizm ve Federasyon

Federasyon kelimesinin kökü latince "foedus" kelimesine dayanır ve "birleşme", "sözleşme" anlamlarına gelir (Gözler, 2015: 150). TDK'nın federasyon tanımlaması; "Savunma ve dış politikada dayanışma amaçlı birden çok devletin tek çatı altında birleşmesi" ve "Dayanışma birliği" şeklindedir (www.tdk.gov.tr, 12.03.2019).

Orta çağ Avrupa'sında bu terim, şehirler, iller, krallıklar ve hatta imparatorluklar ölçeğinde her türlü siyasi varlık arasında çok çeşitli anlaşmaya dayalı ilişkileri vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. 17. yüzyılın sonlarına doğru, Hugo Grotius bu tür anlaşmaları belirlemek için "federa" terimini kullanmıştır (Aroney, 2016: 2).

Thomas Aquinas, Paris John ve Cues Nicolas gibi orta çağ düşünürleri Aristoteles siyasi düşüncesini geç Orta çağ toplumunun çok sayıda laik ve dini kurumuna uyarlarken, insan toplumlarının oluşturulabileceği fikri sözleşmeler yoluyla haneler, köyler, kasabalar, şehirler arasında anlaşmalı yönetimler tasavvur etmişlerdir ve bu fikirler, sömürge Amerikasında oldukça etkili olmuştur (Aroney, 2016: 2).

Ulusal Düzeydeki yönetime "Federal Devlet" adı verilirken, Federasyona bağlı olan devlet veya birimlere ise "federe devlet/federe birim" adı verilmektedir (Umnova, 1998: 12).⁴

Federasyon, kavram olarak, "kendi içlerinde belli bir özerkliği koruyarak iki veya daha fazla devletin aynı merkezi iktidara tabi olmak suretiyle oluşturduğu devlet topluluğu" olarak ifade edilmektedir. Federal devlet, yetkilerini paylaştığı, birçok devletten oluşmaktadır. Tek bir tip, özellikleri tam olarak belirlenmiş bir Federalizmden bahsetmek mümkün değildir. Bu bakımdan dünyadaki federal devlet sayısı kadar federalizm vardır diyebiliriz (Teziç, 2008: 128-129).

Friedrich'e göre, "federalizm; yerel olarak farklılaşmış değerler, menfaatler, inançlar ve geleneklere sahip toplulukların; ortak ilke ve çıkarları, ortak çabalarla inşa etmesi yoluyla ortaya çıkan bir örgütlenme biçimidir (1999: 85-87).

Bednar, bir federal sistemin 3 yapısal kriteri olduğunu ifade etmektedir. Bunlar;

1. Farklı yönetim merkezleri olan çeşitli birimlerin bulunması,
2. Her birimin, bağımsız otoritesinin ve bağımsız seçim esaslarının bulunması,
3. Ulusal hükümetler ve hükümetin her seviyesi için bazı konulardaki "politika egemenliği"dir (2009: 18-19).

Her federasyon ulusal sınırlar haricinde iç sınırlara sahiptir. Eğer bir devlet yapılanmasında iç sınırlar yoksa, siyasi ekonomik ve kurumsal alan tek bir merkezden idare ediliyor ise; burada bir federasyondan bahsetmek mümkün değildir (Busygina, 2017: 4).

Federal sistem, "Eş zamanlı (superposition) olarak çalışan özerk, çatışan ve ortak kurallardan oluşan iki farklı yönetim düzeninin bir araya gelerek oluşturdukları devlet

⁴ Rusya Federasyonu Anayasasında bu birimlerden "unsur" (subject) olarak bahsedilmektedir.

biçimidir. Bu nedenle federal sistem, statik olarak sabit unsurların tamamen değişmez bir sistemi değildir, sürekli değişen bir yapıdadır (Erk, 2008: 6).

Federasyonların karakteristik ve temel özellikleri; federe birimlerin yazılı bir anayasaya sahip olması, merkeziyetçi olmayan siyasal yapılarda olması ve federasyonun devamı için askeri, siyasi ve kurumsal etmenler geliştirilmiş olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Federe devlet ya da birimlerin büyük oranda bağımsızlıklarını muhafaza ederek siyasal ve sosyoekonomik bütünlüğe ulaşması federasyonların vazgeçilmez şartıdır. Bu bağlamda federasyon; federal iktidar desteğiyle ortak amaçlar doğrultusunda birden fazla devletin, devlet benzeri kurumlarının bağımsızlığını büyük ölçüde koruyarak birleşmesidir (Demir, 2003: 2).

Federalizmi bir prensip olarak ele aldığımızda, uyumsuzlukların sona erdirilmesi, insanların birleşmesi ve devlet ölçeğinde teşkilatlanma tarzı biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bir devlet yapılanması olarak ele aldığımızda ise: iktidarın federe birimler arasında dikey paylaşımı şeklinde tanımlanmaktadır (Uygun, 1996: 29). Bu bağlamda üniter devlet yapısından farklı olarak yasama, yürütme ve yargı dikey bir şekilde paylaşılmaktadır. Açıklayacak olursak; iktidar yasama, yürütme ve yargı arasında yatay federe birimler arasında ise dikey olarak paylaşılmaktadır. Bu sayede yatay paylaşımında bulunan denge – fren mekanizması dikey paylaşımında da ortaya çıkmaktadır. Bu noktada devlet kurumlarının işlerliği için gereken iktidarda birliğin sağlanması konusunda federalizmin düzenleyici rolü ortaya çıkmaktadır.

Federe devletler varlıklarını korumakta fakat egemenliklerinin büyük bölümünü merkezi hükümete devretmektedir. Federe devlet ve birimlerin egemenlik alanları, üyeler arası görüşmeler ve yapılacak anlaşmalarla belirlenmektedir. Federasyonun tamamında geçerli olmak üzere bir federal anayasa ve tüm federe devletlerin kendi iç ilişkilerini düzenleyen anayasaları bulunmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki federal anayasa, tüm federe devletlerin anayasa ve kanunlarının üstündedir (www.constitution.ru, 20.04.2019).

Federal devletlerin en temel sorunu, egemenlik ve yetkilerin federal hükümet ile federe birimler arasında paylaşımı hususudur. Fakat genel anlamda dış politika, dış ticaret, para basımı, savaş ilan edilmesi gibi temel hususlar federal hükümete bırakılmakta yerel işler ise federe birimler tarafından halledilmektedir (Çavuşoğlu, 2002).

Federasyonun kuruluşu için pek çok etmen göz önüne alınmaktadır (coğrafya, kültür, etnik faktörler gibi). Bu bağlamda federasyon biçimleri bölgeye ve diğer faktörlere göre farklılık göstermektedir. Birbirinden bağımsız olarak varlıklarını sürdüren devletler, birtakım sebeplerle yaklaşarak federasyon oluşturabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsviçre, bu şekilde kurulan federasyona bir örnektir (Metin ve Erce, 2016: 694).

Bu etmenlerden bir diğeri tarihsel arka planla ilgilidir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İsviçre gibi ülkeler tarihlerinde hiçbir zaman üniter yapıda olmamışlardır. Tarihleri boyunca minik devletçikler şeklinde bağımsız olarak veya konfederasyonlar şeklinde varlık gösteren bu devletler için Federalizm halihazırda tanıdık bir devlet biçimidir (Gözler, 2015: 176-177).

Gözler'e göre bir federatif yönetimin ortaya çıkmasında bir diğer etkili faktör coğrafi büyüklüktür. Nitekim Rus federalizminde de bu faktörün etkili olduğunu düşünür (Gözler, 2015: 177). Ancak Khakimov'a göre bu tek başına etkili bir faktör değildir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti gibi devasa bir devlet üniter biçimde idare edilebilmektedir (2001: 13).

Yine Khakimov, etnik çeşitliliğin federatif bir yapı ile sonuçlandığı argümanını reddeder. Örneğin Rus olmayan etnik gruplar Rusya nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır ve bu oran Almanya'da Alman olmayanlarla ve Fransa'da Fransız olmayanlarla neredeyse aynıdır. Ona göre Rusya için federalizm birtakım mecburiyetlerden doğan bir "kader" değil, iktidarı vatandaşa daha yakın hale getirme ihtiyacı ve yönetim sistemlerini rasyonalize etme ve içsel olarak farklılaştırma ihtiyacını içeren kesinlikle gerçekçi faktörler tarafından belirlenen rasyonel bir seçimdir (2001: 13).

Federasyon devletlerin ortaya çıkmasında merkezi tek yapılı devletlerin çökmesi ve söz konusu devlet sınırları içinde olan etnik ve kültürel farkları bulunan birimlerin özerklik kazanıp ayrılması etkilidir. SSCB'nin kuruluşunda merkezi Çarlık Rusya çökmüş, etnik olarak farklı birimler özerklik kazanarak 15 ayrı cumhuriyet olarak federal

yapıda örgütlenmiştir (Bulut, 2014: 8). Günümüz Rusya Federasyonu için de aynı durum söz konusudur. SSCB'yi oluşturan cumhuriyetler 1990 yılında birlikten ayrılmış ve SSCB tarih sahnesinden silinmiştir. SSCB'nin tarih sahnesinden silinmesi ile yeni bir anayasa ile Rusya Federasyonu doğmuştur.

Literatürde federal yapılar arasında; kurucu devletlerin anayasal statülerinin ve yetkilerinin aynı veya yakın olduğu "simetrik" federal sistemler ile bunların farklı olduğu "asimetrik" sistemler; yetkinin tepeden aşağıya doğru aktığı "hiyerarşik" sistemler; federe birimlerin farklı etnik gruplardan oluştuğu "çok uluslu sistemler" gibi farklı federal sistem sınıflandırmaları mevcuttur.

Ancak en genel ve geniş anlamda federasyonların kendine özgü karakterleri yaratılma tarzlarına bağlı olarak oluşmaktadır. Bu bağlamda federasyonların karakteri ikiye ayrılmıştır. Bunlar; federasyonun ve kurucu devletlerin yeterliliklerinin farklı alanlara bölünmesine dayanan "Çift Yapılı (İkili-Dual) federalizm" ve sorumlulukları paylaşan, federal ve yerel düzeylerdeki hükümet düzenlemesinde ortak çaba güden "işbirlikçi federalizmdir". Devam eden bölümde bu iki federal sistem türü incelenecektir.

4.1.1. Çift Yapılı (İkili-Dual) Federasyonlar

Dünya pratiğine bakıldığında federasyonların ortaya çıkma şekli genel olarak anlaşmalı ya da anayasalı federasyonlar şeklindedir. Bağımsız devletler arasında bir anlaşma ya da kurucu pakt çerçevesinde birleşerek kurulan federasyonlara anlaşmalı federasyon adı verilmektedir (Demir, 2003: 45). Söz konusu anlaşma ile yalnızca uzlaş sağlanmamakta, anlaşmalar yasal belge niteliği taşımaktadır. Anlaşmalı federasyonlarda birleşme, aşağıdan yukarı süren bir birleşme sürecini kapsamaktadır.

Bu anayasalı yaklaşımlarca ileri sürülen, iki yönetim düzeninin yetki ve sorumluluklarının kesin bir biçimde birbirinden ayrıldığı "İkili (Dual) Federalizmde, federal hükümet ancak anayasa açıkça yetki verdiğinde federe birimlere yetki vermektedir (Scarinci, 2018: 33). Alpheus Mason, "ikili federalizmi", ulusal hükümetin ve federe devletlerin karşılıklı olarak birbirini dışlayan, birbirlerinin iktidar alanını sınırlamaya çalışan iki rekabetçi yapı olarak tanımlamıştır (Mason, 1950).

Edward Corwin, ikili federalizmin 4 ana kriter gerektirdiğini ifade eder.

1. Ulusal hükümet yalnızca federe güçlerden biridir.
2. Ayrıca anayasal olarak teşvik edebilme yeteneği sınırlıdır.
3. Kendi hükümleri içinde, hükümetin tüm merkezleri "egemen" ve dolayısıyla "eşittir".
4. İki merkez arasındaki ilişkiiş birliğinden ziyade bir gerilim barındırır (1950:36).

İkili federalizm altında, federal ve eyalet hükümetlerinin sorumlulukları ayrı ve farklıdır. Avustralya, Kanada, Hindistan ve Pakistan federasyonlarının çalışması, ikili federalizmin modeline örnek gösterilebilir (Aliff, 2015: 74).

Federasyonların oluşum tarihi göz önüne alındığında ilk kurulan federasyonların uzlaşmaya varma prensibine sadık kalmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Öyle ki böyle bir uzlaşmanın olmaması istikrarlı bir devlet yaratma hedefine ulaşmayı güçleştirecektir.⁵ Teorikte böyle olmasına karşın pratikte federal hükümet ve federe devletler arasında mutlak bir uzlaşmanın gerçekçi olmadığı kabul edilmektedir (Demir, 2003: 45).

Dual federasyonların bir çeşidi olarak inceleyebileceğimiz anayasalı federasyonlar merkezi iktidarın kararı ile kurulmaktadır. Yönetimin önemli ölçüde merkeziyetçi olması ile diğer federasyonlardan ayrılan anayasalı federasyonların temel özelliği, federal merkezin federe birimleri yaratma, değiştirme, ortadan kaldırma gibi haklarını elinde bulundurmasıdır. Yeni bir anayasanın kabulü ya da var olan anayasanın değiştirilmesi ile kurulmaktadır (Demir, 2003: 46). Üniter yapıda olan bir devlet, yönetim birimlerine federe birim statüsü vererek federasyona dönüşebilmektedir. Mesela 1917 yılında yaşanan Ekim Devrimi sonrası iktidarın verdiği karar sonucu 1918 anayasası ile Rusya Federasyonu kurulmuştur.

⁵ Mesela, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan Başkanları arasında 21 Kasım 1995'te imzalanan "Dayton Anlaşması", yeni bir federasyonun oluşturulması sürecini nihayete erdirememiştir.

Meksika, Malezya ve Rusya'da uygulanan federasyon modelinde, çeşitli hükümet emirleri arasında hiyerarşik (üniter) bir ilişki vardır (Katmanlı Kek Modeli)⁶. Ulusal hükümet zirve noktasındadır ve yerel yönetimlerle eyalet hükümetleri veya daha doğrudan ilgilenme seçeneğine sahiptir. Yerel yönetimlerin herhangi bir anayasal statüsü yoktur. Devlet hükümetlerinin uzantılarıdır ve yetkilerini eyalet hükümetlerinden alırlar.

4.1.2. İşbirlikçi Federasyonlar

Elazar, 1962'de İşbirlikçi (Kooperatif) Federalizmi hükümetler arasında işlevler bölümü ve hükümetin yetki ve görevler anlamında bölünmesi anlamına gelen "zıt federalizm" olarak nitelendirmiştir (Elazar, 1959).

Anayasalı ve anlaşmalı federalizmin (Dual Federasyonlar) aksine işbirlikçi federalizm, federal hükümet ve devletler arasında, devletlerin federal yasa ile belirlenen bir çerçevede düzenleme yapmalarına izin veren bir düzenleyici otorite paylaşımını öngörmektedir (Weiser, 2001: 663).

Kooperatif federalizm altında, ulusal makamlar eşzamanlı düzenleyici yargı yetkisine sahiptir; her hükümetin fiili faaliyeti, diğerininkiyle yakından bütünleşir (Kramer, 2000 :1544). İkili federalizmin aksine, kooperatif federalizm teorisi, ulusal hükümetin ve devlet hükümetlerinin yetki ve sorumlulukları arasındaki sınır çizgisini bulanıklaştırır.

Kooperatif federalizm, ikili federalizmin ayrı alanlarından kaçınır. Amerika Birleşik Devletleri'nde neredeyse tüm hükümetlerin neredeyse tüm işlevlerde yer aldığı işbirlikçi bir model vardır. Federal devlet ve federe birimlerin hem birlikte hem de ayrı ayrı üstlendiği görev ve sorumlulukları mevcuttur.

Kooperatif federalizm altında, birimlerin sorumlulukları çoğunlukla birbirine bağlıdır. Ulusal ve eyalet hükümetleri genellikle böyle bir düzenleme altında rekabetçi olmayan, işbirlikçi roller üstlenirler (Aliff, 2015:74).

Dahası, kooperatif federalizm modeli, pratikte üç biçime bürünmüştür: Birbirine bağlı küreler, Mermer Keki ve Bağımsız Küreler. Almanya ve Güney Afrika'da uygulandığı şekliyle birbirine bağlı küreler biçiminde, federal hükümet politikayı belirler, eyalet ve yerel yönetimler, federal olarak belirlenmiş politikalar için uygulama araçları olarak hareket eder. Politika yapımının federal hakimiyeti göz önüne alındığında, bu modelde eyalet / il hükümetleri federal politika yapımında ikinci bir düzeyde (Parlamentonun üst meclisi) söz sahibi olurlar. Mermer Keki modelinde ise her federe hükümet örtüşen ve paylaşılan sorumluluklara sahiptir ve tüm kurucu hükümetler federasyonda eşit ortaklar olarak muamele görür. Belçika, üç bölgesel yetki alanı ile bu yaklaşıma güçlü bir örnektir (Aliff, 2015:75).

Ulusal otorite üzerindeki anayasal sınırlamaların ve federal düzenlemeler ile devlet görevlilerinin ikincil duruma düşmesinin tehlike arzettiğini öne sürenler sıklıkla işbirlikçi federalizmi şüphe ile değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte Larry Kramer, işbirlikçi bir sistemde, federal hükümetin federe birimleri ihtiyacı doğrultusunda yönlendirebileceği ve bu karşılıklı bağımlılık her sesin duyulmasını garanti ettiğinden en sağlam federasyon modeli olduğunu öne sürmüştür (Kramer, 2000 :1544).

⁶ Literatürde bir federasyon sınıflandırması olarak Katmanlı (Layer) Kek ve Katmansız veya Mermer (Marble) Kek ifadeleri kullanılmaktadır. Burada Katmanlı Kek Modeli Rusya Federasyonu gibi hiyerarşik federe birimlerin bulunduğu federasyonları ifade ederken Katmansız (Mermer) Kek modeli ise Amerika Birleşik Devletleri gibi görev ve yetki bakımından aynı statüde bulunan ve aynı amaca hizmet eden federasyonları ifade etmek için kullanılır.

4.2. Rus Tipi Federalizm

Rus federalizmi dünya federatif yönetimleri arasında o kadar şahsına münhasırdır ki Rus devlet başkanı Gorbaçov dahi 1989'da cumhuriyetlerin egemenlik haklarının büyük oranda kâğıt üzerinde olduğunu itiraf ettikten sonra, “Şimdiye kadar devletimiz merkezi ve üniter bir devlet olarak var olmuştur ve hiçbirimiz henüz bir federasyonda yaşama deneyimine sahip değiliz” diye eklemiştir (Ross, 2002:17).

Bir federatif yapının sağlaması gereken asgari şartları sağlamakla birlikte uygulamaları tartışmalı olan Rus federalizmi Bialer'e göre, tehlikeli bir düalizm içermektedir. Bir yandan ulusların kültürel özerkliği, toprak bütünlüğü ve devlet sembollerini oluşturmalarına izin verirken öte yandan, merkezi devletin ve hükümetin üstünlüğü konusunda ısrar ederek ulusal ayrılık ve etnik kimliğin nihayetinde ortadan kalkacağı bir atmosfer için çabalamıştır (1980,210-211).

SSCB'nin “etno-toprak” biçiminde federalizmi benimsemesi aslen geçici bir önlem olarak tasarlanmış, Rus olmayan ulusları birliğe katılmaya ikna etmek için uygulanmıştır. Sovyet federalizmi altında etnik kökenhem bireysel hem de grup düzeyinde kurumsallaştırılmıştır. Bireysel düzeyde, milliyet her bireyin yerel pasaportuna kaydedilmiştir. Grup düzeyinde, siyasi örgütün etno-bölgesel temeli, siyasi yönetimler arasında sağlam bağlantılar kurmuştur (Gleason, 1990: 3).

SSCB'nin RF'ye en büyük miraslarından biri şüphesiz bu bir yandan merkezileşmeye çalışırken bir yandan da oldukça parçalı şahsına münhasır federatif yapıdır. Günümüz Rusya Federasyonu'nda federalizmin uygulanma şeklinin tam olarak anlaşılabilmesi için tarih boyunca Rusya coğrafyasında federalizmin ilerleyişine değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda Çarlık Rusya Dönemi, SSCB Dönemi ve Rusya Federasyonu Dönemi olarak ayrı ayrı ele alınacaktır.

4.2.1. Çarlık Dönemi

Geçmişten Günümüze Rus Yönetim Teşkilatına Dair İzlenimler 7. yüzyıla kadar olan dönemi tarihçiler Ruslar için, “Tek bir insan tarafından onun adına değil, ancak demokrasi adına yönetilen bir topluluk” olarak tanımlamaktadırlar (Andreyev, 1962: 17-18). O tarihlerde genellikle kabile halinde yaşayan Proto-Rus topluluklar kapsamlı bir idari teşkilatlanma ya da ordu düzeni kuramamışlardır. İlk devlet deneyimini 9. yüzyıla kadar yaşayamayan Ruslar, o dönemde kendi topraklarına yağmaya gelen fakat oraya yerleşmeyi seçmiş Viking savaşçıları tarafından teşkilatlandırılarak yaşamışlardır (Encyclopædia Britannica).

Ruslar M.S. 862 yılında Kiev'de kurulan ilk krallık ile devlet yapısına kavuşmuşlardır. Bu dönemden sonra Ruslar, 10. yüzyıldan itibaren Yunan-Ortodoks ekolünde Hristiyanlığı benimsemeye başlamışlar; dönemin süper gücü Bizans İmparatorluğu ile de aktif ilişkiler içerisine girmişlerdir. Kaçınılmaz olarak da Bizans tipi idari teşkilatlanma Rusları etkilemiş ve bu ekolden de faydalanarak kendi öz değerleri ile beraber karma bir teşkilatlanmaya gitmişlerdir (Sadioğlu, Erdinçler, 2018: 64).

13. yüzyılın sonlarında ve 14. yüzyılın başlarında, Moskova Büyük Dükalığı (Muscovy) Ruslar için ana aktör haline gelmiştir. Bu dönemde yaşanan bir olay önem arz etmektedir. Özellikle kilise olarak Bizans'a tabi olan ve idari yapılanmasını Roma-Bizans etkisiyle şekillendiren Rusların, 1453 yılında İstanbul'un Türkler tarafından fethinin ardından kendilerini 3. Roma İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi'nin tek koruyucusu ilan etmiş olmaları önemlidir. Keza, “Çar” ünvanının köken olarak Sezar (Caesar) sözcüğünden, yani Roma imparatorlarının kullandığı unvandan gelmesi, bu anlayış ve paradigmanın önemli bir göstergesidir denilebilir (Sadioğlu, Erdinçler, 2018: 64).

III. Ivan ve halefleri; Altınordu, Kazan Tatarları gibi ezeli rakiplerini bir bir yenerek Rusya'nın önündeki siyasi engelleri kaldırmış, bunun neticesinde IV. Ivan (daha bilinen adıyla “Korkunç Ivan”, M.S. 1547-1584) döneminde Rusya toprakları, Baltık Denizi'nden Sibirya'ya kadar genişlemiştir. Rusya'nın bünyesine kattığı Kazan, Astrahan ve Sibirya Hanlıkları, Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinde ana aktör olmasını sağlamıştır. Mutlak monarşi bu dönemde yeni kabul edilen yasalarla beraber uygulamaya konmuştur. Soylular ve ruhban sınıfının özerkliğinin kısıtlanması (yürütmenin elitler düzeyinde merkezileşmesi) ve kırsal bölgelerde yerel-özyönetimlerin uygulamaya girmesi

(yürütmenin halk adına desantralize edilmesi) bu dönemde başlamıştır (Dualı, 2014: 51-53).

Aynı anda hem merkeziyetçi hem de desantralize bir yapının ortaya konması önemli bir konudur. Bu dönemde kent merkezlerinde yönetimi monark adına kolaylaştıran ve etkisini arttıran bir merkezileşme görülmüş; ancak doğuda Sibiryaya doğru genişleyen coğrafi sınırları daha sağlıklı yönetmek için de desantralist bir uygulama ortaya konmuştur. Rusya, coğrafi olarak günümüze benzer halini 17. yüzyılın ortalarında almaya başlamıştır. Özellikle de Pasifik kıyısındaki ilk Rus yerleşimlerinin kurulmasıyla beraber günümüzdeki Rus idari teşkilatlanmasına yakın bir yapı yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.

Çarlık Rusya mutlak bir otoriteyle yönetilse de federal yapılanma izleri de görülmektedir. İmparatorluğa yeni katılan topluluklar ve Çarlık yönetimi arasında yapılan antlaşmalar Rus federalizminin temeli olarak kabul görmektedir (Ağır, 2015: 31).

Çarlık döneminde kimi bölgeler, kendi problemlerini çözebilmeleri için ayrıcalıklı birtakım yetkilerle donatılmış ve bu bölgelere özerklik tanınmıştır. I. Petro döneminde birtakım reformlar benimsenmiş, çökmek üzere olan Rus İmparatorluğu kurtarılmaya çalışılmıştır (Kalkavan, 2004: 5). 1708 tarihinde İsveç'in yönetsel yapısından esinlenen ve esas birimler olarak kabul gören 8 valilik kurulmuştur. Bu hamleyle ilk olarak Saint Petersburg, Arhangelgorod, Smolensk, Kazan, Azovsk, Sibiry ve Kiev valilikleri kurulmuş çeşitli değişikliklerle birlikte günümüz Rusya Federalizmine kadar evrilmiştir (Karadağ, 2006:30).

Atanan valiler Petro'ya bağlı kimselerden seçilmiş, yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle birlikte mali yetkiler verilerek bölgenin kontrolü valilere bırakılmıştır (Kalkavan, 2004: 5). Ekim Devrimi sırasında bu valiliklerin sayısı ise 70'i geçmiştir (Karadağ, 2006: 30). 1708 sonrası dönemde 8 bölgenin valisine önemli yetkiler verilmesi, dönem şartları içinde büyük bir reform olarak algılanmaktadır. Fakat valilerin çar tarafından atanması ve çara bağlı şekilde görev yapması yönetimin özerkliğini imkânsız kılmaktadır.

Özetle Çarlık dönemde valilikler kurulması, imparatorluğa yeni katılan topraklara birtakım yetkiler verilmesi gibi durumlar federal bir yapıya işaret etse de günümüz manasında bir federalizmden bahsetmek mümkün değildir.

4.2.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Ekim Devrimi ile asırlardır süren otokratik monarşi sona ermiş, liberallerin iktidarı başlamıştır (Çam, 2000: 199 – 200). Ekim Devrimi'nde Rus İmparatorluğu parçalanmış, Bolşevik yanlısı olmayan toplumlar bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Troçki önderliğinde örgütlenen Kızıl Ordu toplumların bağımsızlık isteklerini etkisiz hale getirmiştir. Bunun yanında Bolşevikler, bölgedeki milliyetçi istekleri tamamıyla sindirebilmek ve söz konusu istekler Marksist – Leninist öğretiyeye uydurabilmek için Stalin'i görevlendirmiştir (Teziç, 2001: 130). Söz konusu politika, devletin federal yapıya dönüştürülmesi ile mümkün olmuştur.

1922 yılının sonlarında imzalanan Birlik Anlaşması ile 4 cumhuriyet ve 26 özerk bölge birleşmiş, SSCB doğmuştur (Kalkavan, 2004: 7). SSCB her ne kadar federal nitelikte olsa da temelleri Marksist öğreti üzerine kurulmuş ve dolayısıyla devam edebilmesi imkânsız görünmüştür. Zira Marksizm; vatan sevgisi, proletarya dayanışması ve ulusal duygular gibi kavramların önüne geçmektedir. Öyle ki ileriki aşamalarda uluslar gerçeği yok olacak ve karar mekanizmaları bir merkezde toplanacaktır (Kalkavan, 2004: 7).

Çarlık Rusya'nın yıkılmasına neden olan Bolşevizm, Rus geçmişi ile olan organik bağları nedeniyle imparatorluğun otoriterliğini sürdürmüştür. Fakat Bolşevizm'in otoriterliği, Rus millî değerleriyle birlikte ideolojik olarak yapısal etkenleri de içermektedir (Nezihoğlu, 2007: 14).

Sovyet rejiminde bütün toplumsal etkinlikler tek bir emir altında atanan yöneticiler hiyerarşisi tarafından yürütülmektedir. Toplumun tüm vatandaşları birer kamu hizmetlisidir. Yaşanan herhangi bir günlük olayda vatandaşlar aynı kurumsal yapının temsilcisi olan birden çok kişi ile etkileşim halindedir (Yılmaz, 2006: 337).

İmparatorluk döneminde kurularak 200 sene kadar yaşayan valilikler, 1927'nin başlarında yerlerini idari birimlere bırakmış ve tarihten silinmiştir. Yeni idari birimler SSCB'nin en büyüğü olan Rusya'nın federal yapısı içinde yer almıştır. Ancak federal yapı içinde yer almalarına rağmen federe birer birim olan ayarakoblast⁷ ya da kray⁸ haline gelmişlerdir. 1990 yılından sonra ise anayasal eşitlik kazanmış ancak daha az hakka sahip bir federe birim olmuşlardır (Karadağ, 2006: 30).

SSCB'nin 2'nci anayasası olan 1924 Anayasası'na göre SSCB, 7 cumhuriyetten oluşan federal bir devlettir. 1924 Anayasası federal devlete geniş bir yetki alanı sunmuştur (Gürkan, 1964: 180). 1936 Anayasası ise SSCB'yi köylülerin ve işçilerin federal devleti şeklinde tanımlamakta ve proletaryanın diktatörlüğüne dayanmaktadır (Gürkan, 1964: 182). 1977 Anayasası ise SSCB'yi çok uluslu sosyalist bir federal devlet olarak tanımlamaktadır. Federal devlet Çarlık Rusya'yı yıkan Ekim Devrimi sonucu kurulmuştur (Gözübüyük, 2003: 50 – 51).

Federe birimlerin kendi anayasaları ve yasaları bulunmakta, federe birimler birlikten çıkabilmekte, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler kurabilmektedir. Aynı zamanda federe devletlerin sınır dokunulmazlığı da bulunmaktadır (Çam, 2000: 220 – 221). SSCB'de bulunan 15 cumhuriyetin hepsi tam bir devlet olarak yapılanmış ve her biri eşit haklara sahip birimlerden oluşmuştur. Fakat Rusya, kendi içinde federasyon şeklinde yapılan tek birim olma özelliğini taşımıştır (Karadağ, 2006: 32).

SSCB'de 1977 Anayasası kabul edildikten sonra birlik içinde değişim fısıltıları duyulmaya başlanmıştır. 1985'e gelindiğinde bu fısıltılar çılgın şekilde duyulmaya başlanmıştır. Gorbaçov'un seçim sonucunda devlet başkanı olması ile politikada açıklık, sosyal ve ekonomi alanlarında ise yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu bağlamda aşırı merkeziyetçiliğin çerçevesi kırılmaya başlanmış, demokrasi ve kamuoyu denetimi süreçlerine geçiş fikirleri gün yüzüne çıkmıştır (Atalay, 2001: 146). Gorbaçov'un yeni yaklaşımları ile SSCB, eskiye nazaran daha liberal bir yapıya kavuşmuştur. Fakat bu yaklaşımlar SSCB'de komünist parti yandaşları tarafından şiddetle reddedilmiştir. Gorbaçov dönemi ekonomik açıdan SSCB'nin 1970'ler sonrası en büyük problemlerle karşı karşıya kaldığı dönemdir (Ölmezoğulları, 2012: 191).

Boris Yeltsin, Komünist Parti'den istifa etmiş ve 1991 senesinde Gorbaçov'a bir darbe girişiminde bulunmuştur. Yeltsin, Gorbaçov'un reformlarından daha iyi reformlar yapılması gerektiğini savunmuştur. Girişim sonrasında politika ve idare Yeltsin'in eline geçmeye başlamış, merkeziyetçi güçler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlere aktarılmaya başlanmıştır (Kavukçu, 2008: 24). Bu bağlamda SSCB'nin sonunu ekonomik durum ve darbe girişimi getirerek 1991 senesinde SSCB tarihin sayfalarına gömülmüştür.

4.2.3. Rusya Federasyonu Dönemi

SSCB'nin dağılmasına kadar Rusya, birliğin en önemli parçası olarak yaşamış ve birliğin dağılması ile bağımsızlığına kavuşmuştur (Güner ve Ertürk, 2006: 121). SSCB'nin dağılmasının ardından içeride çok fazla etnik sorunlar yaşayan Rusya Federasyonu'nun etnik sorunlarını çözmekte attığı ilk adım 31 Mart 1992'de yaptığı Federasyon Anlaşması'dır. Federasyon Anlaşması, Federal Hükümet ile diğer Federal Birimler arasında yetki paylaşımını belirlemiştir. 1993 Anayasası'nın 3. kısmında 1996 yılında yapılan değişiklikle Rusya Federasyonu 83 Federal birime ayrılmıştır. Anayasada bu birimlerden "unsur" (subject) olarak bahsedilmektedir. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle birlikte, Kırım'a Cumhuriyet, Sivastopol'e ise Federe Kent statüsü verilmiştir. Rusya Federasyonu'nun unsurları böylece 83'ten 85'e yükselmiştir.

Rusya, Sovyetler Birliği'ne göre daha küçük ve daha homojen yapıda bir devlet olarak doğmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Rus ulusunun toplam nüfusa oranı %50'nin altındayken yeni kurulan Rusya'da söz konusu oran %80 civarına kadar ulaşmıştır (Kempton, 2000: 1). Rusya Federasyonu Anayasası'na göre; Rusya'da 22

⁷ Eyalet, il, ilçe.

⁸ Oblast ile aynı anlama gelse de zamanında öncü bölge olduklarından isimleri kray olarak geçmektedir.

cumhuriyet (Kırım ile birlikte)⁹, 9 kray¹⁰, 46 oblast, Moskova, St. Petersburg ve Sivastopol olmak üzere 3 federal kent, 1 özerk bölge ve 4 özerk yöre (unsur) bulunmaktadır (www.constitution.ru, 20.04.2019).

Hem Boris Yeltsin hem de Gorbaçov federe birimleri kendi tarafına çekmeye çalışmış ve bu çerçevede federe birimlere birtakım tavizler verilmiştir. Her iki taraf da federe birimleri özgürce hareket edebileceğine inandırmıştır. Farklı etnik grup ve milletlerin özerklik sesleri tekrar duyulmaya başlayınca Yeltsin'in meşhur "Yutabileceğiniz kadar özerklik alın" çağrısı duyulmuştur (Ağır, 2015: 32). Bu çerçevede 31 Mart 1992'de Rusya Federasyonu çatısı altında Federal Anlaşma imzalanmıştır (Kalkavan, 2004: 12).

Federal Anlaşmanın amacı, federal merkez ile federe birimler arasında ortaya çıkan yetki sorununu çözüme kavuşturmaktır. Aynı zamanda hiyerarşik konumları da düzenleyen anlaşma Tataristan ve Çeçenistan tarafından imzalanmamıştır (Brazelton, 2004: 60). Bununla birlikte Federal Antlaşma'nın onaylanması ile aynı zamanda referanduma giden Tataristan, bağımsızlığını ilan etmiştir (Sukhoy, 2007).

Anayasanın unsurların görev ve yetkilerini açıklayan maddelerinde, bu unsurların siyasal ve ekonomik açıdan eşit haklara sahip olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak gerçekte yetkiler açısından unsurlar arasında bir eşitsizlik söz konusudur. Bu sebeple Stepan, Rusya Federalizmini "Asimetrik Federalizm" olarak tanımlamıştır (Stepan, 2000: 145).

Rus tipi federalizm, Boris Yeltsin ve Vladimir Putin dönemlerinde farklı uygulamalarla yürütülmüştür. Örneğin Boris Yeltsin yerleşme eğilimindeyken Vladimir Putin tam tersi biçimde merkezileşme eğilimindedir. Bu bağlamda 1990 – 2000 arası Rus federalizmi yerleşme 2000'den günümüze kadar geçen sürede ise merkezileşme biçiminde şekillenmiştir (Ilchenko, 2010: 1 – 2). Vladimir Putin'in yıldızı 1999'da Çeçenistan'a karşı açılan ikinci savaş sırasında parlamış, 2000'de ise federal merkez ve federe birimler arasında ilişkileri tekrar gözden geçirerek düzenleyeceği ve merkeziyetçilik eğilimi sözleriyle Rusya'nın Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Kalkavan, 2004: 19).

Vladimir Putin'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile Rus federalizminde önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. En büyük değişim ise Rusya Federasyonu topraklarının 8 federal bölgeye bölünmesidir. 2014 yılında Rusya Federasyonu tarafından Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından Kırım ve Sivastapol Güney Federal Bölgesine dahil edilmiştir ve 8 olan federal bölge sayısı 9 olarak revize edilmiştir. Federal bölge yönetimi direkt başkanın atamasıyla göreve gelmekte ve devlet başkanına ait olan tüm yetkileri kullanmaktadır (Karadağ, 2006: 36). Rusya Federasyonu'nda mevcut federal bölgeler;

- 1. Merkez Federal Bölgesi:** Moskova'nın merkezi olduğu bu bölge büyük bir sanayi bölgesidir. Moskova'nın yanı sıra büyük şehirleri arasında Nizhniy Novgorod (eski adıyla Gorki), Smolensk, Yaroslavl, Vladimir, Tula, Dzerzhinsk ve Rybinsk yer almaktadır. Gemiler, demiryolu vagonları, elektronik ekipman, pamuklu-yünlü tekstil ürünleri ve kimyasallar başlıca endüstriyel ürünleridir. Volga ve Oka nehirleri başlıca su kaynaklarıdır. Moskova-Volga ve Don-Volga kanalları Moskova'yı Hazar ve Baltık denizlerine bağlamaktadır. Birçok demiryolu hattı bölgeye hizmet vermektedir (Goode, 2011).
- 2. Kuzeybatı Federal Bölgesi:** Bu alanın sanayi merkezi olan St.Petersburg (eski adıyla Leningrad) endüstrisi, elektronik ekipman, kimyasallar, gemi yapıcılığı gibi alanlara dayanan hem federasyonun hem de bu federal bögenin önemli bir şehridir. Dağlar, bataklık ovaları, göller ve ıssız platolar zengin kömür birikintileri (Pechora Havzası), petrol (Ukhta), demir cevheri ve boksittir açısından zengindir. Bölge birincil kereste kaynağıdır (Zhigulskaya, 2018).
- 3. Volga Federal Bölgesi:** Avrasya'nın en büyük nehri boyunca uzanan bu bölge, Volgograd, Kazan, Samara (eski adıyla Kuybyshev) ve Balakovo'daki büyük barajlar da dahil olmak üzere son derece önemli hidroelektrik santrallerine sahiptir. Tarım

⁹ Rusya Federasyonu'nun Kırım ilhakını Rusya'dan başka herhangi bir ülke tanımamaktadır.

¹⁰Daha önce kenar bölge anlamında kullanılan kraylar günümüz itibarıyla oblastlardan farksızdır.

ürünleri arasında buğday, pamuk, kenevir, yağlı tohumlar bulunmaktadır. Hayvancılık ve balıkçılık da önemli geçim kaynaklarındandır.

4. Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi: Bu alanda, Kafkasya ana zincirinden kuzeye doğru inen düzlükte, zengin petrol, doğal gaz ve kömür yatakları bulunur. Başlıca büyük şehirleri arasında Krasnodar, Grozny, Vladikavkaz ve Novorossiysk gibi şehirler bulunmaktadır. Tarım makineleri, kömür, petrol ve doğal gaz başlıca geçim kaynaklarıdır (www.washingtonpost.com/).

5. Ural Federal Bölgesi: Ural bölgesinin güney yarısı Rus demir çelik üretiminin önemli bir merkezidir. Özellikle Başkurdistan'da Rus petrolünün önemli bir kısmı üretilmektedir. Demir, manganez ve alüminyum cevherleri çıkarılmaktadır (Petrov, Petrova, 2017: 3).

6. Batı Sibirya Federal Bölgesi: Kuzeyde sıkça bataklıklarla kaplı ve seyrek nüfuslu, güneyde dağlık olan bu geniş düzlüğün ekonomik önemi giderek artmaktadır. Diğer başlıca şehirleri Kemerovo ve Novokuznetsk'tir. Güneybatıdaki Kuznetsk Havzası kömür madenciliği, petrol arıtımı ve demir, çelik, makine ve kimyasalların üretim merkezidir. Tarım ürünleri arasında buğday, pirinç, yulaf ve şeker pancarı bulunur ve hayvan yetiştiriciliği de önemli geçim kaynakları arasındadır. (Soboleva, Oktyabr'skaya, Antropov, 2011: 101). Platoların, dağların ve nehir havzalarının yer aldığı bu bölgede, büyük şehirler Krasnoyarsk, Irkutsk, Ulan-Ude ve Chita - Trans-Sibirya boyunca yer almaktadır. Bir sınır hattı Ulan-Ude'yi Moğolistan ve Çin ile bağlar. Bratsk, Krasnoyarsk ve Irkutsk'ta önemli hidroelektrik terminalleri vardır (Zhigul'skaya, 2018).

7. Kuzeydoğu Sibirya: Rus topraklarının neredeyse yarısını kaplayan bu alan, Federasyonun en az nüfuslu ve en gelişmemiş bölgesidir. Atomik güçle çalışan buz kırıcıların kullanılmasıyla, Kuzey Denizinin ekonomik önemi artmaya başlamıştır. Kolyma altın yatakları Rus altınlarının ana kaynağıdır ve Sakha Cumhuriyeti'nde, özellikle Mirny'de endüstriyel elmas çıkarılmaktadır (Soboleva, Oktyabr'skaya, Antropov, 2011: 101).

8. Uzak Doğu Federal Bölgesi: Pasifik Okyanusu'nda sınır bölgesi olan bölgenin, başlıca şehirleri Komsomolsk, Khabarovsk, Yakutsk ve Vladivostok'tur. Kereste, balıkçılık, avcılık ve kürk yakalama önemli geçim kaynaklarıdır (www.washingtonpost.com/).

9. Kırım-Sivastapol Federal Bölgesi: 2014 tarihinde ilhak edilen Kırım Cumhuriyeti ve Sivastapol federal şehirlerinden oluşur. Bu ilhak BM olmak üzere uluslararası camiada tanınmamıştır (Yılmaz, 2019: 5).

Bu değişimle birlikte özerk birimlerin kontrolünde etkinlik artmış bu durum ise federasyon yapısının tekrar düzenlendiği şeklinde tanımlanmıştır (Seiffert, 2004: 70).

Cumhuriyetler Rusya Federasyonu Anayasası'na ve kendi özel anayasalarına bağlıdır. Federe birimlerin statüleri ise federal merkezin yasama organlarıncı çıkarılan tüzüklerle belirlenmektedir. Rusya Federasyonu Anayasası'nın 66'ncı maddesine göre; özerk bölgelerin yasama ve yürütme organlarının teklifi üzerine söz konusu bölge hakkında federal kanun kabul edilmektedir. Rusya Federasyonu, federal birimlerin hepsini eşit kabul etmekte fakat cumhuriyetlere daha fazla özerklik tanımaktadır. Eşitler arası farklılıklar ise kamuoyunda rahatsızlığa sebep olmaktadır. Ülkenin federal bölgelere ayrılıp idarecilerin merkezden atanmasının sebebinin, federe birimleri birleştirerek sayılarının azaltılması olduğu fikri oldukça yaygındır.

Birimler arası eşitliğin olmaması, bütçe konusunda da görülmektedir. Federe birimlerin topladığı vergilerin yüzde 40 civarı federal merkeze gönderilmektedir. Federal merkez bu vergilerle federe birimlere yardım yapmakta ancak cumhuriyetler diğer federe birimlere göre daha çok yardım almaktadır (Karadağ, 2006: 36).

Vladimir Putin'in merkeziyetçi eğilimi, federal sistemi merkezde toplama çalışmaları ile görülmüştür. Bunun yanında bölgelerin idaresine eski generalleri atamış, minimum 45 federe birimde varlık göstermeyen ve üye sayısı 10.000'in altında olan partileri kapatmak için hazırladığı yasayı Duma'ya göndermiştir. Söz konusu adımların merkeziyetçiliği canlandırmak için atılmış adımlar olduğu ortadadır (Kalkavan, 2004: 19).

4.3. Federalizm Perspektifinden Rus Tipi Federalizm

Tüm dünyada toplam 24 federal devlet bulunmakta fakat federalizmi en karmaşık uygulayan ülkenin Rusya olduğu belirtilmektedir. Vladimir Putin'in başkan seçilmesi ile siyasi bir dönüşüm yaşayan Rusya Federasyonu'nun en temel dönüşüm nedeni milliyetler meselesidir (Erol, 2010: 4).

SSCB'nin dağılması sonrasında yaşanan demokrasi rüzgârı, yönetim sisteminin hem yasal hem de pratik bağlamda federal sisteme dönüşmesini zorunlu kılmıştır. Zira toprakların geniş olması ve çok uluslu yapı böyle bir dönüşümü gerektirmiştir (Karadağ, 2006: 32 – 33). En doğru sistemin federal sistem olması bir yana, federal yapının birtakım zorlukları da bulunmaktadır. Bu zorluklardan ilki; federe birimlerin federal merkeze bağlılığının sürekliliğinin sağlanmasıdır. Çok uluslu devletlerin temel problemlerinden biri millî birliği sağlamanın zor oluşudur. Tüm ulusları kapsayacak ve herkesi etrafına toplayacak bir millî ideolojinin olması şarttır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun en temel sorunlarından biri komünizm sonrası millî bir ideolojinin yaratılamamasıdır (Mikail, 2007: 35). Nüfusun %80 civarı Rus ulusundan oluştuğu düşünüldüğünde milliyetçilik doğru bir seçenek değildir. Aynı zamanda birçok dine mensup vatandaşın Rusya Federasyonu'nda yaşaması, dini bir ideolojiyi de imkânsız kılmaktadır.

Rusya Federasyonu Anayasası'nda Rusya'nın hükümet şekli cumhuriyet olarak belirtilmiş, demokratik ve federal bir hukuk devleti olduğu vurgusu yapılmıştır (RF Anayasası md.1). Anayasa'nın açık ve net ifadesine karşın federalizmin genel ilkelerinde sapmalar yaşandığı görülmektedir. Federe birimlerin federal merkezle ilişkileri anlaşmalara dayanmakta ve bütün birimlerin tek bir yasal metin ile yönetilmesi birtakım karışıklıklara neden olmaktadır. Her birimin kendi yasaları vardır ve federal anayasa ile bazı hükümler arasında çelişki yaşanmaktadır. Bununla birlikte federe birimlerin vergi gelirlerinden federal merkeze verilecek oranlar da anlaşmalar çerçevesinde saptanmış, bu durum federe birimler arasında oransal olarak farklar olmasına neden olmuştur (Atasoy, 2008: 1- 2).

Federal devlette iki meclis bulunması, federe birimler ile federal merkez arasında olası bir uyuşmazlığın çözümünün federal anayasaya bırakılması, federe birimlerin yürütme ve yasama erklerinin olması ve sınırlı da olsa yargı erkinin bulunması, bölgesel dil kullanımının serbest bırakılması gibi durumlar ise Rus tipi federalizmin, federalizm genel ilkeleri ile uyuşturduğunu göstermektedir (Atasoy, 2008: 2). Daha önce de değindiğimiz gibi Rusya Federasyonu'nda çok ulusluluk ve bu çerçevede etnik, kültürel ve dinsel bağlamda bir çeşitlilik söz konusudur. ABD'de ve Almanya'da tek tip yönetim birimlerinden oluşan simetrik bir federal yapı söz konusuysa Rusya'da ise daha komplike bir yapıda asimetrik bir federal yapı bulunmaktadır (Atasoy, 2008: 2).

Diğer federal devletlerden farklı şekilde Rus tipi federalizm, anayasalarla birlikte tüzüklerle de düzenlenmiştir. Cumhuriyetlerin kendi anayasaları bulunurken, diğer birimlerin kendi tüzükleri bulunmaktadır. Söz konusu diğer bölgeler ise; federal şehirler, özerk alanlar, özerk bölgeler gibi sınıflandırmalara tabidir. Bölgesel tüzükler ya da cumhuriyetlerin anayasaları o bölgenin en üst kanuni metinleridir. Söz konusu kanuni metinlerin federal anayasa ile uyuşması zorunludur (Salikov, 2010: 5). Federal yapıda yer alan cumhuriyetler kendi anayasalarını düzenleyebilmekte ve dillerini özgürce seçebilmektedir (Kumuk, 2008: 2). Fakat bu durum, cumhuriyet anayasalarının federal anayasa ile çelişmesine neden olmaktadır. Rusya Federasyonu'ndaki 22 cumhuriyetin 19'unun anayasasında çelişkili maddeler bulunmaktadır (Demir, 2007: 13 – 14).

Rusya Federasyonu'nun asimetrik federalizminde en üstün konumda olan unsur "cumhuriyetlerdir". Cumhuriyetler, egemenliği federal hükümetle paylaştan bağımsız devletler olarak kabul edilirler ve merkezi anayasaya aykırı olmamak şartıyla kendi anayasa ve yasalarını yapabilirler.

Asimetri yaratan diğer bir durum ise federe devletler ile Federasyon arasındaki ikili antlaşmalardır. Bunun en bariz örneği Tataristan olarak gösterilir (Russell, 2015: 8). Zengin petrol kaynakları bulunan Tataristan 1992 tarihli Federasyon Anlaşmasını imzalamakta çekince gösterince iki yapılanma arasında bir anlaşma imzalanmıştır (Tataristan Anlaşması, 1994).

Rusya Federalizmi aynı zamanda merkezden atanan valilerin idare ettiği 8 adet üst federe birim varlığı ve bu birimlerin karar ve işlemleri yerel federe birimlerin karar ve işlemlerinden üstün kabul edilmesi bakımından "Hiyerarşiktir" (Ağır, 2015: 47).

Seçilmiş yerel diktatörlerin cumhuriyetleri kişisel istismar alanları haline getirdiği düşüncesindeki, Rusya Federasyonu döneminin en etkin siyasetçisi Putin ise, başkana cumhuriyet yöneticilerini atama yetkisi tanıyarak buna son vermeye çalışmıştır. Ayrıca oluşturduğu 8 büyük birimin yöneticilerini de kendisi belirleyerek gücü yeniden Moskova'da toplamıştır. (Roskin, 2007:352).

1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası tüm federal unsurları her açıdan eşit olarak belirtmiş ancak bu simetri durumu çok uzun sürmemiştir. 1994 yılında Tataristan ile yapılan ikili anlaşma ile Rusya federalizmi asimetrik bir hal almıştır. Bölgeler federal otoritelerle ikili bir antlaşma müzakere ederek özerkliklerini artırabilirken, cumhuriyetlerin yaklaşık yarısı Rusya ile ikili anlaşmalar imzalamış ve bu anlaşmalar cumhuriyetlerin temel haklarına ek haklar tanımıştır. Federal yapı, anlaşmalar ve mahkeme kararları ile gelişmeye devam etmiştir. Rusya Federasyonu Anayasası, bölgelerin merkez tarafından yorumlanması ve tutarsız bir şekilde uygulanmasına sebep olacak boşluklar içermektedir. Örneğin, cumhuriyetlerin hükümet sistemlerinin belirlenmesini sağlayan hüküm tamamen açık değildir. Öyle ki, Başkurdistan ve Rusya, cumhuriyetin bağımsız bir meclis kurabileceğini içeren ek bir sözleşme imzalamıştır. Öte yandan Adygeya, iki meclisli yasama organını korumak için merkezi hükümet ile karşı karşıya gelirken diğer bazı cumhuriyetler benzer iki meclisli organlara sahiptir ve bir sorunla karşılaşmamışlardır. Bu anlaşmalar, bölgesel karakterlerin, ilgi alanlarının ve ihtiyaçların çeşitliliğini dengelemek için gereken esnekliği sağlamada başarılı olurken çok asimetrik bir federal sistemle sonuçlanmıştır. Aynı zamanda bu asimetri, tanınan ayrıcalıklar arasındaki farklılıklar sebebiyle, karmaşıklıklar yaratmıştır. Örneğin, cumhuriyetlerin Moskova ile imzaladıkları bazı antlaşmalar, kontrol ettikleri doğal kaynakların yüzdeleri veya federal vergi gelirlerinin oranları sebebiyle yarattığı farklılıklar diğer cumhuriyetleri rahatsız etmiştir. Bu sebeple birçok ikili anlaşma gizli tutulmuştur (Soderlund, 2003: 316).

Tablo 4.1. Rusya Federasyonu'na Bağlı Özerk Cumhuriyetlerin Özerklik Düzeyi (Soderlund, 2003: 317).

Cumhuriyet	İkili Anlaşma	Otonomluk Düzeyi
Başkurdistan	3 Ağustos 1994	Yüksek
Saka	29 Haziran 1995	Yüksek
Tataristan	15 Şubat 1994	Yüksek
Buryatya	11 Temmuz 1995	Orta
Çuvaşistan	27 Mayıs 1996	Orta
Kabordina-Balkarya	1 Temmuz 1994	Orta
Komi	20 Mart 1996	Orta
Mari El	20 Mayıs 1998	Orta
Kuzey Osetya	23 Mart 1995	Orta
Udmurtiya	17 Ekim 1995	Orta
Adigey	---	Düşük
Altay	---	Düşük
Çeçenya	---	Düşük
Dağıstan	---	Düşük
İnguşetya	---	Düşük
Kalmykia	---	Düşük
Karaçay-Çerkezya	---	Düşük
Karalia	---	Düşük
Kakaşya	---	Düşük
Mordovya	---	Düşük
Tuva	---	Düşük
Kırım ¹¹	18 Mart 2014	---

Yüksek özerkliğe sahip olarak kategorize edilen Cumhuriyetler, hayati önem taşıyan konularda dahi hüküm koyma ayrıcalığına sahiptirler. Ekonomik avantajların yanı sıra yönetimde de ek haklardan da yararlanmaktadırlar. Merkezi hükümet ile imzaladıkları ikili anlaşmalar sayesinde özgün haklar elde etmişlerdir. Yüksek özerkliğe sahip olan Tataristan ve Başkurdistan gibi "donör" cumhuriyetler finansal yönden bağımsız cumhuriyetlerdir. Federal merkez ile daha fazla görüşme ve pazarlık yapma hakkını sahiplerdir. Aynı zamanda bu iki cumhuriyet siyasi ve ekonomik yönden istikrarlı cumhuriyetler olarak uzun zaman iktidarda bulunan ve kendi halklarının desteği ile hareket eden yerel ve federal seviyede etkili liderleriyle, siyasi ve milletlerarası ihtilaflara sürüklenmekten uzaktırlar (Karadağ, 2006: 58). Orta düzeyde özerkliği sahip cumhuriyetlerin temel özelliği yönetim sistemi ve dış ilişkiler açısından kontrol yeteneğinin bulunmasıdır. Ancak, orta düzeyde özerklik ile veya yüksek düzeyde bir özerklik arasındaki fark, doğal kaynaklar, federal vergi geliri veya cumhuriyet bütçeleri üzerinde geniş veya tam kontrol sahibi olup olmama durumudur. "Düşük" özerkliğe sahip olarak kategorize edilen cumhuriyetler, iki taraflı bir anlaşma imzalamayan Cumhuriyetlerdir. 1992 ve 1993 Anayasa düzenlemeleri gereği sadece Federal Hükümet tarafından ilan edilen özerklik haklarına sahiptirler. Bu cumhuriyetler "orta düzey" kategorideki cumhuriyetlerin haklarına benzer haklar kullanabilirler ancak düşük özerkliğe sahip olanlar bu hakları yalnızca federal hükümetin izni ile kullanabilmektedir. Moskova tarafından sıkı bir şekilde takip edilmemekte hatta zaman zaman görmezden gelinmektedir, çünkü Federasyon üzerinde çok az etkileri bulunmaktadır (Balkind, 2009: 74-75).

¹¹2014 yılında Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yaşanan iç karışıklıkların ardından, Rusya Federasyonu, Kırım'da yaşayan Rus azınlığının haklarını korumak ve karışıklığı kontrol altına almak gibi gerekçelerle bölgeye silahlı asker çıkarmış ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yapılan Referandumun ardından bölgenin Rusya Federasyonu'nun bir "unsuru" olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu olay "Kırım'ın İlhakı" olarak bilinmektedir. Güvenilirliği sorgulanan Referandum ve Uluslararası Hukuk açısından tartışmalı görülen ilhak sürecinin ardından bölgenin, Rusya Federasyonu'nun diğer Özerk Cumhuriyetlerine kıyasla normalleştiği ve uyum sürecini tamamladığı söylenememektedir.

Genel duruma bakıldığında ikili anlaşmalara sahip cumhuriyetler, yüksek özerkliğe sahiptir. Ancak bu tek başına yeterli olmayıp, cumhuriyetin kullandığı haklara, esas olarak vergi gelirleri üzerindeki kontrollere, doğal kaynaklarına, dış ekonomik ilişkilere girme yeteneklerine ve devlet kurumlarını ne derece kontrol edebildiklerine bağlıdır. İkili anlaşmalar imzalayan tüm cumhuriyetlerin yüksek düzeyde özerklikleri yoktur, ancak bu özgürlüğe sahip üç cumhuriyet, Tataristan, Başkurdistan ve Saka cumhuriyetleri geniş haklarını ikili anlaşmalarla elde etmişlerdir (Kjeldsen, 1998: 364).

İnguşetya, Dağıstan ve Karaçay-Çerkesya gibi bazı düşük otonom düzeyindeki Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından başlayan müzakere sürecini bölgelerindeki etnik çatışmalar sebebiyle değerlendiremezken (Balkind, 2009: 79), Tuva ve Çeçenistan cumhuriyetleri ise ayrılıkçı arzuları sebebiyle merkezi hükümet ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi geliştirememiştir. Dolayısıyla merkezi hükümet tarafından bu cumhuriyetlerin otonomluk talepleri tehdit olarak algılanabilmektedir. Cumhuriyetler kişi başına düşen milli gelir ve kişi başına düşen bütçe giderleri açısından diğer federe birimlere oranla ekonomik anlamda oldukça iyi durumdadır. Bunun en büyük sebebi cumhuriyetlerde toplanan vergilerin ikili anlaşmalar sayesinde merkeze yollanmayıp yerel ihtiyaçlarda kullanılmasıdır. Merkez tarafından federe birimlere yapılan yardımlarda da yine cumhuriyetler ilk sırayı almakta bu durum asimetric yapıyı iyice güçlendirmektedir (Karadağ, 2006: 37).

Özerk cumhuriyetlerin bir kısmı, kendi egemenliğine sahip olmayan ancak egemenlik, toprak parçası, halk gibi devlet işaretlerinin neredeyse tüm özelliklerine sahip olan "sınırlı güçler" olarak hareket etmektedirler. Bu cumhuriyetler, herhangi bir devletin doğasında bulunan niteliklere sahiptir ancak uluslararası egemenlik, vatandaşlık ve ulusal sınırlar gibi bazı önemli konularda ise yetkileri kısıtlanmıştır.

Sonuç olarak Rus tipi federalizm; hiyerarşik, asimetric, etnik kökenli ve toprak temelli federe birimlerin karışımından oluşmuş bir federalizm türüdür. Federal Antlaşma ile kurulduğundan anlaşmalı, 1993 Anayasası itibarıyla da anayasalı bir federasyondur (Demir, 2006: 52). Sistemin hiyerarşik olarak nitelendirilmesinin nedeni; 9 bölgeye yapılan merkez atamalarıdır. Asimetric olarak nitelendirilmesinin nedeni; federe birimler arasında ekonomi, nüfus, tabi olunan kanunlar ve federal merkezle ilişkilerin niteliği bakımından farklılıklar bulunmasıdır. Etnik kökenli ve toprak temelli olarak nitelendirilmesinin nedeni; federe birimlerin belli bir toprak parçası üzerinde ve kendi etnik grupları ile yapılmasıdır. 1992 yılında imzalanan Federal Anlaşma, Rusya Federasyonu'na anlaşmalı federasyon niteliği kazandırmış, 1993 Anayasası'nda Rusya'nın federal devlet olduğu vurgusu yapılması ise Rusya Federasyonu'nu anayasalı federasyon statüsüne taşımıştır.

5. RUS GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

Devletlerin; dışarıdan bir tehdit algıladıklarında ve bundan zarar görebilme ihtimali söz konusu olduğunda, temel tercihleri; ya incinebilirliğin azaltılması için kendi başlarına bazı tedbirler alma doğrultusunda faaliyete geçmek, yani bir ulusal güvenlik stratejisi izlemek, ya da tehdidin kaynağındaki gerçek nedenlere inerek tehlikeyi tümünden ortadan kaldırmaya çalışmak, yani bir uluslararası güvenlik stratejisi takip etmek şeklinde olmaktadır (Buzan, 1999: 112).

Ulusal güvenlik stratejileri vasıtasıyla devletler, tehditleri, genelde kendi imkânlarıyla azaltmaya çalışırlar. Bu anlamda, ulusal güvenlik stratejileri olarak; toplumda özgüven artırılmaya çalışılabilir, spesifik tehlikeler karşısında bir takım kırmızı çizgiler belirlenebilir, ekonomik tehditler karşısında arz kaynakları çeşitlendirilebilir ve halk daha düşük yaşam standartları yönünde şartlandırılabilir; askeri birtakım tehditler karşısında ise, silahlı kuvvetler güçlendirilebilir ve benzeri tedbirler alınabilir (Nordlinger, 1996: 238).

İki yüz yıllık Rusya İmparatorluğu'nun ve dünyanın iki süper gücünden biri olmuş SSCB'nin varisi sayılan bugünkü Rusya Federasyonu, süper devlet fonksiyonunu kaybetse de halen çağdaş dünyanın kendi kendine yetinebilen sosyopolitik ve ekonomik birimi olup, modern âlemin önemli mali, ekonomik bölgeleri (Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu bölgeleri) arasında bağlayıcı rol oynamaya imkân veren müstesna jeopolitik duruma sahiptir (Necefoğlu, 2007: 1).

Gerek jeopolitik konumu gerek çokuluslu dinamik yapısı gerekse uluslararası faktörler RF'yi güncel güvenlik stratejiler üretmeye zorlamıştır. Bu stratejilerin en önemli çıktısı belirli periyotlarla yayınlanan Strateji Belgeleridir.

5.1. Rus Savunma Doktrinleri

Vladimir Putin'in iktidar olmasından sonra daha da önem verilen güvenlik konusu, askeri doktrinlerde yapılan değişikliklerde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda savunma ve güvenlik konusuna verilen önemin görülebilmesi açısından 1993 – 2014 yılları arasında; siyasi ve ekonomik konjonktür ekseninde askeri doktrinlerde yapılan değişikliklere değinmekte fayda görmekteyiz.

5.1.1. 1993 Askeri Doktrini

1993 Askeri Doktrini, Rusya Federasyonu tarihinin ilk askeri savunma stratejisi belgesi olma özelliği taşımaktadır. SSCB'nin mirasçısı konumunda olan Rusya Federasyonu, yeni koşullar altında güvenlik önceliklerini belirlemeye dönük çaba içine girmiş, bu bağlamda söz konusu doktrin ortaya çıkmıştır. 1993 askeri doktrini, Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarları doğrultusunda hazırlanmıştır. Bununla birlikte 1993 yılına kadar askeri doktrin terimi, SSCB döneminden kalan 1987 tarihli bir terim olmakla birlikte Rusya Federasyonu'nun güvenlik ihtiyaçlarına yeterince cevap verememektedir (Öztürk, 2001: 36).

Askeri doktrinin içeriğine bakıldığında; Rusya Federasyonu için asıl tehdidin iç çatışmalar olduğu ve iç çatışmaların Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)(<https://www.stratejikortak.com>, 25.04.2019) coğrafyasına yayılacağı endişesi vurgusu göze çarpmaktadır (Karabayram, 2007: 114). Bu çerçevede Rus silahlı kuvvetleri BDT coğrafyasında barışı korumakla görevlendirilmiştir. Olası bir BDT coğrafyası çatışmasında Rus silahlı kuvvetlerinin müdahale etmesi de doktrinde yer almıştır (Yapıcı, 2010: 182). Tacikistan'da yaşanan iç savaşla eş zamanlı olarak Kafkas bölgesinde yaşanan çatışmaların bastırılmasında 1993 askeri doktrini maddeleri temel alınmıştır (Purtaş, 2005: 101 – 102).

1993 askeri doktrini ile aynı yıl içinde yürürlüğe giren Yakın Çevre Doktrini, söz konusu askeri doktrinin hayata geçmesine direkt olarak etki etmiştir (Hekimoğlu, 2007: 136). Bu çerçevede her iki doktrinde de BDT bölgesinde hayata geçirilmesi tasarlanan iş birliği geniş yer bulmuştur (Keskin, 2015: 46).

Her iki doktrinde de yer alan arayışlar ise Taşkent Güvenlik Anlaşması ile uygulama alanı bulmuştur. Taşkent Güvenlik Anlaşması, 1993 Askeri Doktrininden 1

sene önce imzalanmıştır. Doktrinin dikkat çeken diğer detayı ise Rusya'nın nükleer enerjisine ve gücüne başvuran ilk taraf olma taahhüdünden vazgeçmiş olmasıdır (Erişen, 2004: 176).

Doktrinin içeriğinde yukarıda bahsettiğimiz maddeler dışında; uluslararası uyumsuzluk durumlarının barış çerçevesinden çıkmadan çözülmesi, toprak bütünlüklerine saygı duyulması ve devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi gibi maddeler yer almıştır. Bununla beraber nükleer gücü olmayan bir ülkeye karşı nükleer silah kullanılmayacağı da doktrinde yer alan önemli maddelerdendir (Öztürk, 2001: 36).

Askeri Doktrin hayata geçirildiğinde Çeçenistan Savaşı ve NATO'nun genişlemesi gibi birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Söz konusu durumlar doktrinin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. NATO'nun SSCB ülkelerine karşı ilgisi Rusya Federasyonu'nu huzursuz etmiştir. Bu bağlamda 1997'de yeni bir doktrin hayata geçirilse de doktrinin iç güvenlik konusuna fazla eğilmesi ve olası bir ekonomik krize dikkat çekmesi doktrinin askeri boyutunu geri plana itmiştir (Yapıcı, 2010: 202). Dönemin başbakanı Primakov'un 1999 senesinde Boris Yeltsin tarafından görevden alınması ile söz konusu doktrin yasal geçerliliğini kaybetmiş, yeni güvenlik stratejilerinin belirlenmesi için Putin'in iktidarını beklemek gerekliliği doğmuştur.

5.1.2. 2000 Askeri Doktrini

Vladimir Putin, seçildiği günden itibaren devletin güvenlik stratejilerini oldukça ön planda tutmuştur. Bu bağlamda güvenlik doktrinlerinin yenilenmesi de hızlanmıştır. Putin iktidara gelişinin hemen ardından 706 numaralı doktrini onaylamış, doktrin 2000 senesinde kabul edilmiştir. Doktrinin hızlı bir şekilde onaylanmasının ardında NATO'nun Rusya Federasyonu sınırlarına kadar genişlemesi (Canar, 2013: 119) ve Yugoslavya'ya müdahalesi (Kenar, 2005: 358) gibi nedenler yatmaktadır.

2000 Askeri Doktrini, 1993 Askeri Doktrininden içerik ve Rusya Federasyonu'nun uzun vadeli tehdit algısını belirginleştirme özellikleri ile ayrılmaktadır. Başka bir ayrım ise Rusya Federasyonu'nun 21. yüzyıl güvenlik önceliklerinin net bir şekilde ortaya koyulmasıdır. Doktrinde silahsızlanma ve komşularla minimum sorun ilkeleri vurgulanarak Rus savunma politikalarının saldırganca olmadığına özellikle üstünde durulmuştur. Rus ordusunun modernleştirilmesi, ulusal savunma sanayisinin geliştirilmesi ve Rusya Federasyonu'nun hareket yeteneğinin artırılması gibi ilkeler 2000 doktrini ile beraber sonraki tüm doktrinlerde yer almıştır (www.nationalsecurity.ru, 25.04.2019).

2000 Askeri Doktrini, günümüzde yaşanan savaşların genel karakteristiğini; tüm millî öğeleri etkileme, propaganda araçları ve bilgi ile kitleleri yönlendirebilme kabiliyeti nedeniyle bütüncül özellik gösteren savaşlar olarak tanımlamıştır. Modern savaş şartlarında birliklerin eskisine göre daha hareketli olduğu gerçeği göz önüne alınarak olası bir savaş durumunda bütün birliklerin merkezi bir eşgüdüm ile hareket etmeleri amaçlanmıştır. Aynı zamanda askeri doktrin, Rusya Federasyonu'nun bütün devlet aygıtları ve kurumlar ile uyumlu bir şekilde yaratılmaya çalışılmıştır (Isakova, 2007: 77 – 78).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından söz konusu coğrafyada ortaya çıkan inanç temelli çatışmalar Rus savunma politikalarının değişiminde kilit rol oynamıştır. Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da, Kafkasya ve Orta Asya'da çatışmaların yoğunlaşması durumunun Rusya'nın güvenliğine zarar vereceği kaygısı 2000 askeri doktrininde açık bir şekilde belirtilmiştir (kremlin.ru, 25.04.2019). 1990 ve izleyen yıllarda söz konusu coğrafyada sıklıkla yaşanan çatışmalar 2000 yılında sona ermiş olsa da Rusya Federasyonu yakın çevre güvenliğine özel önem göstermiştir. Yine Rusya Federasyonu çevresinde süren ya da her an yaşanma potansiyeli olan çatışma tehditleri Rusya'nın global risk algısını güçlendirmiştir.

Uluslararası sistemin global güvenlik için yeterli çalışma yapmadığı fikrinden hareketle Rusya 2000 askeri doktrininde güvenlik politikalarını ulusal çıkar terimi üzerine oturtmuş ve kalıcı bir zemin üzerine inşa etmiştir. Rusya Federasyonu sınırına iyice yaklaşan askeri bloklar ise federasyon için bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Burada NATO'nun adı açıkça söylenmemiş olsa da 1993 askeri doktrininde NATO'nun

Rusya Federasyonu'na yaklaştığı ifade edilmiş ve bu durum da güvenlik tehdidi olarak zikredilmiştir (Gürkaynak, 2004: 139).

2000 doktrinin 1993 doktrininden ayıran temel fark nükleer enerji kullanımıyla ilgili usullerin yeterince net olmayışındır (Yapıcı, 2010: 231). Nükleer silahın çatışmaları engelleyici bir caydırıcı güç olduğu söylemi ekseninde Rusya'nın, nükleer gücü olmayan ülkeler veya nükleer silahların yayılmasını engelleme anlaşmalarına imza atan ülkelere karşı nükleer güç uygulamayacağı garantisini verilmektedir. Fakat Rusya Federasyonu, 1993 doktrininden farklı bir şekilde nükleer güç kullanım hakkını saklı tutmuş ve Rusya'nın güvenliğini tehdit eden herhangi bir durumda kullanacağını net olarak belirtmiştir.

Rusya Federasyonu, SSCB'nin imzaladığı silahsızlanma anlaşmalarına uyacağını belirtmiş ve bunun yanında nükleer silahsızlanmayı da garanti altına almıştır. Saldırı silahlarının ve füzelerin kullanımını yasaklamış olan anlaşmalara (SALT ve START) bağlılığın önemini vurgulayan Rusya Federasyonu, kimyasal silaha stoklanmasına da karşı durmuştur. Literatüre dâhil edilen (Gürkaynak, 2014: 213) "Güven Artırıcı Tedbirler" terimi, 2000 askeri doktrininde yer alan savunma hedeflerinin temel hedeflerinden biridir (www.ng.ru, 25.04.2019).

Soğuk Savaş'tan sonra savunma politikalarını dönem şartlarına göre yeniden düzenleyen Rusya Federasyonu'nun güvenlik artırıcı tedbirler ile savunma politikaları üzerinde olan saldırganlık şüphelerini ortadan kaldırmak istediği söylenebilmektedir. Güvenliği artırıcı tedbirlerle ilgili anlaşmalarla Rusya, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) çatısı altında bulunan ülkelere savunma garantilerini vermiştir. Aynı şekilde savunma garantisini yakın çevresine uygulama arayışına başlamıştır (Gürkaynak, 2014: 2013). 2000 Askeri Doktrininin yürürlüğe girdiği zamana kadar Şangay Beşlisi (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) Asya'da güvenlik artırıcı tedbirler konferansı kararlarına imza atmış ve bölge içi ilişkileri istikrarlı bir zeminde sürdürme amacına girmiştir. Söz konusu belgelerle Rusya Federasyonu, Asya ülkeleri ve Çin ile verimli ilişkiler kurmayı başarmıştır.

5.1.3. Rus Deniz Doktrini

Rusya Federasyonu deniz güvenliği ile ilgili olan belgeler içinde Rus Deniz Doktrini büyük ve önemli bir yer tutmaktadır. Rus Deniz Doktrininin önemli olmasının temel nedeni, askeri doktrinlerde görülen güncelleme gayretlerinin söz konusu doktrinde görülmemesidir. Rus Deniz Doktrininin tam adı "Rusya Federasyonu 2020 Yılına Kadar Süreli Deniz Doktrini" şeklindedir. Doktrin 27 Temmuz 2001'de yürürlüğe girmiş (docs.cntd.ru, 25.04.2019), 2015 yılında Putin tarafından birtakım değişikliklere uğramıştır (www.haberler.com, 25.04.2019).

Denizcilik Doktrini, Rusya Federasyonu'nun konumu itibarıyla çevresinin okyanuslarla kaplı olmasından hareketle deniz ulaşım stratejisini geliştirmeyi hedeflemiştir. Doktrinde ilk göze çarpan detay, Rus balıkçı filolarının ve ticaret filolarının sayısı ile deniz ticareti yapan firmalara devlet desteği verilmesi fikridir. Global dünyada gün geçtikçe artan deniz ticareti payı, Rusya Federasyonu'nun bu alanda yapacağı yatırımları direkt olarak etkilemiştir (docs.cntd.ru, 25.04.2019).

Rus Deniz Doktrininin askeri içeriğine bakıldığında, Rus Deniz Kuvvetleri'nin Rusya Federasyonu deniz güvenliğinden sorumlu olan tek güç olduğu görülmektedir. Faaliyet sahası ise Atlantik, Hazar, Arktik, Pasifik ve Hint Okyanusu şeklinde belirlenmiştir. 2000 Askeri doktrininde NATO adı zikredilmezken, Rus Deniz Doktrini NATO'yu direkt tehdit unsuru olarak nitelendirmiştir. Donanmanın Atlantik sahasına, ileriki dönem hedefi olarak Karadeniz, Akdeniz, Baltık Denizi ve Azov eklenmiştir (docs.cntd.ru, 25.04.2019).

Doktrinde Baltık Denizi ülkeleriyle iş birliği yapılması ve bu bağlamda bölgenin ekonomik olarak potansiyelinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Yine Karadeniz'de bulunan limanların altyapı sorunlarının giderilmesi ve bu çerçevede Rus donanmasının askeri üs gereksiniminin karşılanması hedefi ele alınmıştır. Rusya'nın dünyaya açılmak için Karadeniz'i önemli bir kapı olarak görmesi, Rus donanmasının da dünyaya açılması için kullanılacak önemli bir kapı niteliğindedir (Olçar, 2007: 304). Bu çerçevede Sivastopol'un kullanım dönemini uzatılması ve altyapısının güncellenmesi Karadeniz'in

güvenliği için kilit konulardır. Karadeniz'in güvenliği için iş birliği yapmaya açık olan Rusya, deniz kuvvetlerinin gerektiği zaman kıyı ülke deniz kuvvetleri ile iş birliğine girmesini teşvik etmektedir. Doktrin, Karadeniz'de yaşanabilecek herhangi bir bölgesel çatışma ya da tehdit öngörmemiştir.

Karadeniz güvenlik hedeflerine ulaşılması konusunda oldukça önemli bir yere sahip olan Boğazların Güvenliği hususu Rus Deniz Doktrinde değinilmeyen bir husustur. Rusya Federasyonu'nun Karadeniz üstünden dünyaya açılmasında Akdeniz'in önemine değinilmiş ve Rusya Federasyonu'nun Akdeniz'de menfaatlerini koruması gerektiği işaret edilmiştir.

Doktrinin yürürlükte olduğu süre boyunca Akdeniz'de donanmanın güçlendirilmesi konusunda Rusya'nın büyük çaba sarf ettiği görülmektedir. Akdeniz'in kıyı ülkelerinin yaşadığı istikrarsız politikalar Rusya Federasyonu donanmasının bu yönde motivasyonunu sağlamaktadır (Kaplan, 2012: 274 – 276). Akdeniz'de yoğun çatışma dönemi, Rusya Federasyonu'nun artan gücü ile paralel olarak donanmalarının Akdeniz'de üslenmesine olanak sunmaktadır. Arap Baharı, Suriye iç karışıklığı ve İsrail – Lübnan gerginliği gibi olaylar söz konusu şartların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çerçevede Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin kullanımına sunulan Tartus Üssü'nün yasal geçerliliği sürmekte, bu durum Rus donanmasının Akdeniz'e yayılmasını kolaylaştırmaktadır (Tepeyurt ve Coşkun, 2013: 241).

Doktrinde değinilen bir diğer önemli konu Hazar güvenlik hedeflerinin gerçekleştirilmesidir. Hazar limanı altyapısının iyileştirilmesi ve Hazar'da bulunan hidrokarbon yataklarının menfaatlerinin korunması temel güvenlik önceliği olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede Hazar'da görevlendirilen donanma birlikleri 2003 senesi itibarıyla göreve başlamıştır (Efegil, 2009: 73). Rusya Federasyonu'nun Hazar'da görevlendirilen askeri birlikleri, federasyonun askeri gücünü Ortadoğu'ya tanıtmakta ve olası bir Orta Asya çatışmasını gidermekte hayati görev üstlenmektedir. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun Hazar'da konuşlanan birlikleri stratejik bir öneme sahiptir.

Rus Deniz Doktrini, Rusya Federasyonu'nun Arktik Okyanusu'nda konumlanması konusuna da yer vermiş, bu konuda oldukça dikkat çekici ifadeler kullanılmıştır. Arktik Okyanusu, Rusya Federasyonu'nun en geniş su şerididir ve büyük kısmı buzullarla kaplıdır (geographyofrussia.com, 25.04.2019). Atlantik tarafından gelen sıcak su akıntılarının deniz suyunu okyanusun doğusuna göre daha sıcak tuttuğu görüşü hakimdir. Özellikle Barents Denizi oldukça önemli bir konumda stratejik bir pozisyonadadır. Zira limanlar aracılığıyla Rus deniz kuvvetleri için Atlantik güzergahına açılan bir kapı gibidir. Bu çerçevede Arktik güvenliği konusunda Rusya Federasyonu'nun yüklendiği misyon oldukça önemlidir. Aynı zamanda Arktik'e dökülen nehirler ile Rusya, uzak bölgelere ulaşım kanallarını genişletip güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Arktik, Rusya'nın uzak bölgelere birlikler göndermesini gerektiren koşullarda Rusya'nın savunma desteği sağlayacağı çok önemli bir bölgedir.

Rusya Federasyonu; ABD, Çin, Japonya ve bazı Asya ülkeleriyle transit bağlantı kurmayı stratejik öncelikleri arasında görmektedir. Söz konusu ülkeler Pasifik Okyanusu coğrafyasında yer almakta ve bu bağlamda Rusya için büyük önem taşımaktadır. Bölgede yer alan ülkelerin Avrupa ülkeleri ile oldukça canlı olan ticari ilişkileri, şüphesiz ki bu noktada oldukça önemlidir. Zira bölgede artırılacak ticari gemi trafiğinin Rusya Federasyonu'na büyük bir maddi gelir sağlayacağı ortadadır.

Diğer taraftan Arktik buzullarının son dönemlerde küresel ısınmaya bağlı olarak eridiği gerçeği de tartışmasıdır. Bu çerçevede Rusya'nın ulaşım şartlarında bir kolaylaşmanın yaşandığı da söylenebilmektedir (Gül, 2014: 1). Rusya Federasyonu'nun Arktik'e karşı yeni yaklaşımının temel sebeplerinden biri de buzulların erimesi durumudur. Zira bu durum hem Rusya'nın kuzeye açılmasını daha kolaylaştırırken hem de kuzeyden gelen tehlikelere daha açık hale getirmiştir. Bu çerçevede Rus savunma ve güvenlik politikaları, yeni bir problemle karşı karşıya kalmıştır.

Pasifik kanadına bakıldığında, benzer problemlerin yaşandığı görülmektedir. Pasifik bölgesinin zengin hidrokarbon yataklarına dikkat çekilmiş ve ekonomik menfaatlerin korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kıta sahanlığı sorunlarının çözümsüz kalması ve bazı ekonomik bölgelerle ilgili ülkelerarası yaşanan problemler, doktrin çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun Pasifik bölgesindeki ekonomik

menfaatlerini koruma teşebbüslerini hızlandırmıştır. Kuril Adaları anlaşmazlığı (www.siyasalhayvan.com, 26.04.2019) sebebiyle Japonya ile süren uyuşmazlıklar doktrinde Rus filolarının Pasifik'te varlığını güçlendirmesi gerektiği biçiminde algılanmıştır. Yine Pasifik bölgesinde ortaya çıkabilecek potansiyel politik hesaplaşmalar donanmanın güçlendirilmesi gerektiği konusunda motivasyon sağlamıştır.

Doktrinde ele alınan bölgesel çatışma potansiyelleri dönemin şartlarında değerlendirildiğinde, Pasifik bölgesinde yaşanan askeri gerilimlerin bölgeyi ısıttığı göze çarpmaktadır. Kore bölgesinde tartışmalı bir zeminde olan ihtilafların aniden çatışma şeklini alması, Pasifik bölgesinin güvenliğinin ne kadar zayıf olduğunu ve sağlam bir zeminde olmadığını açıkça ortaya koymuştur (Yavaş, 2013: 209 – 210).

Rus Deniz Doktrinin genelinde üstünde durulan bir diğer konu da Uzak Doğu filolarının güçlendirilmesi gerekliliğidir. Kuril Adası ve Sahalin Adası öncelikli olarak güçlendirilmesi gereken limanlar olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu adalar Rus donanmasının Pasifik yönüne çıkışını kolaylaştırmakta olduğundan Rus donanması için hayati bir önem arz etmektedir. Yine doktrine göre Hint Okyanusu'nda barışın kalıcılığı için Rus donanmasının bölgede varlığını güçlendirmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Bu çerçevede bölgesel güçlerle (Vietnam, Singapur vs.) iş birliğine girilmiştir. Rusya Federasyonu'nun Vietnam'a askeri üs açma isteği ve bu doğrultuda planları ise birçok yazılı kaynakta belirtilmiştir (Akçadağ, 2010: 9).

5.1.4. 2010 Askeri Doktrini

Dönemin Devlet Başkanı Medvedev'in onay ve yetkisi dahilinde yürürlüğe giren 2010 Askeri doktrinini 2000 askeri doktrininden ayıran temel fark; NATO'yu açık bir tehdit olarak görmesidir. Bununla birlikte kozmik sahaların güvenliği ve hava savunma sistemlerinin hayata geçmesi konularında ihtiyaçlar belirlenmiş ve dönemin koşullarında ordunun savunma görevlerine açıklık getirilmiştir (kremlin.ru, 26.04.2019).

Doktrin hazırlanırken; 2000 Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, Rus Deniz Doktrini, 2020'ye kadar olan Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Rusya Federasyonu'nun 2008 Dış Politika Kavramının ilgili hükümlerini dikkate almıştır. 2014 senesine kadar yürürlükte kalan doktrin, nükleer silah konusuna daha önceki doktrinlerden daha fazla değinmiştir. Daha önceki askeri doktrinlerde ve Dış Politika Konsept Belgesi'nde açıkça ifade edilen silahsızlanma konusu ve bu çerçevede yapılacak anlaşmaların yenilenmesinin gerekliliği 2010 askeri doktrininde de üstünde durulan bir konu olmuştur (kremlin.ru, 26.04.2019).

Yine doktrin belgesinden anlaşıldığı kadarı ile Rusya'nın temel hedefinin kalkınma ve istikrar olduğu bu bağlamda gerginlik yaratabilecek silahlanma yarışından uzak durulacağı ifade edilmiştir.

2010 askeri doktrininde NATO, başlıca dış askeri tehditler başlığında yer almış ve açık bir tehdit olarak işaret edilmiştir. Doktrinde Rusya Federasyonu'nun askeri politikası "Silahlanma yarışını önlemeyi, askeri çatışmaları caydırmayı ve önlemeyi, askeri örgütü iyileştirmeyi, Silahlı Kuvvetleri ve diğer birlikleri kullanma şekillerini ve yöntemlerini ve ayrıca Rusya Federasyonu'nun savunma ve güvenliğini ve ayrıca müttefiklerinin çıkarlarını korumayı etmeyi amaçlamaktadır." şeklinde ifade edilmiştir (kremlin.ru, 26.04.2019).

2010 askeri doktrininde BDT bölgesine gerçekleştirilecek herhangi bir operasyonda Rusya Federasyonu'nun açık desteğinin ifade edilmesi dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Rusya Federasyonu, BDT bölgesinde global güvenliğin yüklenicisi konumuna gelmiştir. Yine doktrin BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ülkelerinin güçlenen politik, ekonomik ve askeri güçlerine atıf yapılmış, Şangay İş birliği Örgütü çatısı altında söz konusu ülkelerle askeri olarak yakınlaşılmasına olanak sağlanmıştır.

2010 askeri doktrini, Rusya'nın savunma stratejilerinin uzun dönem hedeflerini iç güvenlik, dış güvenlik, ekonomik ve sosyal olarak belirlemiştir. Sosyal sorumluluk kapsamı; ekolojik sorunlar, eğitim politikaları, din, bilimsel konular, ulaşım sorunları, iletişim ve toplum güvenliği gibi geniş bir alanda ele alınmıştır.

Doktrinde global bir tehdit karşısında ABD, NATO, BM ve bölgedeki aktörlerle eşit koşullarda iş birliği seçeneğinin değerlendirileceği açık bir biçimde belirtilmiştir.

Fakat NATO'nun genişlemesi Rusya Federasyonu'nun güvenliğini tehlikeye düşürdüğünden belgede bu genişlemeye karşı çıkmıştır. Bölgesel bir güç olan Rusya Federasyonu, global bir güç olmayı hedeflemekte, bu bağlamda global savunmaya vereceği katkının artırılması yoluna gitmeyi tercih etmektedir. Doktrine göre uzun dönem güvenlik önlemleri arasında; terörizm, suç örgütleri, yabancı istihbaratların zararlı faaliyetleri gibi maddeler bulunmaktadır. Bilhassa sınırları aşan suç örgütleri için, mücadele pratiklerinin geliştirilmesi bağlamında güvenlik güçlerini sınır noktalarında kapsamlı bir kontrol için görevlendirmiştir (kremlin.ru, 26.04.2019).

Rusya'nın NATO'dan bir risk olarak söz etmesi, resmî belgelerde net bir biçimde görülmektedir. Afganistan'da NATO'nun varlığının artması da NATO'yu bir tehdit unsuru haline dönüştürmekte etkili olmuştur. BM çatısında kurulmuş olan ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) yetkilerinin de NATO'ya devredilmesi bu konuda bir milat niteliğindedir (Sasaoğlu, 2014: 2). NATO'nun alanı dışına çıkmasıyla ilgili kaygılar Rusya Federasyonu'nun 2010 askeri doktrininde ortaya koyduğu tepkilere canlılık katmıştır.

2010 Askeri doktrini, Gürcistan Savaşı'nın hemen arkasından yayınlanmış ve bu durum savaş sürecinin Rusya Federasyonu'nda yarattığı güvenlik endişesini açıkça ortaya koymuştur. Bunun bir diğer kanıtı da 2010 askeri doktrininde Rusya sınırına yakın ülkelere düzenlenen askeri operasyonların açık bir tehdit olarak nitelendirilmesidir.

Doktrinde göze çarpan diğer detay ise, Rusya'nın ittifakları güçlendirme niyetinde olduğunu belirtmesidir. 2000 doktrini ile karşılaştırıldığında ittifak arayışlarının 2010 doktrininde daha belirgin bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. 2000 askeri doktrininde askeri ittifaklarda öncelikli olarak BDT ülkeleri ve Taşkent Anlaşması ülkeleri sıralanmıştır. 2010 doktrininde ise BDT ülkeleri, Şangay İş birliği Örgütü Üyeleri ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üyeleri öncelikli olarak anılmıştır. Belarus ise her iki doktrinde direkt olarak ittifak kurulacak ülke şeklinde değerlendirilmiştir. 2010 doktrinin son bölümü tamamıyla öncelikli iş birliği başlığı altında yayımlanmıştır (kremlin.ru, 26.04.2019). Bu bağlamda 2010 doktrini önceki doktrinlere göre ittifak arayışlarını daha net yansıtmaktadır.

Rusya'nın barış gücünü BDT bölgesinde yoğunlaştıracağı vurgulanmış ve Avrasya'da barış misyonu yanında stratejik anlamlar da yüklenmiştir. Bu bağlamda doktrin kozmik güvenlik ve savunma sistemlerinin geliştirilmesini öngörmektedir. Önceki doktrinde kozmik güvenlik ve füze savunma sistemleri uluslararası güvenlik için başlıca bir risk olarak görülmüş fakat 2010 doktrininde konu farklı bir açıdan ele alınmıştır. Daha önceki doktrinlerde silahlanmaya karşı bir tutum içinde olan Rusya, olayların gidişatı nedeniyle silahlanmaya eğilim göstermeye başlamıştır. Söz konusu durumun kökenine bakıldığında, bunun bir gereklilik olduğu söylenebilmektedir. Zira kozmik bölgelere gönderilen gelişmiş teknolojik silahlar Rusya'nın etkin bir strateji izlemesini zorunlu kılmıştır (Tezkan ve Taşar, 2002: 160). Bununla beraber Soğuk Savaş sırasında imzalanan silahsızlanma anlaşmalarının günümüz koşullarında bir öneminin kalmadığı da açıktır. SALT ve START anlaşmaları SSCB ile ABD arasında imzalanan ve dönemin güç dengelerini yansıtan anlaşmaların ve 2002'de ABD'nin Anti Balistik Füze Anlaşması'ndan çekilmesi durumu da eklenince silahsızlanma anlayışının değişmesi zorunluluk haline gelmiştir. Savunma ve güvenlik alanlarında Çin, İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin aşama kaydetmesi füze savunma sistemlerine geri dönüş gereksinimini doğurmuştur (Egeli, 2012: 10).

Yukarıda değindiğimiz durumlar Rusya'yı etki altına almış ve bu çerçevede Rusya füze savunma sistemlerine ağırlık vermeye başlamıştır. NATO ve ABD'nin Avrupa'da füze savunma sistemi kurma projeleri de 2010 askeri doktrininde söz edilen hava savunma sistemlerine ağırlık verilmesi konusunda direkt etkili olmuştur (Egeli, 2012: 33).

Doktrinde göz önüne alınması gereken diğer bir ifade ise, enformasyon güvenliğine verilen hassasiyettir. Daha önceki doktrinlerde Rusya Federasyonu'nda yaşanan gelişmeleri global kamuoyuna aktaracak organların somutlaştırılmasına öncelik verilmiş fakat 2010 askeri doktrininde bu konu daha köklü bir temel üzerine oturtulmuştur. Enformasyon güvenliği için Rusya Federasyonu devlet kanalları, medya organları ve uydu kanalları uluslararası platformda seferber edilmiştir. Belirtildiği üzere,

2010 askeri doktrininde enformasyon güvenliği ile ilgili görüşler bile Arap Baharı, Suriye iç savaşı gibi meselelerde yaşanan gelişmeleri yeterince açıklayamamış ve bu bağlamda yeni bir doktrine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur (İsmailov, 2015: 5).

Doktrinin bir diğer dikkat çekici maddesi Rusya'nın askeri kapasitesinde artış gerektiği görüşüdür. Bu bağlamda Rusya, savunma ve güvenlik politikalarını realize etme ihtiyacını sınır komşusu olan ya da sınırlarına yakın bölgelerde çatışma yoğunluğu görülen ülkelerin düzeylerine göre ayarlamaktadır. Teoride söz konusu durum Rusya Federasyonu'nun savunma politikalarını hareketlendirmiş fakat pratiğe döküldüğünde Gürcistan Savaşı'na ayrılan bütçenin göz önüne alınmış olduğu düşünülmüştür (Çolakoğlu, 2009: 376). Söz konusu politikalar 2015'e kadar Rusya Federasyonu'nun savunma politikalarına canlılık katmıştır. Bunun yanında Suriye iç savaşı ve Arap Baharı şartlarında ortaya çıkan radikal terörizm ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan tahribat, birçok ülkenin savunma şartlarında iyileştirme yapmasına neden olmuştur (Onay, 2015: 20).

Nükleer güç kullanımı konusunda doktrinde geçen ifade, önceki doktrinde olduğu gibi "ülkenin varlığının tehlikeye düştüğü herhangi bir durumda Cumhurbaşkanı izni ile kullanılabilir" şeklindedir. Burada nükleer konusunu diğer doktrinlerden farklı kılan konu "önleyici nükleer saldırı" yaklaşımının benimsenmiş olmasıdır (İsmailov, 2015: 4). Konuyla ilgili olarak NATO'nun genişlemesi ve Füze Kalkanı Projesi'nin Avrupa'da hayata geçirilip geçirilmeyeceğinin tartışıldığı dönemde önleyici nükleer saldırı yaklaşımının Rusya Federasyonu'nun reaksiyonu olduğu görüşü hakimdir.

5.1.5. 2014 Askeri Doktrini

Rusya Federasyonu'nun savunma ve güvenlik politikalarını yenileme arayışlarının son halkası 2014 askeri doktrindir. Putin, devlet başkanlığını yeniden devralmış ve global gelişmeler ışığında ekibiyle birlikte 2014 askeri doktrinini hazırlamıştır (kremlin.ru/events, 26.04.2019) Rusya Federasyonu'nun belirgin bir tehdit altında bulunduğu bir dönemde onaylanan doktrin, 2010 doktrininde söz edilen tehdit algılarını yeniden ele almış ve detaylandırmıştır.

2014 askeri doktrininde göze çarpan önemli bir nokta, 2000 askeri doktrininde yer alan bazı yükümlülüklerin yeni koşullar altında Rusya Federasyonu'nu uygulamaya mecbur bırakabileceğinin enikonu belirginleşmesidir (rg.ru, 26.04.2019). Söz konusu doktrinde Rusya ve müttefiklerine ilişkin toprak taleplerini tehdit olarak algılayan Moskova, günden güne daha tehlikeli bir boyuta ulaşan Dağlık Karabağ ve Kırım sorunları sebebiyle tehditlere karşı duyarlılığını artırmıştır.

Global dünyada enformasyon güvenliği vurgusu, kolektif güvenlik alternatifleri, uluslararası terör, silahsızlanma ve sınır aşan suçlarla mücadele gibi durumların gün geçtikçe artan yıkıcı etkileri göz önüne alındığında, 2014 askeri doktrini daha önceki doktrinlere göre daha net bir görünüm içindedir. Farklı bir söylemle Rusya Federasyonu, gün geçtikçe artan ve artık iyiden iyiye görünür olan tehditlerin ortadan kaldırılması konusunda çok daha mobilize bir askeri arayış içine girmiştir (rg.ru, 26.04.2019). Öyle ki Antarktika ve Arktik'de Rusya Federasyonu'nun menfaatlerinin korunmasını gerektiren söylemler 2014 askeri doktrininde direkt olarak yer almıştır (rg.ru, 26.04.2019). Bununla birlikte ülkede yaşayan gençlerin tarihi, manevi ve millî değer algılarının yabancı propaganda araçlarından korunması gerektiğini belirten ifade, 2014 askeri doktrinin dikkat çeken bir diğer maddesidir.

Arktik coğrafyasının 2020'ye kadar olan gelişim politikaları savunma stratejileri ile beraber bölgenin kalkınması üzerine yoğunlaşmıştır. Yaşanabilecek doğal olaylardan halkın korunabilmesi ve bölgenin yaşam standartlarının ve hayat kalitesinin yükseltilmesi de bir başka hedef olarak doktrinde yer almıştır. Kuzey yönlü saldırı risklerinin azaltılabilmesi için deniz yollarının güvenliğinin sağlanması öngörülmüştür.

Doktrini incelediğimizde Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu topraklarına erişilebilirliği konusuna büyük önem atfettiği göze çarpmaktadır. Uzak Doğu topraklarının Çin, ABD, Japonya ve hatta Orta Asya bölgesine yakınlaşmasının engellenmesi arzulanmaktadır. Zira Arktik bölgesi ve Uzak Doğu topraklarının kalkınması, olası bir seferberlik durumunda uzak doğu bölgelerinde bulunan birliklerin kapasitelerini artıracaktır (government.ru, 26.05.2019).

Doktrinin hazırlanma biçimi ve şartları ele alındığında; Karadeniz – Ukrayna, Ortadoğu ve Orta Asya çerçevesinde yaşanan askeri ve siyasi hareketliliklerin belirleyici olduğu sonucuna varılmaktadır. Enformasyon güvenliği ile ilgili değerlendirmelere bu bağlamda sıkça yer verilmiştir. Dezenformasyon durumlarının ve enformasyon tehditlerinin bazı güçler tarafından Rusya Federasyonu aleyhinde kullanılacağı konusunun üstünde sıklıkla durulmuş ve bu çerçevede devletin propaganda araçlarına yönelmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda yeni neslin ve genç neslin kültürel ve tarihi olarak bilgi birikiminin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Doktrinde, 2010 doktrininde geçen NATO ve Önleyici Nükleer Saldırı terimleri önemini korumuş bununla birlikte enformasyon güvenliği konusunda daha fazla önem verilmiştir (rg.ru, 26.04.2019). Rusya, enformasyon araçlarını kullanarak ülkedeki huzursuzlukların katlanacağı, savaş dışı metotlarla hükümetlerin direncinin kırıldığı ve bu bağlamda üniter devlet yapısının zarar göreceği fikrine sahiptir. Bu çerçevede Suriye ve Libya’da gerçekleştirilen yıkıcı eylemlere benzer eylemlerin Rusya’ya sıçraması riskinin, devleti fazlasıyla rahatsız ettiği görülmektedir.

Rusya Federasyonu, komşu ülkelerinde seçilmiş meşru iktidarların darbeye devrilmesini de yaşamsal bir risk olarak algılamaktadır. Darbe ya da darbe girişimleri Rusya için menfaatlerini zedeleyecek girişimlerdir. Ukrayna’da yaşanan gelişmeler doğrultusunda söz konusu durum da 2014 askeri doktrininde yer almıştır. Ukrayna’da yaşanan olaylar sonucu Rusya yanlısı olduğu bilinen Yanukoviç’in Ukrayna’yı terk etmek zorunda kalması, benzer bir durumda Rusya Federasyonu’nun askeri gücü devreye sokacağının işaretlerini vermektedir (rg.ru, 26.04.2019).

Daha önce de değindiğimiz gibi NATO riski, 2014 doktrininde de açıkça dile getirilmiştir. Fakat 2014 doktrininde yeni bir terim dikkat çekmiştir. Global Eşgüdümlü Darbe terimi, nükleer olmadığı halde yıkıcı olan silahların tespit edildiği durumda, hedeflerin tam bir eşgüdüm ile yıkılmasını öngörmüştür. Balistik füzeler, kanatlı roketler ve kozmik bölgenin militarize edilmesi gibi durumlarla global darbenin hayata geçirileceği görüşü oldukça yaygındır (ria.ru, 26.04.2019).

Radikal terör gruplarının ne kadar büyük bir tehdit olduğu konusu, günden güne artan kitle imha etkisi ile vurgulanmıştır. Terör örgütlerinin kimyasal ve biyolojik silah üretebildiği belirtilmiş, Suriye savaşında terör gruplarının gerektiği zaman kimyasal silahlarla insanların ölümüne yol açması, tehditlerin boyutunu Rusya Federasyonu nezdinde güçlendirmiştir. Öyle ki Suriye savaşı sürerken Rusya’nın ülkedeki kimyasal silahları imha etme konusunda gösterdiği çaba söz konusu durumun açık bir kanıtıdır. Yine Suriye savaşı esnasında IŞİD, El Nusra gibi radikal terör örgütleriyle çatışmalar yaşanması, Rusya’yı terörizm tehditlerine karşı duyarlı hale getirmiştir.

Rusya’nın uluslararası problemlerin çözümünde güç araçlarına öncelik tanımadığı ifadesi, daha önceki askeri doktrinlerle aynı şekilde 2014 askeri doktrinine de yansımıştır. Rus ordusunun güncellenerek son model askeri teçhizatla donatılması konusu ise Rus savunma politikasının olmazsa olmaz önceliklerindendir ve tüm askeri doktrinlerde yer almıştır. Yine önceki doktrinde yer alan kozmik bölge güvenliği ve kolektif savunma sistemleri ile ilgili hedefler hiçbir değişime uğramaksızın 2014 askeri doktrininde yerini almıştır.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’nün (tr.sputniknews.com, 26.04.2019) bölgesel tehdit unsurlarına karşı koyma direncinin güçlendirilerek örgüte yeni üye kabulü ile ilgili görüşler önceki doktrinle 2014 doktrininde uyumlu bir şekilde ifade edilmiştir. Örgütün BDT bölgesinde aktif güvenlik yüklenicisi olma görevi açık bir şekilde belirtilmiştir.

2013 Dış Politika Kavramı Belgesi’ne (www.garant.ru, 26.04.2019) bakıldığında Rusya’nın bölgesel güvenlik sorunlarını çözme konusunda uyumlaştırıcı bir rol oynayacağı söylenebilir. 2016 yılında değiştirilen Dış Politika Kavramı Belgesi’nde (www.mid.ru, 26.04.2019) 2013 belgesi ile aynı bakış açısının taşındığı görülmüştür. Bu bağlamda Rusya, bölgesel güvenlik arayışlarını Asya-Pasifik yönüne doğru kaydırmıştır. Bu çerçevede Rusya, Batı’nın global güç ve global siyasete hakimiyetinin artık azaldığını vurgulamaktadır.

5.2. Rusya'nın Savunma Öncelikleri

SSCB'nin dağılmasından günümüze kadar geçen zamanda Rusya Federasyonu'nun savunma öncelikleri önemli ölçüde belirgin bir hal almıştır. 1993 askeri doktrini itibarıyla başlayan süreçte SSCB sonrası askeri savunma stratejilerinin aktif bir hal alması büyük oranda başarılmıştır. Gün itibarıyla 1993 doktrininde bulunan birçok belirsizlik giderilmiş, Rusya Federasyonu'nun tehdit algısı açıklığa kavuşturulmuştur (base.garant.ru; rg.ru, 26.04.2019).

Rus savunma doktrinlerinde tehdit algısının açıklığa kavuşturulmasında ilk etapta teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede 2000 askeri doktrini global tehdit unsurlarına odaklanmış ve Rusya Federasyonu'nun savunma stratejilerini mobilize etme çabasıyla hazırlanmıştır. Silahlanma riskleri, uluslararası güvenlik sistemlerinin açıkları ve insani müdahale kavramı gibi sorunlara atıfta bulunulmuş ve federasyonun savunma stratejilerinin teorik altyapısı belirginleştirilmiştir (www.nationalsecurity.ru, 26.04.2019)

Nükleer güç kullanım koşulları ve Rusya'nın silahlı güçlerinin güç kullanımının hangi temeller doğrultusunda şekilleneceği konusu detaylandırılmıştır (rg.ru, 26.04.2019). Radikal terörizm ve Rusya'nın iç güvenliği gibi konular Çeçenistan olaylarından hareketle daha anlaşılabilir bir temel üzerine oturtulmuştur.

Rusya Federasyonu'nun savunma politikalarını teorik temelden işlevselliğe geçirme arayışı Rus Deniz Doktrini'nde net bir şekilde görülmektedir. 2010 askeri doktrininde ise savunma öncelikleri somut tehditler çerçevesinde tekrar tanımlanmıştır. Söz konusu doktrin NATO'nun genişleme stratejisinin yaratabileceği tehlikelere değinmiş, Rusya Federasyonu'nun benzer bir durumda askeri karşılık vereceği net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın askeri iş birliği seçeneklerine karşı duyarlı olduğu ortaya konmuştur (rg.ru, 26.04.2019).

Orta Asya'nın güvenlik problemlerinin çözülmesi ile ilgili arayışların da ilk kez 2010 askeri doktrininde net bir şekilde ifade edildiği görülmüştür (kremlin.ru, 26.04.2019). Bu bağlamda Rus savunma kuvvetlerinin önüne somut güvenlik hedefleri de koyulmuştur. Kolektif savunma sistemlerine ilişkin savunma hedefleri ve kozmik bölge güvenliği gibi konular da Rusya'nın savunma öncelikleri arasında yerini almıştır. Bu bağlamda ordunun modernize edilerek ileri teknoloji ve en yeni teknik imkânlarla donatılması hedefleri ortaya konmuştur.

2014 askeri doktrininin genel kapsamı Rusya Federasyonu'nun askeri mobilizasyonunun hedeflerinin anlaşılabilmesi bakımından oldukça önemlidir. Tüm dünyada çatışmaların genişlemeye başladığı bir zamanda hazırlanan doktrin, potansiyel tehditlere karşı sert yaptırımlar ve uygulamalar içeren bir belgedir. Daha önce yayınlanan doktrinlerde üstünde durulan birtakım yükümler Rusya'yı eylemsel pratiğe mecbur kılacak şartlar doğurmuştur.

Rusya Federasyonu'nun neredeyse tüm askeri doktrinlerinde karşımıza çıkan müttefiklerin toprak bütünlüğü ile ilgili hükümler (rg.ru, 26.04.2019), günümüz şartlarında Rusya'yı somut adımlar atmaya zorlayabilecek hükümlerdir. Bu bağlamda Rusya'nın ittifak ilişkileri doğrultusunda aktif bir savunma politikası içine girme ihtimali açıktır. 2012 itibarıyla bölgesel güçler arasında yaşanan su paylaşımı krizleri Tacikistan ile Özbekistan'ın çatışma riskini doğurmuştur. Bu kapsamda Rusya, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü çerçevesinde Tacikistan ile daha fazla askeri iş birliği içine girebilir. Terör örgütleri ile mücadele hedefleri doğrultusunda iş birliği hedefleri Rusya'yı bölgesel olarak daha görünür kılacaktır.

Suriye'de yaşanan iç savaş ve yakın çevrede var olan potansiyel çatışma riski, Rusya Federasyonu'nun sorumluluğunu artırmıştır. Nükleer silah edimleri, füze kalkan sistemleri ve balistik füze konusunda Çin, Hindistan, İsrail gibi ülkelerin ilerlemesi, Rus askeri kuvvetlerinin iyileştirilmesi yönünde çabaları anlaşılır hale getirmiştir. Putin'in 2012'de kabul ettiği ve askeri sistemlerin en ileri teknolojide silahlarla donatılması hedefine odaklanan kararname (kremlin.ru, 26.04.2019), bu çerçevede oldukça önemlidir. Bu kapsamda en güncel verileri baz aldığımızda (www.globalfirepower.com, 26.04.2019) donanma unsurlarının artırılarak güncellendiği görülmektedir.

Global dünyada yaşanan askeri ve siyasi gelişmeler, Rusya Federasyonu'nun savunma tedbirlerini oldukça geniş bir sahada almasını gerektirmektedir. Bununla birlikte Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar ve gerilim, Rusya'ya güvenlik bağlamında yeni sorumluluklar yüklemiştir. Rus donanmasına global bir geçerlilik kazandırma hedefi, yayınlanan doktrinlerde ve belgelerde herhangi bir değişiklik olmaksızın ifade edilmiştir.

6. GEÇMİŞTEN PUTİN DÖNEMİNE YENİ BİR ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI: KONTROLLÜ DÖNÜŞÜM MODELİ

Rusya’da büyük umutlarla başlayan ve heyecanla karşılanan Boris Yeltsin dönemi, 1990’lı yılların sonunda ekonomik, askeri, siyasi ve sosyal alanda yaşanan sorunların daha da artmasına sebep olmuştur (Jafarov, 2007: 180). 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz, yeni atamalarla çözülmeye çalışılsa da atamalar krizi daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda siyasi istikrarsızlık süreci başladı. Hükümetin sık sık değişmesi, Çeçenistan başarısızlığı gibi faktörler merkezi hükümetin işlevini kaybetmesine neden olmuştur (Jafarov, 2007: 180).

1990’lı yılların Batıya yaklaşarak onun bir parçası olma eğiliminin yerini Kosova krizi sebebiyle Batıyla çatışmaya varana dek ciddi bir krize bırakmıştır (Heikka, 2000: 23). Her zaman dış politikasının esas önceliği olan BDT bölgesinde güç dengesi Rusya Federasyonu aleyhinde değişim göstermeye başlamıştır. 1999 yılında Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Moldova birleşerek GUAM adıyla Batıya daha yakın olmak istediklerini ilan etti ve böylelikle Rusya’nın etkinliği zayıflamıştır. Bunun yanında söz konusu birliktelik ABD’nin teşviki ile kurulduğundan Rusya tarafından endişeyle takip ediliyordu. Dış politikada Rusya’yı zorlayan diğer unsurlar ise Ortadoğu coğrafyasında inisiyatifi ABD’nin eline alması ve Çin ile olan ilişkilerin global sistemde alternatif bir güç olarak yeterli görülmemesi şeklindeydi. Bu bağlamda Rusya her geçen gün büyüyen bir krizin içine çekilmiştir (Jafarov, 2007: 181).

Yaşanan sorunlar Rusya Federasyonu’nun devlet olarak varlığını devam ettirebilmesini en temel sorun haline getirmişti. Bu bağlamda yeni bir lider ihtiyacı ortaya çıkmış, 1999 Ağustos ayında Putin başbakan olarak seçilmiştir. Aynı yılın Aralık ayında vekaleten başbakan olarak göreve gelen Putin, ülkenin gözünde yeni bir ulusal lider konumuna geldi. 26 Mart 2000 yılında yapılan seçimde Putin %52,94 (tr.wikipedia.org) oy alarak iktidara geldi ve dönüşüm süreci başlamış oldu.

6.1. Kontrollü Dönüşüm Modeli

Putin’in devlet başkanı seçilmesinde Rusya Federasyonu’nun farklı kesimlerini tatmin edebilecek nitelik ve geçmişe sahip olması etkili olmuştur. Eski bir KGB istihbaratçısı olan Putin, Rus güvenlik güçlerini bu yönüyle konsolide etmiştir. Bunun yanında Boris Yeltsin döneminde başka bir istihbarat servisi olan FSB’nin başına geçmesi ve Mart – Ağustos 1999 dönemleri arasında Rusya Güvenlik Konseyi üyesi olması bu kesimde safları sıklaştıran bir başka etkidir. Tüm bunların yanında Rusya’nın liberal ve demokrat çevrelerinde saygın görülen Petersburg Belediye Başkanı Sobçak ile kurduğu yakın ilişkiler, liberal ve demokrat çevrelerin desteğini sağlamıştır (en.putin.kremlin.ru).

Putin iktidara geldiğinde Rusya’nın son 3 asırdır ilk defa dünyanın 2 hatta 3’üncü derecede tehlikeli ülke konumunda olduğunu söylemiş ve bunu engellemenin yolunun tüm toplumun bir araya gelmesi olduğunu ifade etmiştir (ng.ru) Bu bağlamda ülkenin geleceği için çözülmesi büyük önem arz eden iç ve dış problemleri çözmeyi misyon edinen Putin’in uyguladığı strateji “kontrollü dönüşüm modeli” olarak tanımlanmaktadır.

Rusya Federasyonu’nun karşılaştığı iç ve dış problemleri devletin geleceğini ve devlet geleneğini tehdit eden unsurlar olarak değerlendiren model, bu tehditleri engellemek ve Rusya Federasyonu’nu yeniden büyük güç statüsüne ulaştırmak için, ülkenin modern düzene uygun politik, askeri ve ekonomik değişikliklere gitmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak hedefe ulaşabilmek için söz konusu dönüşümün kontrollü şekilde yapılması ön koşuldur. Dönüşümlerin kontrollü yapılmasına özellikle önem verilmesi, birtakım etkenlerle açıklanabilir (Yapıcı, 2010: 83).

İlk olarak bu dönüşüm arayışını Rusya’da süregelen yukarıdan dönüşüm görüşünün bir izdüşümü olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Putin’in büyük güç olma hedefi I. Petro ve II. Aleksandr ve hatta SSCB dönemi dönüşüm süreçlerindeki büyük devlet misyonu ile yakın olarak benzeşmektedir. Bunun yanında Gorbaçev döneminde yaşanan dönüşümün kontrolsüz yapılması ve Putin’in kadrolarının o dönemi bizzat yaşayan kişilerden oluşması diğer bir etkidir. Zira SSCB’nin çöküş nedenini söz konusu reformların kontrolsüzce yapılması olarak nitelendirmekteydiler. Bu bağlamda

kontrollü dönüşüm Putin için Rusya'nın geleceği bakımından son derece önemli görülmektedir (Jafarov, 2007: 184).

Dönüşümün kontrollü olması Putin için büyük kurtuluş amacından sapılmaması için de oldukça önemli bir gerekliliktir. Putin, Boris Yeltsin döneminin sonunda yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal buhrandan kendine ders çıkarmış ve aynı hataları yapmak istememiştir. Kısaca Rusya Federasyonu'nun tarihi deneyimi, iç ve dış etkenler kontrollü dönüşümü Putin ve yönetimi için cazip bir duruma getirmiştir. Bu çerçevede Putin ve yönetimi "güçlü ve etkin merkezi devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu ve uzlaştırıcı aktif bir dış siyaset" stratejisini izlemeyi amaçlamıştır (Jafarov, 2007: 185). Putin'in politikaları ise Rusya Federasyonu içinde ve Rusya Federasyonu dışında olmak üzere iki aşamalı biçimdedir.

Kremlin'in otoritesini etkili şekilde tesis etmek ve federal yönetimi daha güçlü bir hale dönüştürmek çabaları Putin'in kontrollü dönüşüm modelinin ülke içi ayağını oluşturmaktadır. Yine Federal merkezin siyasi yapıda en etkili ve belirleyici aktörü olması için birtakım adımlar atılmıştır. Bu bağlamda kanunlar çıkarılarak Boris Yeltsin döneminde iktidara baskı kuran oligarkların sindirilmesi politikaları uygulanmıştır (Jafarov, 2007: 186). Putin'in güçlü ekonomi hedefi, Boris Yeltsin'in kriz içinde bıraktığı Rusya'yı bu durumdan kurtarabilmek için etkin stratejiler uygulamayı öngörmektedir. Güçlü devlet için ise modernize edilmiş ve çağdaş şartlara uyum sağlayabilen bir ordunun oluşturulması olmazsa olmaz bir durumdur.

Kontrollü dönüşüm modelinin diğer bir önemli amacı, Rusya Federasyonu'nun aktif bir dış politika izlenmesidir. Bu bağlamda Putin dış politikada bir taraftan ülke problemlerini çözmeye olanak sağlayacak ve bunun için olası bir Soğuk Savaş önleyecek, diğer yandan da Rusya Federasyonu'nun uluslararası saygınlığının yeniden kazandırarak ilk sırada BDT bölgesi olmak üzere menfaat alanlarında etkinliğini sürdürüp güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Özetleyecek olursak Rusya Federasyonu Putin'in seçilmesiyle birlikte yönetim anlamında güçlü merkezi devleti hedefleyen, politik olarak Kremlin'in tam denetimi altında olan, profesyonel ordu hedefi bulunan ve tarihi gelenekler – mevcut durum dengesi kurularak bir dış politika stratejisi belirleyen bir dönüşüm sürecini yaşamaya başlamıştır.

6.2. Güçlü Devlet Olma Hedefi

Putin 1999 yılında başbakan olarak parlamentoda yaptığı ilk konuşmasında; Rusya'nın güçlü devlet ihtiyacını ülkenin esas sorunlarının başında olarak vurgulamıştır (kremlin.ru/events, 26.04.2019) Putin güçlü devlet söylemini "Binyılın Eşiğinde Rusya" makalesinde de geniş olarak ele almış ve Rusya'yı ayağa devletçiliğin kaldıracağını vurgulamıştır (Şpeer, 2005: 17). Söz konusu makalede Putin Rusya'nın geleneksel kültürü çerçevesinde güçlü devlerin garantör olduğu vurgusunu yapmış ve güçlü devletin kötü görülmediği konusuna değinmiştir (Şpeer, 2005: 17). Rusya Federasyonu'nun güçlü devlete gereksiniminin totaliter bir rejimle değil ancak demokratik, yasal ve etkin bir federal rejim ile karşılanacağını vurgulamıştır.

2000 senesinde bir açıklama yapan Putin, devlet dağılırsa nitelikli hiçbir sorunun çözülemeyeceği açıklamasını yapmıştır (Graham, 2002: 54). Putin bu çerçevede Rusya'nın geleneklere uygun şekilde yeniden yapılanması gerektiği görüşünü ifade etmiştir (Gevorkyan ve Timakova, 2000: 167 – 168). Sonuç olarak Putin'in güçlü devlet anlayışı 2000 doktrininde yer almış ve Rusya devlet yönetiminin güçlü ve etkin bir şekilde getirilmesi temel amaç olarak ifade edilmiştir.

Rusya Federasyonu'nun güçlü devlet olmasını devletin güçlenme amacı olarak nitelendiren Putin ve yönetimi, bu alandaki stratejilerinin temel hedefine merkezi devleti güçlendirmeyi oturtmuştur. Bu çerçevede söz konusu politikalar üç boyutu olarak uygulanmıştır. Aşağıda söz konusu politikalar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

6.2.1. Çeçenistan'a İkinci Müdahale

Putin güçlü hedef için ilk uygulama alanı olarak Çeçenistan sorununu seçmiştir. İlk olarak 1996 yılında yapılan Hasavyurt Anlaşması ile Çeçenistan'ın fiili olarak bağımsızlığını kazanması, Rusya Federasyonu'nda merkezi devletin zayıflığını gösteren

ve federe bölgeleri bu bağlamda teşvik eden bir unsur olarak görülmektedir (Blank, 2000: 148). Bu çerçevede Çeçenistan meselesinin çözüme ulaşması hayati önem arz etmektedir. Bunun yanında Çeçen birliklerinin bir bölümü Kuzey Kafkasya'yı Rusya Federasyonu'ndan ayırma çabasına girişmiş, bu durum güçlü devlet amacına ters düşmüştür. Ağustos 1999'da Çeçen birliklerinin Dağıstan saldırısı ise bu tehdidin net boyutunu gözler önüne sermiştir (Malasenko ve Trenin, 2002: 33). Putin'in otoritesini artırarak toplumu merkezi yönetim etrafına çemberlemesi için de Çeçenistan sorunu net bir fırsat olarak görülmüştür (Medvedev, 2005: 100).

Dağıstan'a yapılan saldırı, Çeçenistan'a müdahalenin resmi gerekçesi olmuş ve Putin'i harekete geçirmiştir. Müdahale ile ilgili birçok yorum yapılmış ancak bu yorumlardan müdahalenin nedeninin net olarak anlaşılması mümkün olmamıştır. Fakat Rusya Federasyonu'nun Dağıstan'a yapılacak saldırıdan haberinin olduğunun söylenmesi mümkündür (Malaşenko ve Trenin, 2002: 33).

Dağıstan saldırısının ilk ayağı 1 Ağustos 1999'da Tsumadin bölgesine yapılan saldırıdır (Medvedev, 2005: 102). Bu hamlenin hemen ardından Çeçen birlikleri asıl hedefleri olan Botlih bölgesine yönelmiştir (Medvedev, 2005: 102). Söz konusu saldırı 10 bin kadar Rus askeri ve yerel güvenlik güçlerinin müdahalesi ile engellenmiş, Çeçen birlikleri Çeçenistan'a geri dönmüştür. Saldırıların engellenmesi için tüm sorumluluğu üstlenen Putin, savaşın devam ettirilmesi konusunda en yetkili adam olmuştur.

Saldırının ardından Putin rotasını direkt olarak Çeçenistan'a çevirmeyerek organize bir saldırı için harekete geçmiştir. Putin'in bu bağlamda yaptığı ilk hamle birinci Çeçenistan Savaşından olumsuz etkilenen savaş karşıtı halkın desteğini almak istemesi olmuştur. Bu çerçevede Rusya'nın savaşmak istemediği fakat Çeçen Vahabilerinin Rusya Federasyonu için bir tehdit oluşturduğu Dağıstan saldırısı üzerinden gösterilmiş ve bir savaş propagandası yapılmıştır. Yine saldırının engellenmesi üzerinden Rus askerinin olası bir savaşta kesin galibiyet kazanacağı algısı pompalanarak halkın orduya gücü tazelenmiştir (Medvedev, 2005: 103). Bununla birlikte Moskova ve Volgodonsk'ta 300 kadar sivilin ölümüne yol açan apartman bombalanmaları, Çeçenistan savaşına desteği artırmak için kullanılmıştır (Malaşenko ve Trenin, 2002: 56). Konuyla ilgili soruşturma neticelenmeden Putin ve yönetimi olayın sorumlularını Çeçenistan Vahabileri olarak göstermiş (Medvedev, 2005: 103) güvenlik önlemlerini artırmıştır. Bu hamleleri halkta karşılık bulan Putin, destek elde etmeye başlayınca bölgeyi kuşatma altına alacak hamleler yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda Çeçenistan ile demiryolu ve havayolu iletişimi 1999 Eylül ayında durdurularak, Çeçenistan'a elektrik kesilmiş, petrol ve doğalgaz vanaları kapatılmıştır (Medvedev, 2005: 103). Hemen ardından Rus silahlı kuvvetleri Grozni şehrine yakın olan Severniy havalimanını, yol, köprü ve vahabilerin olduğu düşünülen bölgeleri hedef alarak bombardımana başlamıştır (Medvedev, 2005: 104). Aynı dönemde Rus askerleri Çeçenistan bölgesine yerleştirilerek 1 Ekim 2019 tarihinde Çeçenistan'a resmen saldırı başlamıştır (Malaşenko ve Trenin, 2002: 33). Saldırıların başlaması ile Putin Çeçenistan'ı teröristlerin işgal ettiğini ve Rusya Federasyonu'nun mücadeleye başlayıp düşmanı kendi yuvalarında imha edeceğini vurgulamıştır.

Rusya, 20.000 civarı Çeçen askere saldırı amaçlı toplam 150.000 civarı asker ve polis ile uzak, top, tank ve zırhlılarla birlikte seferberlik başlatmıştır (Medvedev, 2005: 109). İlk savaştan alınan dersler sonucunda son derece dikkatli yürütülen operasyonlar neticesinde, Gudermes ve Grozni Rus silahlı kuvvetlerince ele geçirilmiştir (Medvedev, 2005: 121). 2000 yılının son bahar aylarına gelindiğinde ise Çeçenistan'ın %90'ının kontrol altına alındığı ifade edilmiştir (Medvedev, 2005: 134).

Putin savaşın yanında Çeçenistan'ın tam bir kontrol altına alınması gerektiğini düşünerek siyasi ve sivil adımlar atmıştır. Bu bağlamda 1999'da ele geçirilen Çeçen bölgelerinde Rusya yanlısı bir geçici yönetim oluşturulmuştur (Medvedev, 2005: 110). Rus askerinin Çeçenistan'ın %90'ını ele geçirmesiyle Putin, bölge üzerinde daha kalıcı bir yapılanmaya girmiştir. 2000 yılının Haziran ayında ilk savaşta Rusya'ya cihat ilan eden fakat ikinci savaşta Putin'in yanında saf tutan Çeçenistan müftüsü Ahmet Kadirov Çeçen yönetiminin başına atanmıştır (Malaşenko ve Trenin, 2002: 34).

2000 yılı itibarıyla Putin, Çeçenistan'da hayatı normalleştirecek hamleler yapmaya başlamıştır (Medvedev, 2015: 115). Bu kapsamda 200 civarı okul, bir üniversite

ve bazı yüksek okullar yeniden eğitime açılmıştır. Yıl sonuna kadar 200 civarı hastane tekrar hizmete girmiş, elektrik ve gaz akışı yeniden sağlanmış, bombalamada hasar gören yol ve köprüler onararak ekonomi düzene koyulmaya çalışılmıştır. Bunun meyveleri 2000 yılının sonunda alınmaya başlanmış, Çeçenistan 100 bin ton petrol üretmiştir (Malaşenko ve Trenin, 2002: 35).

Savaş gündemi 2001 itibarıyla Rusya Federasyonu ile birlikte dünya gündeminde önemini kaybetmiştir. Bunun temel sebebi artık savaşın büyük bir alandan ziyade Rus Federal Kuvvetleri ve Çeçen gerillalar arasında ufak çatışmalara dönüşmüş olmasıdır. Putin de savaşın artık basında fazla yer almasını istememiş ve bölgeye basının girişini yasaklamıştır. Yasağa uymayan medya organları ise büyük baskılar ve yıldırma politikaları ile susturulmuştur

11 Eylül saldırıları ile birlikte global boyuta ulaşan terör mücadeleleri, Rusya'nın dini terör örgütleri ile çatışmasını meşrulaştırmış, Çeçen savaşçılar ise savaşı lehlerine döndürmek için bölgedeki asker ve sivil yöneticilere suikastlar düzenlemeye başlayarak büyük çaplı eylemlere girişmiştir. Bu bağlamda dünyanın ve Rus halkının ilgisini yeniden üstlerine toplamayı amaçlamışlardır. Çeçen gerillaların bu hamlelerine Rusya sessiz kalmamış ve Çeçen liderlerine suikastlar düzenlenmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda 270.000 Çeçen sığınmacı olarak farklı ülkelere gitmiştir (Kanbolat, 2001: 170 – 172).

Özetle güçlü devlet hedefiyle Çeçenistan sorunun çözümü amaçlayan Putin, ilk savaşa göre daha güçlü ve daha organize bir şekilde savaşa girmiş ve başarılı olmuştur. Çeçenistan savaşının sonuçları Putin'in merkezi devlet konusunda kararlılığını ortaya koyarak bölgelerin federal merkez tarafından kontrol altına alınmalarına olanak sunmuştur.

6.2.2. Siyasal Reformlar

Putin'in güçlü merkezi devlet amacının bir diğer önemli ayağı Rusya Federasyonu'nun siyasal sistemini biçimlendirerek ülke içi siyasi arenada kontrolünü sağlamaktır. Boris Yeltsin döneminden kalan siyasal sistem yürütmenin tüm güçler üzerinde hâkimiyetini sağlayan süper başkanlık sistemidir. Ancak Boris Yeltsin'in ikinci döneminde politik sistem başkanın yasal statüsüne uygun olmayan biçimde çalışarak; medya, bölgesel liderler, partiler gibi aktörlerin etkin olarak rol aldığı ve kararların da bir anlaşma ile aldığı bir yapıya dönüşmüştür.

Sistemde etkin aktörler, kendi özerklikleri karşılığında yönetimin sürekliliğini sağlamak için yaptığı birçok çalışmaya destek vermiştir (www.svoboda.org, 26.04.2019). Yine bu çerçevede bölgesel liderlerin kendi konumlarını güçlendirebilmeleri için maddi ve siyasi imkânlar da tanınmıştır (Shevtsova, 2001: 65 – 70). Putin, iktidara gelişiyle birlikte bütün alanlarda olduğu gibi politik alanda da denetimi sağlamak için girişimlere başlamıştır

Putin'in öngördüğü ve literatüre seçimli monarşi (Sartarov, 2004) olarak geçen yeni bir politik sistem yürütmenin tüm aktörler üzerinde mutlak bir kontrolünü sağlamayı amaçlamaktadır. Sistem teorikte iktidarın seçimle değişmesini öngörse de pratikte Kremlin'in belirlediği adayın meşruiyetinin onaylanması biçiminde gerçekleşmiştir. Bunun yanında kuvvetler ayrılığı ilkesini görmezden gelen sistem, yürütmenin egemen olduğu bir kuvvetler birliği ilkesi ekseninde şekillenmektedir.

Putin'in siyasal projesinin en temel ayağı Duma'nın kontrol altına alınması olmuştur. Boris Yeltsin döneminde Duma'da iktidar partisi oluşturup parlamentoyu kontrol etme çabaları her seferinde başarısızlıkla sonuçlanmış, 1993 – 1995 dönemlerinde ise Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin parlamentoda güçlü olması neticesinde Duma – Yeltsin arasında birçok anlaşmazlık baş göstermiştir. Bu durumun yarattığı siyasi krizleri gören Putin önündeki bu handikapı kaldırmak için Duma'yı oluşturacak iktidar partisi aracılığı ile kontrol etme maksadını aşamalı olarak gerçekleştirmiştir.

Çeçenistan savaşıyla birlikte halk Putin'i kararlı, otoriter ve iradeli bir lider olarak tanımış ve 1999'un Eylül ayında sadece Putin'i destekleme amaçlı kurulduğunu açıklayan Birlik Partisi ortaya çıkmıştır (Slider, 2011: 203). İktidarın imkânları kullanılarak Aralık 1999 seçimlerinde Birlik partisi Duma'da %23,3 oy alarak ikinci parti yapılmıştır (Brundy, 2000). Bu seçimlerin en önemli sonucu ise SSCB döneminden sonra ilk kez Duma'da üçlü bir iktidar bloğunun ortaya çıkmasıdır. Bu çerçevede duruma göre güç

dengeleri değişmekte, geçici ittifaklar kurularak Putin'in reformlarına yasal olarak olanak tanınmaktadır. Duma'nın tam kontrolü ise federal çerçevede partileşme sürecini gerçekleştirebilecek kanuni düzenleme olmuştur. Önceki bölümlerde değindiğimiz; 10 binden az üyesi olan ve 45 federal teşkilatı olmayan partilerin kapatılması yasası bu çerçevede kabul edilmiştir.

Putin küçük partileri yolundan çekmeyi öngören yasayı çıkarmasının yanında diğer iktidar partisinin Duma'da daha kalıcı bir kontrol sağlaması ve sistemin en güçlü partisi olması için yeni hamleler yapmıştır. Bu kapsamda 2001 yılında Birlik Partisi ile Vatan ve Bütün Rusya Harekâtları Birleşik Rusya adı altında yeni bir parti olarak birleşmiştir. Yeni partinin yöneticiler ve elitler tarafından desteklenmesi teşvik edilmiştir. Putin'in uyguladığı bu politika ile 2003 Duma seçimlerinde Birleşik Rusya partisi %66,67 oy alarak 450 meclis sandalyesinin 300'ünü almıştır (www.duma.gov.ru, 26.04.2019). Anayasayı değiştirebilecek güce erişen Putin, parti sistemlerini daha da merkezileştiren düzenlemelere yönelmeye başlamıştır. Bu çerçevede seçim sistemi değişerek yalnızca partili kişilerin katılabileceği ve barajın %7 olduğu yeni bir yapı oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler ekseninde siyasi sistemde partilerin rolü sınırlanarak kararların Kremlin belirleyiciliğinde alınması sağlanmıştır.

Siyasal sistemde denetimin ikinci aşaması olarak Putin, medyayı kontrol altına almak için girişimler yapmıştır (Lipman ve McFaul, 2001: 116). Politika ve ekonomi ile ilgilenen kesimin medyaya ilgisi Yeltsin döneminde fark edilmiştir. Putin'in kontrollü dönüşümü için bir tehdit olarak gördüğü medya gücü, Putin'in kararlı bir politika uygulamasına neden oldu. Saray idaresinden bağımsız hareket eden ya da etme ihtimali olan medya kuruluşları devlet kontrolüne alınacak ya da devlet kontrolündeki büyük firmalara devredilecekti. Bu kapsamda ilk aşama ulusal yayın yapan kanallar olmuştur. İlk hedef ise yönetime sert eleştirilerde bulunan NTV kanalıdır. 2000 senesinde kanal sahibi Vladimir Gusinskiy, Kremlin ile yaşadığı problemler sonucunda kanalı Gazprom'a devretmiştir (Maksimov, 2003: 13 – 16). Gazprom'a devredilen NTV'de önceki ekibin işine son verilmiş, ekip TV-6 çatısı altında varlık göstermeye çalışmıştır. Bunun sonucunda mahkeme kararı ile TV-6'nın yayınları durdurulmuştur. Yerine kurulması düşünülen TVS'nin kurucuları ise Putin ekibi ile yaşadığı bir kriz sonucu girişimlerini gerçekleştirememiştir (Lipman ve McFaul, 2001: 116 – 127). Yönetimin ikinci hedefi ise televizyon kadar etkili olmasa da diğer basın kuruluşları olmuştur. Söz konusu durum televizyona yapılan baskı kadar etkili olmasa da uygun bulunmayan dergilerin ve gazetelerin manevra alanı kısıtlanmıştır.

Putin'in tam kontrolü sağlaması önünde gördüğü en büyük engel, Rusya'nın 1991 sonrası liberal ekonomi düzenine geçişi ve bu geçişten yararlanarak zengin olan kesimin sistem üstünde etkinliğidir. Zenginleşen kesim bilhassa banka, medya ve hammadde sektörüne ilgi göstermiş, bunun sonucunda 2000 yılında ülkenin GSMH'nın yüzde 40'ını kontrol altına almıştır (Oğan, 2003: 6). Medya sektöründeki etkinlikleri ise sektörü tamamıyla kontrol etmeleri boyutuna ulaşmıştır (White, 2000: 150). Bu bağlamda siyasi ilişkileri de dikkat çekici olan zengin kesim, Putin için büyük bir engel olarak görülmektedir. Zira söz konusu kesim, yalnızca ekonomik kararlarda değil, siyasi kararlarda da etkin olmaktadır. Hatta bazıları yalnızca iktidarı etkilemekle kalmamış, üst düzey görevleri de üstlenmiştir (Wolosky, 2000: 26).

Putin iktidarında yukarıda değindiğimiz ilişkiler farklı bir viraja girmiştir. Putin'in özellikle üstünde durduğu ve özel bir önem verdiği devletçilik ilkesi gereğince, devlet her türlü kararı bağımsız almalıydı. Öyle ki Putin'in henüz seçilmeden yaptığı açıklamalara bakıldığında (Medvedyev, 2005: 168) ülkeyi elitler değil başkan ve hükümet yönetecektir söylemi dikkat çekicidir. Bu çerçevede Putin döneminde iktidar ve elitlerin ilişkilerini iki dönemde ele almak mümkündür. İlk dönem 2000 – 2003 yıllarını kapsamakta ve karşılıklı taviz dönemi olarak anılmaktadır (Bunin, 2004: 3). Söz konusu dönem elitlerin siyasi kararlara karışmamaları karşılığı ekonomik faaliyetlerine karışılmayacağını önerildiği dönemdir (Jafarov, 2007: 213). Söz konusu dönemde Putin, önemli konularda izledikleri siyasal çerçeveye karşı çıkılmaması ve medya organlarının aleyhinde kullanılmaması şartını koşmuştur. Bu şartı uygulamayan elitlere karşı mücadeleye girmiş, Putin'in karşısında dayanamayan elitlerin mal varlıklarının çoğunu kaybederek ülkeyi terk etmeleri sonucu doğmuştur (Jafarov, 2007: 213).

2003 itibarıyla yeni bir döneme giren ilişkiler (Bunin, 2004: 3), Putin yönetiminin daha ağır yaptırımlarına sahne olmuştur. Söz konusu dönemde Kremlin yalnızca politik değil; ekonomik, enerji, sanayi gibi alanlarda da direkt ya da dolaylı bir kontrolü öngörmüştür. Zira elitlerin elindeki gücü daha önce siyasi alanda kullanması yerini ekonomik alana bırakmış, bu durum Putin için bir tehlike oluşturmıştır. Bu bağlamda elitlerin mal varlıklarını devlet şirketlerine devretmeleri teşvik edilirken sürece direnenlerin mal varlıklarına el konularak şirket sahipleri mahkûm edilmiştir (Oğan, 2003: 13 – 26).

Kısa bir değerlendirme yapmamız gerekirse Putin'in iktidara gelişi, Rusya'da siyasal sistemi yeniden şekillendirmiş ve daha önce fiilen var olan süper başkanlık sistemini Putin tam manasıyla hayata geçirmiştir. Sistemin tüm aktörleri sıkı bir denetim altına alınarak sistem dışına çıkmak isteyenlerin mal varlıkları ellerinden alınmış, hatta bazıları mahkûm edilmiştir. Bu bağlamda tüm güç ve kontrol Kremlin'de dolayısıyla Putin'de toplanmıştır.

6.2.3. Düzenli Orduya Geçiş

Putin'in kontrollü dönüşüm modelinde bir diğer önemli boyut, askeri alanda gerçekleştirilecek reformlardır. Rus silahlı kuvvetlerini modernize etmek ve ileri teknoloji silahlarla donatmak Putin'in öncelikli hedefleri arasındadır. Konuyla ilgili ilk somut adım, 10 Ocak 2000 tarihinde Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini'nin kabul edilmesi olmuştur. Yeni model özetle; askeri alanda ülke çıkarı ve ülke bağımsızlığının, egemenliğin ve toprak bütünlüğünün korunması biçiminde özetlenmiş ve Rusya'ya ya da müttefiklerine karşı olabilecek askeri saldırıların engellenerek devletin barış ve demokrasi çerçevesinde gelişmesi için şartların sağlanması şeklinde açıklanabilir.¹²

Putin'in askeri güvenlik konusunda attığı bir diğer önemli adım, daha önceki bölümde değindiğimiz 2000 askeri doktrinin kabul edilmesidir. 2014 yılında yenilenen askeri doktrinin hedefi Rusya silahlı kuvvetlerini modernize ederek çağın gerektirdiği şekle getirmek vardır. Yine toprak bütünlüğü vurgusu yapılmış ve toprak bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek girişimlere aynı şekilde cevap verileceği ifade edilmiştir.

Askeri doktrinlerle Rusya Federasyonu'na potansiyel olarak zarar verebilecek unsurları geniş bir perspektifte ele alan Putin, askeri politikalarını belirlerken iki temel etkeni göz önüne almıştır (İvanov, 2004: 43). İlk olarak Putin, batının askeri alanda geldiği seviyeye kısa dönemde Rusya'nın ulaşamayacağını kabul etmiştir. Söz konusu durumun stratejik boyutu ise NATO ve ABD ile cepheleşmeyi en aza indirme çabası şeklinde yansımıştır (Baev, 2010: 69). Bu çerçevede söz konusu unsurlarla kriz yaratma potansiyeli bulunan nükleer güç dengesinin sağlanması ve NATO'nun genişlemesi gibi olaylara itirazı sınırlı olmuştur. Başka bir etken ise Çeçenistan savaşının öngörülenden uzun sürmesi olmuştur. İki durumu değerlendiren Putin ve yönetimi, ordunun terörle mücadelede ve küçük savaşlarda kazanabilecek durumda revize edilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Putin henüz başbakanlık döneminde Rusya Federasyonu'nun yeniden büyük bir güç haline gelmesi için askeri güce ihtiyaç duyulduğunu sıklıkla dile getirmiş ve askeri gücün yeniden tesis edileceğini, askeri harcama bütçesinin artırılacağı ve asker eğitimlerinin sil baştan düzenleneceğini açıklamıştır (Taylor, 2000). Bu açıklamalar sonrası Çeçenistan müdahalesi ile Putin'in askeri kesimde artan prestiji kaçınılmazdır. Bu bağlamda 2000 yılında yapılan seçimlerde askeri kesimin Putin'e desteği %90 civarına ulaşmıştır (Rukavishnikov, 2003: 165).

Putin askeri dönüşümü ne derece önemseydiğini hemen her konuşmasında ve yayınladığı resmî belgelerde defalarca dile getirmiştir. 10 Ocak 2000 tarihinde ilan edilen Ulusal Güvenlik Doktrini, orduda ve savunma sanayide yaşanan gecikmenin sebeplerini yeterli hukuki altyapı eksikliği ve mali olanak olmayışı konularına dayandırmış ve Rus birliklerinin savaş kabiliyetinin olumsuz etkilendiğini vurgulamıştır. Bu doktrinden 3 ay kadar sonra yayımlanan 2000 askeri doktrininde ise olası bir askeri tehdide karşı

¹² Bkz. 'Kontseptsiya Natsionalnoy Bezopastnosti Rossiyskoy Federatsii 2000 g', Sakleina (der.), Vnesnaya Politika i Bezopastnost Sovremennoy Rossii: 1991–2002, Cilt 4, s. 77.

mücadelede ordunun temel taş olduğu ve Rusya'nın ekonomik imkânları doğrultusunda yeniden yapılandırılacağı duyurulmuştur

Putin'in reformların öneminin farkında olması konusunda tek ikilemi, askeri reformların hangi çerçeve ve öncelikler doğrultusunda yapılması gerektiği idi. Rusya Federasyonu'nun mali olarak kısıtlı imkânlarla sahip olması ve yeni tehditlerin değerlendirilmesi konuları Putin'i ikileme düşürmüştür. Bilhassa 2000 yılında Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında yaşanan reform krizi ile süreç bir kere daha gecikmeye uğramıştır (Baev, 2010: 69). Savunma bakanlığı nükleer güce önem verilmesi gerektiğini savunmuş, Genelkurmay ise konvansiyonel güçlerin modernize edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Umbach, 2002: 26). Putin ise bu uyuşmazlığı giderme ve bir an evvel reformları hayata geçirme amacıyla 16 Ocak 2001 tarihli 2005'e kadar Askeri Kuvvetlerin Yeniden Yapılanması Planı kararnamesi ile orta yolu bulmaya çalışmıştır (Piotrowski, 2002: 64). Söz konusu kararname bir yandan konvansiyonel güçlerin modernize etmesini desteklemiş diğer yandan nükleer gücün önemini vurgulamıştır. Ancak bu kararname dahi anlaşmazlığı çözmeye yetmemiştir. Bu bağlamda Putin krizi çözmek için askeri kesim dışından birini Savunma Bakanı olarak atamayı uygun görmüş ve FSB'den emekli olan Güvenlik Konseyi Sekreteri İvanov'u savunma bakanlığına atamıştır (Raimundas ve Ceslovas, 2007: 2). Sonuç olarak 2002 Aralık'ta profesyonel orduya geçişi öngören yeni reform paketi Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur (Betz ve Volkov, 2003: 47).

Reform paketi ordunun mobilizasyonunu güçlendirmek, kurumsal bir yapıda olmasını sağlamak, ileri teknolojiyle donatılmasını ve iyileştirilmesini sağlamak ile personelin durumunda iyileştirmeye gitmek olarak özetlenebilmektedir (Rukavishnikov, 2003: 166). Reform paketine göre orduya profesyonel asker alımları yapılarak profesyonel asker sayısını %50 civarına taşımak ve bu çerçevede askerlik süresini kısaltmak hedeflenmiştir. Orta vadeli olan bu planın akabinde ordu tamamen profesyonel askerlerden oluşacak kurumsal bir yapıya dönüştürülecektir. İvanov'un reform paketi de muhalefet edenlerden dolayı birtakım gecikmeleri yanında getirmiştir. Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında yaşanan reform gerilimi neticesinde pilot bölge seçilen 76. Hava İndirme Tümeni'nde yapılan deneme süresi uzamıştır. Sonuç olarak 2004 yılında Genelkurmay Başkanı görevinden alınmış ve askeri yapılanmada Genelkurmay Başkanlığı'nın etkisi azaltılmıştır (Raimundas ve Ceslovas, 2007: 3). Aynı zamanda reforma karşı olan komutanlar bu süre içinde görevden alınmış ya da istifa etmiştir

Bunların yanında askeri birimler arasındaki koordinasyon problemleri de Savunma Bakanlığı'na verilen yeni yetkiler ile bir anlamda çözülmüştür (Raimundas ve Ceslovas, 2007: 3). Savunma Bakanlığı askeri birlikler arasında koordinasyon sağlayacak birim olarak yetkilendirilmiş, Demiryolu Askeri Birlikleri de bakanlık bünyesine aktarılmıştır.

Putin'in ordu ve savunmaya verdiği öneme ve yapılan değişikliklere rağmen askeri reformda ilerlemenin sıkıntılı ve yavaş olduğu görülmektedir. Buna rağmen Yeltsin dönemine oranla Putin döneminde ulusal güvenliğe verilen önem artmış ve reformlar kararlılıkla sürdürülmeye çalışılmıştır (Rukavishnikov, 2010: 165). Bununla birlikte Putin döneminde askeri harcamalar artmış, yürütülen politikalar neticesinde askeri savunma sanayinin kontrolü de tamamen devlete geçmiştir.

Özet olarak Putin askeri dönüşüme özel bir önem göstermiş, bu kapsamda yayınladığı resmî belgelerle askeri güvenlik anlayışını yeni şartlar çerçevesinde biçimlendirmeye başlamıştır.

6.2.4. Federal Reformlar

Putin'in güçlü devlet hedefi doğrultusunda gerçekleştirdiği büyük atılımlardan biri de merkezi devletin gücünü yenileyecek federal reformları hayata geçirmek olmuştur. Şüphesiz ki bunun ilk adımı 2000 seçimlerinde Putin'in devlet başkanı seçilmesidir. Rusya Federasyonu'nda dikey otorite olarak tanımlanan yeni merkezi iktidar yapılanmasının inşa edilmesini hedefleyen federal reformlar 4 temelde ileriye taşınmaya başlanmıştır. Bu temeller şu şekilde sıralanabilir (Petrov, 2004):

1. Ülkenin 8 federal bölgeye ayrılması ve her birinin başına devlet başkanı temsilcisi atanması,
2. Yasamanın en üstü olan Federasyon Konseyi'nin zayıflatılması ve yetkilerinin büyük bir kısmının devlet başkanı ile birlikte yeni oluşturulan Devlet Konseyi'ne devredilmesi,
3. Federal merkezin federe bölgelerin işlerine müdahalesine imkân veren ve hatta seçilmiş yöneticileri görevden alma yetkisi tanıyan yasal düzenlemeyi oluşturmak,
4. Federal yapıyı federe süljelerin sayısını azaltarak tekrar düzenlemek.

Federal reform paketinin ilk ayağı devlet başkanlığı temsilciliğinin tekrar düzenlenmesi ve federasyonun 8 federe bölgeye bölünmesi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Putin 2000 yılında Rusya Devlet Başkanı'nın Federal Bölgelerdeki Temsilcilerinin Yetkileri kararnamesini imzalamıştır. Yeltsin döneminde oluşturulan sistem her federal bölgeye bir temsilci atama şeklindeyken Putin döneminde 89 olan temsilci sayısı 8'e düşmüştür. Bunun yanında temsilcilerin yetkileri artırılmış ve Rusya idari yapılanmasında etkinlikleri de bu çerçevede artmıştır. Bu reformla birlikte devlet başkanı temsilcileri direkt olarak başkanla iletişim kurmakta ve başkana karşı sorumlu olmaktadır. Ayrıca söz konusu durum sayesinde bölgesel liderler üzerinde denetim ve kontrol olanağı da artmıştır.

Rusya'nın 8 federal bölgeye ayrılmasının en önemli unsuru ise güvenlik boyutunun belirginleşmiş olmasıdır (Petrov, 2002: 73 – 91). Askeri, ekonomik ve çevresel koşullar çerçevesine oluşturulan yeni yapılanma, Rusya silahlı kuvvetlerinin askeri bölge yapılanması ile örtüşmektedir. Bununla birlikte devlet başkanı temsilcilerinden 5 tanesi generallerden seçilmiş, federe kurum temsilcileri devlet başkanı temsilcisi kontrolü altına girmiştir (Petrov, 2004). Bu kapsamda değerlendirildiğinde federal kurumların bölge yönetimine olan bağımlılık minimuma indirilmiştir (Gelman, 2001).

Daha önce değindiğimiz gibi Putin'in federal reformlarının ikinci ayağı Federal Konsey'i revize etmek olmuştur. Federal Konsey 89 federal bölge yasama ve yürütme erkinin başkanından oluşmakta, toplam sayısı 178'i bulmaktaydı. Üyeler bölgelerinde seçimle geldiği için bağımsız hareket etme kabiliyetleri vardı. Merkezi yönetimin bölgeler üstünde etkisini azaltan söz konusu durum, Putin için bir handikap olmuştur. Bu çerçevede 19 Mayıs 2000'de Federal Konsey'in yeniden yapılandırılmasını teklif eden yasayı Duma'ya sunmuştur (Hyde, 2001: 727). Müzakereler neticesinde kabul edilen yasa önerisi Ağustos ayında Putin tarafından onaylanmıştır. Yeni sisteme göre Federal Konsey üyelerinden birini bölge yasama erki, diğerini ise bölge valisi atamaya başlamıştır (Solnic, 2000: 82).

Putin'in üçüncü adımı, merkez – bölge arası ilişkileri düzenlemek şeklindedir. Önceki bölümde değindiğimiz gibi Federal Anayasa ile bölge yasaları arasında çelişen kanunlar karmaşa yaratarak merkezi yönetim uygulamalarının engellenebilmesini sağlamıştır. Federal merkezin ise herhangi bir yaptırım yetkisi bulunmadığından federal yönetim etkili bir şekilde icra edilememiştir. Putin'in merkezi yönetim anlayışı için bir handikap olan bu durumu ortadan kaldırmak için attığı ilk adım 1999 tarihli Rusya Federasyonu Süljelerindeki Yürütme ve Yasama Kurumları Oluşumunun Genel İlkeleri kanununda birtakım değişiklikler yapma önerisini Duma'ya sunması olmuştur (Hyde, 2000: 732). Temmuz 2000'de kabul edilen değişikliklerle birlikte federal müdahale birimleri kurulmuş ve Putin'e cezai yaptırım yetkisi vermiştir (Hyde, 2000: 732). Bunun yanında Putin anayasaya aykırı hareket eden, federal yasalara karşı gelen ve kriminal suçlara karışan bölgesel erkleri görevden alma yetkisini de elde etmiştir. Bununla beraber 2004 yılında federasyon erklerinin başkanlarını halk oyuyla seçilmesini kaldırmış yerine devlet başkanının önerisiyle parlamento tarafından seçileceği kanununu getirmiştir. Bu bağlamda Putin bölgeler üzerinde etkisini artırmıştır.

Reformun son ayağı ise federal sistemin yeniden dizayn edilmesi oluşturmaktadır. Konuyla ilgili gündeme birçok seçenek gelmiş, Putin federal süljeleri yönetim ve ekonomi gerekçeleri ile birleştirmeye karar vermiştir. Söz konusu durumun toplum nezdinde protesto edilmemesi için birleştirme süreci referandumlarla desteklenerek geniş bir zaman aralığına yayılmıştır.

Kısaca Putin döneminde federal reformlar ile zayıflayan yapı güçlendirilmiş, merkezin bölgeler üstünde kontrolü desteklenmiş, devlet başkanının yetkileri genişletilmiş, Federasyon Konseyi denetim altına alınmıştır. Toprak bütünlüğü için hiçbir silah kullanmaktan kaçınmayacağını ifade eden Kremlin, bölge erklerinin devlet başkanı tarafından görevden alınmasına imkân tanıyan kanuni düzenlemelerle yeni bir merkezileştirme süreci başlatmıştır. Önceki dönemlerde merkez ile bölge arasında pazarlıklar sonucu belirlenen ilişkiler ortadan kaldırılarak Kremlin tarafından yürütülen dikey bir ilişki modeline geçilmiştir.

6.2.5. Dış Politika Reformları: Uzlaşmacı Model

Putin döneminde kadar Rus dış politikasında uygulanan modeller çeşitli sorunlar yaratmış, eski ve yeni arasında rasyonel bir denge sağlayacak arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ortaya atılan ilk öneri Rusya Adası (Tsymburskiy, 1993: 3 – 26) modeli olmuştur. 300 yıldır süregelen Avrupa'ya saldırı stratejisinin jeopolitik marjinalleşmeye yol açtığını savunan bu model Batıcılık, Üçüncü Romacılık ve Avrasyacılık modellerinden uzak durmayı salık vermektedir. Rusya'nın esas amacının Rusya Adası'nda sürekli bir gelişme sağlamak olduğunu savunan söz konusu model, Ural'ın ardında kalan doğu bölgelerinden yararlanmanın maksimize edilerek bu amaca ulaşılacağını savunmaktadır.

Geçmiş ile yeni harmanlayan farklı bir modeli savunan Rogov, SSCB'den farklı olarak Rusya'nın süper güç olamayacağını fakat elinde bulundurduğu birçok kaynak ile bölgesel bir güç olabileceğini savunmaktadır (Rogov, 1998: 14- 15). Benzer bir yaklaşımı sunan Sorokin (Sorokin, 1996: 56) Rusya'nın dünyayı etkileyebilecek tüm imkânlarını en üst seviyede kullanması gerektiğini savunmakta, dış politikada dünya güçlerinin çıkar çatışmalarını Rusya lehine çevirmek gerektiğini belirtmektedir.

Bu görüşler ekseninde Rusya'nın jeopolitik pratiğinde uzlaşmacı jeopolitik yaklaşım adında bir akım ortaya çıkmıştır. Söz konusu akım hem Rusya'nın tarihini hem de günümü koşullarını eksenine almakta ve gerçekçi bir uzlaşma sağlamaktadır. Bununla birlikte Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Rus Milliyetçiliği gibi akımların bazı öğelerini sentezlemesini de içermektedir. Söz konusu model 1990 yılının ortaları itibarıyla kurumsal olarak şekillenmeye başlamıştır. Rusya bu model ekseninde uluslararası arenada konumunu güçlendirmeyi hedeflemekte ve ılımlı bir milliyetçilik benimsemektedir (Rogov, 1998: 15 – 16).

Genel çerçevesi dışında uygulama pratiğinde özetlemek gerekirse (Rogov, 1998: 16).

1. Rusya eski SSCB'deki lider konumunu ekonomik araçlarla sağlama almalıdır. Bu bakış açısı Rusya'nın SSCB sonrası coğrafyadaki ekonomik avantajlarını ve bilhassa enerji avantajını daha aktif kullanmalıdır.
2. Jeopolitik kaynaklar etkin kullanılmalıdır. Bu bağlamda nükleer güç saldırı silahlarını önleyici unsur olarak elde tutulmalı, BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olan üyelik özelliği etkin kullanılmalı ve Rusya coğrafyasında bulunan doğal kaynakların ihracatında ve transit geçişinde dış politikada faydalanılmalıdır. Söz konusu durumların yanında silah ticaretini ve bazı eski müttefiklerle ilişkilerin sürdürülmesi gerekmektedir.
3. Batı ile ilişkiler farklı bir perspektifte ele alınmalıdır. Böylelikle Rusya Federasyonu Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirecek ve Rusya için tek taraflı bir bağımlılık oluşmayacaktır. Bununla birlikte ABD'nin global egemenlik çabaları göz önüne alınmalı ancak bu olumsuz durum ABD ile bir çatışmaya dönüştürülmemelidir.
4. Rusya – Asya ilişkileri batı ile ilişkilere paralel şekilde geliştirilmeli ve bir denge kurulmalıdır. Bu çerçevede Türkiye, Hindistan, Çin ve İran ile olan ilişkiler geliştirilerek Asya – Pasifik ile sıkı ilişkiler içinde olunmalıdır.
5. Rusya transit geçiş imkânlarını kullanmalıdır. Bu durum Avrupa – Asya arasında bir bağlantı sağlayacak, Rusya bir enerji koridoru haline dönüşecektir.

Uzlaşmacı modelin uygulanmasına Putin iktidarı ile başlanmış, bu durum ilk kez 10 Ocak 2000 Ulusal Güvenlik Doktrininde gün yüzüne çıkmıştır. Söz konusu doktrin

Rusya'nın Avrasyacı kimliğini vurgularken ABD önderliğinde batı bloğunun uluslararası sisteminden rahatsızlık duyulduğu ve tek kutuplu değil çok kutuplu bir dünya düzenine geçiş için çalışılacağı belirtilmiştir.

Kısaca değinmemiz gerekirse Putin dönemi dış politikası, önceki dönem politikalarının sentezlenmesi ile ortaya çıkan uzlaşmacı jeopolitik model adıyla yayınlanan bir modeldir. Modelin amacı Rusya'nın sorunlarının çözülmesi ile Rusya'yı uluslararası alanda yeniden etkin bir konuma taşımaktır. Putin, dış politika stratejilerinde yeni bir soğuk savaşın önüne geçmeyi düşünerek iş birliği öngörmüş, ABD'nin global egemenlik çabalarına ise karşı durmuştur.

7. RUSYA FEDERASYONU'NDA FEDERAL YAPININ ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya Federasyonu, selefine göre daha az ideolojik karakter taşısa da yönetimdeki merkezîyetçilik anlayışı, her zaman için istikrarlaştırıcı bir etken olarak kendini göstermiştir. Bu merkezîyetçi mantığın çıkış amacı, devleti içi ve dışı kurumlar arasındaki iş birliğini gerçekleştirmek ve toplum, ekonomi ve siyaset alanındaki yozlaşmalar için çözüm önerileri üretmektir. Yeltsin dönemindeki yönetim anlayışının ana sorunsalı, merkezîyetçiliğin zayıflaması ve bu nedenle yeni aktörlerin ortaya çıkmaları ve etkin olmaları olarak nitelendirilebilir.

Yeltsin'in gevşek federalizm konseptinden bir ölçüde fırsat bulan Çeçen yöneticilerin özerklik yönündeki girişimlerinin yoğunluk kazanmasıyla tırmanışa geçen çatışma süreci, aslında Rusya'daki SSCB'den miras kalan etnik sorunların artık kronikleşmeye başladığı izlenimini bırakmıştır. Öte yandan, etnik sorunlara bağlı savaş ve çatışmalar sürecinin seçim kampanyalarına malzeme olarak da sunulmuştur. Kimliksel arayışlardaki bir toplumu motive edebilmek için çatışmacı unsurların propaganda araçlarıyla öne sürülmesi, yönetim kademelerindeki krizin ve mücadelenin en önemli işarettir. Hatta bu konunun "ulusal sorun" olarak lanse edilmesi de üniter devlet konseptini anayasal sürecin içine yerleştirme çabalarının bir parçasıdır. Dolayısıyla, merkezi devletin bekası davası, birçokları için bu çatışmacı unsurlarla birlikte temel bir dış politika sorunsalına dönüşmüştür (Büyükkıncı, 2001: 5).

Yaşanan değişim sürecinde ve daha sonrasında Rusya'nın amacı tekrar SSCB döneminde olduğu gibi uluslararası politikada etkin bir rol alabilmek olmuştur. Rus dış politikasında karar vericiler, bölgesel bir güç olabilmek ve SSCB coğrafyasındaki etkinliklerini tekrar sağlayabilmek için bir dış politika perspektifi oluşturmıştır. Söz konusu bu dış politika perspektifinde, önce Yeltsin döneminde özellikle Batı ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve bu sayede Rusya'nın uluslararası sistemdeki ve kendi iç sistemindeki değişikliklere daha kolay adapte olabilmesi amaçlanmıştır. Rusya, bu süreçte SSCB'den kopan diğer cumhuriyetler ile Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinden bölgesinde etkin bir pozisyon elde etmeye ve önceki pozisyonunu korumaya çalışmıştır. Çünkü bu bölgedeki yeni devletlerin Batı etkisine girmesinin Rusya açısından son derece büyük bir sorun olacağı öngörülmüştür (Demirel, 2019: 244).

İlk dönemde benimsenen ABD ve Batı yanlısı politikalar Rusya'nın Gorbaçov dönemindeki politikaları izlediğine işaret eden önemli bir göstergedir. Ayrıca her iki dönemde de ekonomi politikaları aynı kişiler tarafından yönetilmiştir. Öte yandan toplumsal açıdan Rusya'nın toplumun dönüşümü gibi önemli bir sorunla uğraştığını da ifade etmek gerekir. Çünkü SSCB döneminde halkın tutunum noktası komünizm iken ve halk "süper güç vatandaşlığı" kimliğine sahipken bu durum radikal bir şekilde değişmiştir. İlk dönemde her alanda yaşanan olumsuz tablo halkı son derece derinden etkilemiştir. Rusya yönetimi ise bu durumu milliyetçilik ve din ekseninde bir tutunum noktası oluşturarak aşmaya çalışmıştır. Zaten Putin döneminde sözü edilen din faktörü Ortodoks Kilisesi ve İslam dini zemininde iç ve dış politikada öne çıkmıştır (Yapıcı, 2010: 224).

İktidarının ilk yıllarında uygulamaya koyduğu politikalar göz önüne alınırsa, Putin yönetiminin iki önemli konuda başarı sağladığı ortaya çıkmaktadır. Putin, iç politikada Federasyonu dağılmaya kadar götürebilecek merkezkaç kuvvetlerini bertaraf ederek, merkezîyetçi devlet yapısını yeniden tesis etmeyi ve uluslararası politikada etkinliğini kaybeden Rusya'yı 21. yüzyıla başat güçlerden biri olarak sokmayı başarmıştır. Şüphesiz ekonomi alanında kaydedilen başarı Rusya'nın dış politikasına da yansımıştır.

7.1. RusGüvenlik Anlayışında Temel Yaklaşımlar

II. Dünya Savaşı dünyayı iki kutba bölerek Soğuk Savaş ortamını doğurmuştur. Batı Blokunun lideri ABD ve Doğu Blokunun lideri SSCB arasındaki bu savaş Doğu Blokunun çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermiştir. Dünya artık ABD'nin tek başına hâkim olduğu tek kutuplu bir dönemi yaşamaya başlamıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü, bu topraklarda 15 bağımsız devlet ortaya çıkarmıştır. Böylesine büyük bir parçalanma bölgesel etkileri biryana uluslararası sistemi de derinden etkileyerek dünyadaki güç dengelerini değiştirmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nin mirasını devralarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nun izleyeceği politikalar, belirsizliğin hâkim olduğu uluslararası ortamda geleceği şekillendirmedeki etkisi bakımından oldukça önemli ve dikkate değerdir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, mirasçısı olan Rusya Federasyonu'nu kimlik arayışına yöneltmiştir. Rusya'nın Doğu'ya ve yakın çevresine mi yoksa Batı'ya mı yöneleceği sorunsalı farklı dönemlerde farklı politikaların izlenmesine yol açmıştır. Bu tartışma ülke içinde bulunan iki temel grup arasında cereyan etmiştir: Batılı değerlerin kabul edilmesi ve Batı'yla bütünleşmeyi savunan Atlantikçiler ile Rusya'nın Batı'dan uzak kendine özgü bir medeniyeti ve jeopolitik konumu olduğunu, buradan hareketle yakın çevresinde etkin olması gerektiğini savunan Avrasyacılar. Bu ortam içerisinde Rusya Federasyonu yeni siyasi arenada farklı bir dış politika arayışı içine girmiştir. Geçiş döneminin getirdiği zorluklarla birlikte, iç ve dış politikada yeni yöntemler uygulamaya başlanmıştır. Zira, Rusya BDT¹³'yi kurarken, yanı başında gelişmiş bir Avrupa, Soğuk Savaş'tan galip çıkan güçlü bir ABD ve üzerlerindeki Rus baskısından kurtulmak isteyen bağımsızlığına yeni kavuşmuş Avrasya cumhuriyetleri vardır. Sınırların küçülmesiyle yaşanan bu siyasi-ekonomik-askeri değişim kimlik sorunu şeklinde ortaya çıkmış ve Rusya yeni dünya sisteminde hesaba alınan bir aktör olmanın yollarını aramaya başlamıştır. Rus dış politikası yakın çevreyi ihmal etmeden Batı ile ilişkileri dengeleyen ve çıkarları dikkate alan pragmatik bir niteliğe kavuşmuştur.

Rusya'nın ilk dönemde yaşadığı sorunları aşabilmesi ve tekrar güçlü devlet konumunu elde edebilmesi için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler farklı adlandırmalar ile ifade edilseler de genel anlamda; Batıcılık, Avrasyacılık ve Milliyetçilik çatısı altında toplanabilir.

7.1.1. Milliyetçi Yaklaşımlar

Rus iç ve dış politikasını oluşturan başlıca kavramlar mevcuttur. Bu kavramlardan *Russkaya ideya* (*Rus ideası*) olarak adlandırılan teori, Kiev Rusya'sı, Tatar- Moğol istilası Dönemi, Moskova Prenslığı Dönemi ve Rusların tek çatı altında birleştiği Çarlık Rusya Dönemlerinin Rus tarihinde ve kimliğinde önemli rolleri olduğunu ifade eder. Ruslar bu dönemlerin ve birbirini takip eden gelişmelerin günümü Rus yapısını yani *Russkaya dushayı* oluşturduğuna inanmaktadır. Bu takip eden dönemlerde Ruslar Büyük Petro ve Çariçe Büyük Katerina dönemlerinde Avrupalılaşımlardır. Ancak 1812'de Napolyon'un Moskova'yı kuşatması ile Batı artık tehdit olarak görmeye başlamıştır (Yılmaz, 2019: 92).

Bir Slav birliğini kurtuluş gören Panslavizm politik bir malzeme olarak Rusya'nın gündemini Kırım Savaşı yıllarında işgal etmeye başlamasına rağmen, Rusya'nın yabancı devletlerin yönetimi altındaki Slav halklara yönelik politikası Çar I. Petro zamanına kadar inmektedir. Çar Petro, bir taraftan Rusya'nın batılılaştırılması yolunda büyük bir gayret sarf ederek modern Rusya'nın temellerini atarken, diğer taraftan Rusya'nın açık ve sıcak denizlere inmesini Rus dış politikasının temel amacı haline getirmiştir. Bu amaç, güney yolu üzerindeki İstanbul, Boğazlar ve Balkanları Rusya'nın nüfuz ve yayılma sahası olarak daha önemli hale getirdiğinden Petro, Osmanlı egemenliğindeki Ortodoks Rum ve Slav halklarla daha fazla ilgilenmiş ve Panortodoks bir politikayı hayata geçirmiştir (Aydın, 2004: 111).

Rusya'nın geleneksel yayılcı amaçlarına set çeken Kırım Savaşı, Avrupa düzeni ve kuvvetler dengesi açısından önemli sonuçlar doğurmakla beraber, Rus kamuoyu ve Panslavist çevreler üzerine de büyük etki yapmıştır. Savaşın yarattığı hayal kırıklığı, II. Alexander idaresindeki Rusya'yı bir taraftan içine kapanarak geniş bir şekilde

¹³ Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT; Rusça: Содружество Независимых Государств, СНГ), 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında imzalanan anlaşma ile kurulmuş devletler topluluğudur. Anlaşma ile Sovyetler Birliği resmen yıkılmış oldu. 21 Aralık 1991 tarihinde de Estonya, Letonya, Litvanya, Ukrayna ve Gürcistan hariç tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri bu anlaşmayı imzalamıştır. 1993 yılında Gürcistan da bu anlaşmayı imzalamış ve üye ülkeler sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya ve Tacikistan olmuştur.

reform sürecine sokarken, diğer taraftan Rus toplumunda Avrupa düşmanlığını güçlendirmiştir. Ortaya çıkan yeni durum, başından beri Avrupa düşmanı olan Panslavistleri de harekete geçirmiştir. Panslavistler, gittikçe politik bir çizgiye kayan Panslavizm'i Rus toplumuna işlemeye koyulmuşlardır (Kocabaş, 1989: 278).

1905 Rus ihtilali sonrasında Çarlık rejimi sarsılmış ve Rusya dâhilinde yaşayan birçok milletin milli hisleri uyanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Finler, Lehliler ve Ukraynalıların faaliyetleri göze çarpmaktadır. Bu faaliyetler Rusya içerisinde bazı destekçi guruplar bulmuş bunun neticesinde ortaya çıkan Leh yakınlığı "Neoslavizm" denen yeni bir Slavcı anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bu hareket zamanla Rus dış politikasına damgasını vurmuş ve Rusya dışında da taraftar bulmaya başlamıştır (Çağ, 2008: 217).

İhtilalin lider ismi Lenin ve diğer Bolşevikler, Marksist ideoloji çerçevesinde milliyetçiliği kapitalist geçmişin bir ürünü olarak ele almışlar; milliyetçilik ve milletler sorununa pek ilgi göstermemişlerdir. Milliyetçiliği reddeden Marksist söylem, sınıf bilincinin ulusal ve uluslararası alanda bireysel ve kolektif kimliklerin kurucu unsuru olacağını öngörmüştür (Dağı, 2002: 80).

19. yüzyıl boyunca Slavcılar ve Batıcılar Rusya'nın Batı'dan farklı olup olmadığını tartışmıştır. Komünizm Rusya için bu sorunu çözüme kavuşturmuştur. Proleter devrime öncülük etmesi, Batı'nın üstünden atlayarak geçmesini sağlamıştır. Kutsal demokrasi sahasında önemli bir rol oynama görevinin Rusya'ya düştüğü inancı Batı karşısında özgüven kazandırmıştır. 1922 yılında Komünist Parti'nin genel sekreteri olan Josef Stalin, Lenin'in ölümüyle birlikte parti içinde girdiği iktidar mücadelesini kazanarak SSCB'yi istediği gibi şekillendirmiş ve ölümüne kadar ülkeyi tek adam olarak yönetmiştir. Kırsaldaki topraklara el konulmuş, bin yıllık geçmişi bulunan Rus halkıyla özdeşleşen Ortodoksluk yasaklanmış, Rus edebiyatı da yasaklardan etkilenmiştir. Hemen hemen her alanda kendini gösteren ve halkı yasaklara boğan Stalinizm'in ışığında bizzat Stalin'in tasarladığı ve bizzat Stalinizm'e hizmet edecek bir milliyetçilik anlayışından söz edilebilir (Hasanoğlu, 2014: 35).

1930'lu yıllar boyunca SSCB'nin tüm üye ülkelerinde ve özellikle Rusya'da adı her ne kadar konmasa da açıkça Rus milliyetçiliği körüklenmiştir. 2. Dünya savaşının başlamasının ardından insani, ekonomik ve siyasi kayıplar ve bunların maliyeti o kadar büyük boyutlardadır ki, bir çizgi değişikliği zorunlu ve neredeyse öngörülebilir hale gelmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte Sovyet yönetimi bu korkunç savaş durumundan kurtulmanın yolunu milliyetçi, vatansever propaganda yapmakta görmüştür (Lewin, 2009: 143).

20 yıllık din karşıtı propagandaya rağmen savaşın ilerleyen yıllarında Sovyet hükümeti toplumu motive ve organize edecek araçlar aramışlardır. Savaşı kazanmak için tüm ülkede ulusal birliği sağlamak gerekmiştir fakat ulusal birliğin sağlanmasında en etkili araç olan dine gerek Marksizm gerekse de Bolşevik ideoloji kesinlikle karşıdır. Fakat Savaşın başlamasıyla birlikte Stalin yönetimiyle dini cemaatler ve kurumlar arasında yeniden bir yakınlaşma başlamıştır. Sadece din değil, toplumun milli duygularına hitap edebilecek tüm araçlar özenle kullanılmıştır. Bunların başında ise edebiyat ve sanat gelmiştir. Devrimden sonra edebiyat çevrelerince kabul edilen sosyalist realizm savaşın başlamasıyla birlikte yerini trajediye bırakmış, hayatla ölüm arasındaki ince çizgiye sadece insan değil, vatan da yerleştirilmiştir (Hasanoğlu, 2014: 41).

Rus milliyetçiliği en zinde dönemlerini 1940'ların sonu ile 1950'lerin başında yaşamıştır. Savaşta kazanılan zafer, dönem boyunca kısıktılan "Rusluk"la beraber, bir yandan Rus halkının özgüvenini sağlamlaştırmış, öte yandan Doğu Avrupa'nın Hitler'in işgalinden kurtarılması Rus halkında var olan "tarihsel misyon" düşüncesiyle güçlendirilmiştir. Savaş sonrasında bu "tarihsel misyon" düşüncesi, "birleştirici bir amaç" olarak da tüm dünyanın Batı kapitalizminden ve emperyalizminden Rus halkının öncülüğünde kurtarılması düşüncesine dönüştürülmüştür (Dağı, 2002: 85).

İlerleyen yıllarda ideal Sovyet vatandaşını tabir eden "Homo Sovieticus" ı inşaa etme süreci başlamıştır. Rusçanın tek dil olması ve milletlerin iç içe geçerek kültürler üstü bir Sovyet kültürü oluşturulması planlanmıştır. Ancak bu kültürler üzeri kültür Slav dili ve kültürü üzerinde hayal edilmiştir. Dolayısıyla aslında bir Ruslaştırma girişimi başlatmıştır. Bu girişim eğitimle de desteklenmiş, yerel inanış ve kültürler bastırılmış ve Rus motiflerinin baskın olduğu bir model oluşturulmuştur (Hasanov, 2013: 91).

Kırım Savaşı sonrasında Rus siyasi hayatında etkili olan, 1840'dan itibaren Batı karşıtı tutumla sadece Slav kökenlerine bağlı kalmakla müreffeh olunacağına inanan Slavcıların politik mirasına yeni dönemde ise Putin sahip çıkmaktadır. Günümüzde de Rus ortodoksluğuna sahip çıkarak faaliyet göstermesine imkân tanınmıştır. Slavofillerin mirasına sahip çıkılmaktadır (Yılmaz, 2019: 93).

Rus fikri hayatına Rus Çarlığı döneminde iki farklı düşünce hâkim olmuştur. Bunlardan birincisi bu başlık altında bahsettiğimiz Moskova'nın temsil ettiği Slavofiller cephesidir. Diğeri ise Petersburg'un temsil ettiği Rusya'nın Petro'nun ardından Avrupa'nın kültürel ve siyasi bir parçası olduğunu iddia eden Batıcılar (Zapadnikler)dir. İlerleyen başlıkta Batıcı yaklaşım açıklanmaya çalışılacaktır.

7.1.2. Batıcılık Yaklaşımı

Soğuk Savaş izleyen dönemde Rusya yeni politik ve ekonomik kurumlar oluşturmada çok büyük problemler yaşamış, buna rağmen büyük güç statüsüne sahip olduğu iddiasından vazgeçmek istememiştir. Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlarını ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimî üyeliğini devralmış olsa da, Rusya Batılı elit kuruluşlara davet edilmemiştir. Daha sonra Rusya ABD'nin gücünü sınırlamak ve kendi küresel statüsünü güçlendirmek için diplomatik koalisyonlar oluşturan sosyal rekabet stratejisini benimsemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın kimliğinin değeri ve ifade ettiği anlam tehdit altına girmiştir. Rusya süper güç statüsünü kaybetmesine bağlı olarak çok derin dâhili ve harici kimlik krizleri yaşamıştır (Yıldırım, 2013: 83).

SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan kimlik bunalımı aşabilmek için taze devlet Rusya'nın önünde iki genel alternatif vardır. Batıcılık (Atlantikçilik) ve Batıcılık karşıtlığı (Avrasyacılık). Buradaki ana çıkış noktası, Komünizm sonrası geçiş sürecinde Batılı ülkelerle olan bağların bağımlılık ilişkisine dönüşme düşüncesinin Rus liderleri ve seçkinleri rahatsız etmesidir. Bu bağlamda Çarlık Rusya'sından beri süregelen Batı'nın teknoloji gelişimi içersinde yer almak, ancak kendi özgün kimliğinden vazgeçmemek ve bunu Batı'nın etkisinden korumak düşüncesi, Rusya-Batı ilişkilerindeki ana sorunsallardan biridir.

Batı'nın temsil ettiği zengin ve müreffeh dünya ile bütünleşme arzusu, SSCB'nin dağılmasından itibaren Moskova'nın gündeminde yer almıştır. Batı ile olan ilişkilerin biçimi, dünya politikasında büyük güç olma sürecinin anahtarlarından biri olarak bağımsız Rus dış politikasında başından itibaren sorgulanmıştır. Öte yandan, çağdaş dünyada demokratikleşmenin standartları Batılı kurumlarca tanımlandığından, Rusya'nın bu düzeni benimsemesi birçok açıdan sorun yaratır gibi görünmektedir. Batıcılık yaklaşımı, iki açıdan ele alınabilir: Atlantikçilik ve Avrupacılık. Nitekim bunlara tepki olarak karşıt paradigmalarda Avrasyacılık ve Slavcılık (Slavofilizm) olarak biçimlenmiştir; bu karşıt görüşler, dış politikada Avrasyacı görüş ile muhafazakâr söylemin ulusçu ayağını oluşturmaktadır ve belirli derecelerde otoriter eğilimleri içermektedirler (Büyükkakıncı, 2001: 9).

Batıcıların liberal ve demokratik olarak adlandırabileceğimiz kanadında yer alanlar, Sovyetlerin dağılmasının ardından Rusya'da yeniden etkili olmuşlar ve hatta kısa bir süreliğine de olsa iktidarı ele geçirmişlerdir. Demokratik Rusya hareketi ve Gaidar ve Kozyrev gibi isimler aracılığıyla etkili olan Batıcılar, Soğuk Savaş dönemi boyunca Rusya'nın kendi çıkarlarına aykırı bir biçimde hareket ettiği kanaatinde idler. Onlara göre Rusya, Batı'nın bir parçası olabilmek için gerekli her türlü adımı atmalıdır. Varlığını sürdürebilecek ve ilerici olan tek medeniyet Batı'dır ve Rusya'nın kimliğine yönelik gerçek tehdit de Batı'dan değil, kendi ekonomik geri kalmışlığından ve demokratik olmayan ülkelerle olan ortaklığından kaynaklanmaktadır. Rusya'nın bu tehditle baş edebilmesinin yolu ise Batı tipi kurumlar geliştirmek ve "Batılı medenî uluslar" olarak nitelenen koalisyona katılmaktan geçmektedir (Kaya, 2010: 62) Rusya federasyonu için batıcılık siyasal bir tercihtir.

90'lı yılların başlarında A. Kozyrev'in yönlendirdiği Atlantikçi görüş, muhalif odaklarca sert eleştirilere maruz kalmıştır. Batı'nın politikalarına karşı teslimiyetçilik, Rus diplomasisini zayıflatan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemdeki

Atlantikçi yaklaşım, daha çok Komünizm sonrası geçiş sürecinin ekonomik ve siyasal boyutlarını hızlandırmak ve başarılı kılmak arzusundaki Rus yönetim tarafından formüle edilmiştir (Light, 2006: 45).

Batıcılık söylemi içerisinde Avrupa ülkelerine yönelik politikaların geliştirilmesi, Atlantikçiliğe göre daha rağbet edilir bir girişim olarak algılanmıştır; bu kapsamda Avrupa ülkeleri, Rusya için önemli ticari partnerler konumundadırlar. Rusya-AB arasındaki mesafenin çerçevesi baştan belli olduğundan tarafların birbirlerine özel politikalar benimsetme çabası da çok bariz değildir. Ancak Avrupa Konseyi çerçevesinde 1996 yılından beri üye olan Rusya'nın kamu özgürlükleri ve insan hakları ile ilgili konularda daha duyarlı davranmaya davet edilmesi, AB ile gelişen ilişkileri kapsamında iç güvenlik, insan hakları gibi belirli alanlarda standartlaştırılmaya çalışılması, Avrupalılık yaklaşımında belirli sıkıntılar yaratmaktadır. Bu açılardan baktığımızda, Batı Avrupa'nın eski SSCB coğrafyasını, özellikle de Rusya'yı Soğuk Savaş sonrası düzendeki güvensizlik unsurunun ana nedenlerinde biri olarak değerlendirmesi söz konusudur (Webber, 2000).

Rusya'nın NATO'ya bakış açısı, hem Rus-Amerikan ilişkilerinin özel bir parçasıdır, hem de Atlantikçi yaklaşımın güvenlik sorunsalı çerçevesinde biçimlenmektedir. Dolayısıyla Yeltsin dönemi ile 11 Eylül öncesindeki Putin dönemi arasındaki Rus devletinin dış politika davranışlarında, NATO-Rusya ilişkileri eşit partnerler arasındaki görüşmeler yapısında gelişmiştir. NATO üyesi ülkeler Moskova'nın uluslararası güvenlik alanındaki öncelikli rolünü benimsemelerine rağmen, NATO-Rus yakınlaşmasının belirgin sonuçları, örgütün Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesi ile GUAM¹⁴ gibi eski Sovyet coğrafyasındaki Rus olmayan oluşumların ortaya çıkması olarak da açıklanabilir (Büyükkakıncı, 2001: 10).

Burada altı çizilmesi gereken bir başka husus da Atlantikçi paradigmanın Rusya'da benimsenmesinin 90'ların ortalarından itibaren tek taraflı bir süreç olmadığıdır. Batılı ülkeler, Rusya'daki Batı karşıtı görüşleri kontrol altında tutabilmek amacıyla siyasal ve iktisadi yardım araçlarını kullanmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu eğilimler, 90'lı yılların ortalarından itibaren genellik kazanmıştır; Avrasyacı görüşün Rus dış politikası kararlarında ağırlık kazanması ve Çeçen Savaşlarıyla aşırı ulusçu etkenlerin ön plana çıkmalarıyla birlikte, Batı ülkelerinin kendi aracı kurumlarını birer müzakere aracı olarak ileri sürdüklerini öne sürebilmekteyiz.

7.1.3 Avrasyacılık Yaklaşımı

“Avrasya” terimi coğrafi olarak en basit deyişiyle Asya ve Avrupa kıtalarının toplamı olarak tanımlanabilir. Asya-Avrupa coğrafi bileşenini tanımlamak üzere ise “Avrasya” kavramını dünya literatürüne kazandıran kişi Alman coğrafyacı Alexander von Humboldt olmuştur (Özder, 2013: 66). Avrasya kavramı bir mekân olarak bir ideolojiyi de doğurmuştur. Avrasyacılık olarak adlandırılan bu ideoloji bir düşünce akımı olarak özellikle Rusya tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yeniden bir “Rus” tarifinin, kimliğinin tanımlanması çabasıdır. Ancak, aynı zamanda, Sovyetler Birliği döneminden itibaren Rusya'nın güvenlik politikalarını biçimlendiren jeopolitik teorilerle de yakın ilgisi bu akıma önem kazandırmaktadır (Serbest, 2017: 286).

Jeopolitik biliminin kurucusu olarak bilinen İngiliz Halford J. Mackinder ise “Kalpgâh” (Heartland) olarak adlandırdığı bölge tarifini ise, Humboldt'un Avrasya olarak tanımlanan kara bileşeni üzerinden yapmıştır. “Dünya Adası” olarak adlandırdığı bölgenin haritasını çizen Mackinder, Doğu Avrupa'dan Kuzey Buz Denizi'ne ve Orta Asya'ya kadar olan bölümü ise “Kalpgâh” ya da “Pivot Area” olarak tanımlamaktadır. Bu topraklara egemen olmak, “Kenar Kuşak” olarak adlandırılan Batı Avrupa, Türkiye, Ortadoğu, İran, Hindistan ve Çin coğrafyasının da denetimini sağlamak anlamına gelmektedir (Türk, 2013: 106).

¹⁴GUAM : Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ülkelerinin bir araya geldiği örgüt ,10 Ekim 1997 yılında kurulmuştur . 1999-2005 yıllarında Özbekistan da örgütün üyesi olmuştur. Örgütün adı üye ülkelerin isimlerinin İngilizcedeki baş harflerinden oluşur. Özbekistan'ın üye olduğu dönemde örgüt GUUAM adını almıştır.

Rusya'nın güçlü ve bağımsız bir devlet olarak ayakta kalabilmesinin yolunu da Rus jeopolitikçiler özellikle Mackinder'in görüşleri çerçevesinde temellendirmişlerdir. Bölge stratejik açıdan taşıdığı kilit önemin yanı sıra doğal kaynaklar bakımından da öne çıkmaktadır (Sevgi, 1988: 222). Rusya'nın jeopolitiğinde de büyük alanlar üzerinden dünyadaki konumunu sağlamlaştırmaya yönelik düşünceler temel tezleri oluşturmuştur. Büyük alanların denetimi aynı zamanda Rusya'nın güvenliğini de sağlayacak bir unsurdur. Rusya, böylece hem Asyalı hem de Avrupalı bir devlet olduğu iddiasıyla Avrasyalı devlet olmak tezini geliştirmiştir (Amirbek, 2015: 32).

Rusya'da I. Petro döneminden itibaren başlayan Batılılaşma ve reform hareketleri iki ana düşünce akımının doğmasına yol açmıştır. Bu akımlardan birincisi olan Batıcı harekete mensup düşünürler, Rusya'nın hızlı ve yeterli ölçüde Batılılaşmadığı için eleştirilerde bulunmuşlardır. Buna bir tepki olarak ise yerliler olarak da adlandırılan Slavofil (Kaya ve İşyar, 2009:23-25) akım ve onun bir türevi olan Pan-Slavist akım ortaya çıkmıştır. Rusya'nın tarihsel misyonu ve Rus kimliği üzerine bu iki akımın tartışmalarından "üçüncü yol" iddiasıyla Avrasyacılık doğmuştur (İsmayılov, 2011: 22).

20. yüzyılın başlarında ise Nikolay Trubetskoy önderliğinde Avrasyacılık fikri hareketi başlamıştır. Yeni Rus imparatorluğunda sadece Slavların yaşamayacağı öngörüldüğünden diğer toplulukları da dahil eden bir ideoloji olarak Avrasyacılık fikri ortaya atılmıştır. Rusya'nın sorununu politik değil kültürel olarak tanımlayan Avrasyacılar, Avrupa'nın 'Yeni Asyalı' kültür politikasına karşı Avrasyacılık fikrinin uygulanmasını savunmuşlar ve Batı etkisine kapalı bir kültür yaratmak istemişlerdir. Batı etkisine ve Asya'nın etkili gücü Çin'e kapalı bir toplum yaratarak bu kültürle bir alternatif yaratmayı amaçlamışlardır. Ancak bu görüş öngörülen halklar topluluğunu eşit görmemiştir. Rus etnisitesi ve Ortodoksluk temel belirleyici unsurlar olmuştur (Yılmaz, 2019: 95).

Sovyetler Birliği'nin dağılması öncesinde, Rusya'nın Batı karşısındaki geri kalmışlığının çözümünün Batı'nın taklit edilmesinden geçmediğini savunan, zaten Marksizm'in kendisinin de bir Batı ideolojisi olduğu ve sorunlara çare olmadığını söyleyen 19. yüzyıl Slavofillerine benzer biçimde ve sorunları aşmada çözüm yolu olarak Rus geleneksel değerlerine dönmeyi öneren neo-Slavofil düşünce doğmuştur (Kaya ve İşyar, 2009: 42).

Rusya Federasyonu'nda ise Yeltsin'in başkanlığı döneminde resmi anlamda (hükümet düzeyinde) Avrasyacı içerikli politikaları Viktor Çernomyrdin hükümetleriyle görmekteyiz; devletin yeniden merkezileşebilmesi ve Batı'nın standartlaştırma mantığına tepki verilebilmesi amacıyla Atlantikçiliğin eleştirisi olarak Avrasyacı görüş, yakın çevre modelini de birlikteliğinde getirmektedir. Nitekim yüzölçümü şartlarında, Rusya topraklarının büyük bir bölümü Asya kıtasında yer almaktadır ve bu genişlik Batı'nın dışında Moskova'ya yeni alternatif ilişkiler modellerini de sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Avrasyacılık daha çok jeopolitik/lojistik bir anlam taşımaktadır; bu anlam altında coğrafyaya dayalı bir kimlik arayışıdır (Büyükkakıncı, 2001: 12).

Özellikle 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren Avrupa-Atlantik yapının RF'nin bu güçsüz durumundan da faydalanarak büyük ölçüde Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasına dönmelerini engellemek için yakın çevresindeki devletlerle ilişki kurmaya başlaması ve bu çerçevede de onları Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi yapılara entegre etme girişimleri, 2000'li yılların başında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte yeniden toparlanmaya başlayan RF'yi tedirgin etmiş ve 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren RF, Avrupa-Atlantik yapının bu politikalarına daha yüksek perdeden tepki vermeye başlamıştır. Özellikle Ağustos 2008 RF-Gürcistan Savaşı ile 2014 yılında RF ile Ukrayna arasında yaşanan çatışma RF'nin bu tepkisini açıkça gözler önüne sermiştir (Kurt, 2014: 93).

Neo- Avrasyacı düşüncenin en popüler ve en önde gelen adı Dugin'in yaklaşımı jeopolitikçi bakış açısıyla ortaya çıkar. Dugin Avrasya kavramını geleneksel Rus devletçiliği ve Sovyetler Birliği'nin coğrafi büyüklüğüne atıfta bulunarak ortaya koymaktadır. Eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın gözetiminde yapılacak bütünleşmeler önemlidir. Çünkü, aynı zamanda bunlar, Sovyetler Birliği'nin bir benzeri olarak ortaya çıkacak yeni devlet yapısının da hazırlayıcısıdır (İsmayılov, 2011: 202).

Dugin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sonrası ortaya çıkan boşluğun ortadan kaldırılarak bu alanın birleştirilmesi projesini güçlü biçimde desteklemektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), gelişirse bunun altyapısı olabilir. Ayrıca Sovyetler Birliği benzeri bir birleşmenin sağlanması için “Avrasya Birliği’ni” olumlu bir adım olarak görmektedir (Serbest, 2017: 301).

Dugin jeopolitikçi Mackinder’e yaptığı atıfla, tarihteki sürekli ve başlıca jeopolitik sürecin karasal, kıtasal güçlerin deniz devletlerine karşı mücadelesi olduğunu belirtmektedir. Dugin’e göre tarihte bu durum, Roma’nın Kartaca’ya, Sparta’nın Atina’ya veya İngiltere’nin Almanya’ya ezeli muhalifliğinde görebiliriz. 20. yüzyılın başlarından itibaren bu iki karşılıklı konum küresel bir karakter almıştır. ABD, denizci ve ticari kutup, Rusya ise karasal kutup olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra da bu iki süper devlet nihai biçimde medeniyet rollerini belirlemişlerdir. Stratejik açıdan ABD, Batı’yı ve Avrasya’nın kıyı alanlarını benimsemiştir. Sovyetler Birliği ise kendi etrafındaki devasa kıtasal mekânları birleştirmiştir. Doğu Bloku’nun, daha sonra da Sovyetler Birliği’nin çöküşü nedeniyle, göreceli jeopolitik denge Atlantikçilik yani ABD ve Batı Bloku lehine bozulmuştur. Dengenin yeniden kurulması gereklidir. Bunun için de Avrasya’da coğrafi ve stratejik bir birlik kurulmalıdır. Neo- Avrasyacıların lideri Dugin’e göre Rusya böyle bir birliğin merkezinde yer almalıdır (Dugin, 2005: 51-54).

Dugin özellikle, Avrasyacı bütünleşmeye karşı, Turancı diye nitelendirdiği, kendi düşüncelerine alternatif olabilecek her proje ve çabanın karşısında olup, engellenmesi gerektiği düşüncesindedir. Bölgeye ilişkin olarak Türkiye’nin ilgisi önlenmelidir. Türkiye ayrıca kendi bölgesinde Atlantikçi bir ülkedir ve Avrasya için büyük tehdittir. Bu bakımdan da Rusya’nın, Türkiye’ye karşı, başlıca müttefiki onun komşusu İran olmalıdır (İsmayilov, 2011: 266-267).

Avrasyacılığı iki açıdan ele almak olasıdır: bölgesel anlamda yakın çevre doktrinin işlevselleştirilmesi ve küresel anlamda Asya, Afrika ve Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik özel politikaların üretilmesidir. Özellikle Rus iç dinamikleri ve Rus federe birimlerine yansımaların anlaşılması açısından yakın çevre politikasının anlaşılması önemlidir.

Dünyanın en geniş topraklarına sahip olan Rusya bulunduğu coğrafyada güvenlik ihtiyacı, enerji güvenliği, jeopolitik konum gibi sebeplerle yakın çevresini dış politikada ilk sıraya yerleştirmiştir. Rusya, Sovyetler sonrası kurulan bu ülkeleri başta askeri, siyasi ve ekonomik, olmak üzere nüfuzu altına almak için “yakın çevre doktrini” geliştirmiştir. Rusya geliştirdiği bu politikayla kendi coğrafyasında etkin bir güç olmayı hedeflerken bunu Batı ile ilişkilerde denge unsuru olarak kullanmayı da amaçlamaktadır. Bunun için Rusya 2000’li yıllardan itibaren Doğu Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya’daki eski Sovyet ülkelerinden oluşan BDT ülkeleriyle ilişkileri güçlendirmeye çalışmaktadır.

Rusya 90’lı yılların başlarında Orta Asya bölgesine gerektiği kadar eğilemese de bölgedeki liderliğini baltalayabilecek taraf olmadığı iş birliklerine karşı da sessiz kalmamıştır. Örneğin Pakistan, Türkiye ve İran arasında kurulan Ekonomik İş birliği Teşkilatı’na Orta Asya ülkelerinin de üye olmasının önüne geçmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgede nüfuz etmeye başlayan ABD ve ticari, ekonomik anlamda Orta Asya’ya ilgi duymaya başlayan Çin’e karşı birlikte aynı anda rekabet etmenin zorluk yaratacağını düşünerek Çin ile iş birliğine gitmiştir. Ekonomik olarak zayıf durumda olan Orta Asya Cumhuriyetleri kısa sürede Rusya Federasyonu’nun etkisine girmiştir (Yılmaz, 2019: 68).

Yeni Batıcılık, Aşırı Avrasyacılık ve Rus Milliyetçiliği gibi akımlardan farklı bir çizgi takip eden Putin yönetiminin dış politikası için ılımlı veya pragmatist Avrasyacılık, demokratik devletçilik (statizm) ve uzlaşmacı/uzlaştırıcı jeopolitik akım gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Her ne kadar siyasal kariyerinin yükselişini büyük ölçüde II. Çeçen Savaşı’na borçlu olsa da Putin’in, bu çatışma sürecini ülkenin seferberliği ve devletin üniterleşmesi için bir araç olarak kullandığı aşîkârdır. Hatta bu yeni aşama, Yeltsin döneminde prestijini kaybetmiş bazı kurumlar için yeniden ön plana çıkma fırsatını vermiştir (İşyar, 2004: 51-53).

Putin, yeni konseptte yer alan, Rus kültür öğelerinin uluslararası sistem içersinde popülerize edilmesi ve başka ülkelerde yaşayan Rus kökenli ya da Rusça konuşan toplulukların hukuksal statülerinin korunması ve geliştirilmesi gibi, ulusçu söylemlerin

uzantısı olan yaklaşımlarla, bir yerde Rus toplumundaki beklentilere de yanıt vermek istemektedir. Putin'in Rusya'nın yakın çevresiyle olan ilişkilerinin yeniden tanımlama yaklaşımı, aslında Primakov döneminde başlamış bir eğilimdir. Bu yeni yaklaşımın zemini, karşılıklı bağımlılık unsurlarının geliştirilmesi, hatta Rusya'nın doğal kaynaklarından ve ulaşım şebekelerinden elde ettiği ekonomik ve lojistik avantajları burada ön plana çıkarması söz konusu olmuştur. Buradaki esas amaç, eski Sovyet alanındaki coğrafi bütünlüğü yeniden sağlamak ve jeopolitik ve işlevsel bütünlüşmeyi yeniden gerçekleştirmek gibi görünmektedir. Bu yaklaşım, aslında Avrasyacı paradigmanın neo-liberal anlamda yeniden değerlendirilmesidir; farklı bölgesel bütünlüşme modelleri çerçevesinde Rusya lehine bir bağımlılık ya da asimetrik karşılıklı bağımlılık ağı yaratma çabası, "yakın çevre konseptine" yeni bir anlam katmak istemektedir (Büyükkıncı, 2001: 15).

Tabii ki bunun kısa ve orta vadeli maliyeti, eski Sovyet cumhuriyetleri için daha düşük olacaktır. Bu saptamanın ötesinde, Rusya'nın kendi yakın çevresindeki jeo-ekonomik çıkarlarının gelişimi, ülkenin hem bölgesinde merkezi anlamda konumunu daha önemli kılacaktır, hem de kendi büyük güç (hegemonya) söylemini uluslararası sistem içersinde yeniden benimsetmiş olmasına olanak sağlayacaktır. Birçok yazar bu eğilimleri, neo-emperyalizm olarak da nitelendirmektedir.

7.2 Temel Yaklaşımlar Işığında Federal Yapının Ulusal Güvenliğe Etkileri

Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın ulusal güvenlik konsepti ve askeri doktrininin kapsamlı olarak gözden geçirilmesi ve revize edilmesi dış etmenler kadar iç etmenlere de bağlıdır. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin kısa sürede egemen devletler haline gelmeleri; Rusya Federasyonu içinde zamanla siyasi platformda belli oranda tolere edilse de cumhuriyetlerin karşılıklı ekonomik bağımlılık içinde olmaları, özellikle Rus nüfusun hemen her cumhuriyet içinde önemli oranlar teşkil etmesi ve bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetlerin yöneticileri konumunda olanlarla kısa süre önce birlikte çalışmış olmaları gibi nedenler, hukuken ortaya çıkan bağımsızlığa rağmen fiiliyatta bağımlılıkların sürdürülmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla yerleşik alışkanlık ve doktrinlerin yıkılması adına birtakım revizyonlar zaruri hale gelmiştir.

Rusya Federasyonu, resmi varisi olduğu Sovyetler Birliği'nin birçok yönden küçültülmüş kopyası gibidir. Federasyonu oluşturan federe birimler ve çok uluslu etnik yapı, çok geniş ve zor bir coğrafyada birlikte yaşamak durumundadır. Vladimir Putin'in Rusya devlet başkanı olmasıyla birlikte Rusya'da köklü değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Değişen dünyaya ve günün şartlarına uygun olarak revize edilen tüm kurumlar gibi, Rusya'nın güvenlik stratejileri de revize edilmiştir.

Rusya Federasyonu'nun 2010'da kabul ettiği 2020'ye kadar güncelliğini koruması öngörülen 2010 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesine göre henüz uluslararası sistemin hangi yönde gelişeceğinin kesinleşmemesinin yarattığı belirsizlik sebebiyle Rusya'nın yeni Ulusal Güvenlik Konseptinde askeri kuvvetlerin temel rolünün devam etmekte olduğunu vurgulanmıştır. Burada önemli olan husus federasyonun, ulusal çıkar tanımlamasında dikkat çekmektedir. Belge, Rusya'nın ulusal çıkarlarını, ülkenin egemenliğinin ve "büyük güç" konumunun sürdürülmesi, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün de sağlanması olarak tanımlanmaktadır (www.scrf.gov.ru). Bu tanımlamada toprak bütünlüğüne vurgu yapılması şüphesiz Rusya Federasyonu'nun Sovyet sonrası dönemde yaşadığı ayrılıkçı eylemlerin yarattığı travmalardır.

Putin'in 2005 yılında kullandığı "Terörle mücadele Rusya'nın birliği için savaştan başka bir şey değildir" ifadesi bu kaygıyı açıklamaktadır (<http://www.cdi.org>).

Rus siyasi elitleri ve düşünürleri arasında kırılğan ekonomik yapının, toplumsal koşulların ve etnik-federatif yapının ulusal güvenlik açısından bazı zafiyetler yaratacağı ve bu zafiyetlerin ülke içinden ve dışından bazı merkezler tarafından istismar edilebileceği kaygısı gerek Sovyetler Birliği döneminde gerekse sonrasında var olmuştur. Takip eden başlıkta federe birimlerin etnik, politik ve ekonomik durumlarına genel bir bakış atıldıktan sonra bu yapının Federasyonu sosyo-kültürel anlamda nasıl etkilediği incelenmeye çalışılacaktır.

7.2.1 Rusya Federasyonu'nda Federe Birimlerin Genel Yapısı

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere Rusya Federasyonu Anayasası'na göre; Rusya'da 22 cumhuriyet (Kırım ile birlikte)¹⁵, 9 kray¹⁶, 46 oblast, Moskova, St. Petersburg ve Sivastopol olmak üzere 3 federal kent, 1 özerk bölge ve 4 özerk yöre (unsur) bulunmaktadır. Bu unsurlar içerisinde ise, Özerk Cumhuriyetler gerek Federasyon içerisindeki asimetrik konumları gerekse de heterojen toplum yapıları ile en tartışmalı ve çatışmalı alanları oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde cereyan eden, Gorbaçov ve Yeltsin mücadelesinde Yeltsin, arkasına özerk cumhuriyetlerin desteğini alabilmek adına bu cumhuriyetlere daha fazla özerklik dağıtırken, ekonomik ve siyasi gücünü sağlamlaştırmak adına stratejisinin merkezine etnisiteyi yerleştirmiştir. Cumhuriyetlere adını veren etnik gruplar 20 cumhuriyetin sadece yedisinde mutlak bir çoğunluğu oluştururken, cumhuriyet liderleri etnik farkındalığı artırmak amacıyla kitle iletişim araçlarını kullanmıştır. Bu süreç Federasyonu uzun yıllar enerji ve kaynak harcayacağı bir çıkmazın içine sürüklemiştir (Foxall, 2018: 31).

Rusya Federasyonu sınırları içerisinde 8 federe bölgeden özellikle Kuzey Kafkasya, Federasyon'un ilk yıllarında “yeni dünya düzensizliği” olarak adlandırılan süreçten en fazla etkilenen bölge olmuştur (Cornell, 2001:1).

Ruslar gönüllü veya zorunlu olarak 16. yüzyılda Kafkasya'ya ilgi duymaya başladıktan sonra, bir hükümet ve devlet politikası olarak silah zoruyla bölgede var olma çabası içine girmişlerdir. Günümüz Kafkasya'sında etnik durum, Sovyetler Birliği döneminde oluşan karaborsa ekonomisi, bürokratik burjuvazi, ardından da perestroyka süreci, Sovyetler'in dağılması, yerel ve bölgesel politikadaki yetersizlikler, totaliter rejimlerin yeniden canlandırılma isteği ve etnik sorunların ve gerilimlerin askeri güçlerle çözümlenmesi teşebbüslerinden etkilenmiştir (Guseynov, 2012).

Sovyetler Birliğinin kemik ama küçük bir parçası olarak varlık göstermeye devam eden Rusya Federasyonu her ne pahasına olursa olsun, kendini yeniden bir parçalanma sürecine sürükleyecek durumlara karşı mücadele etmekte kararlıdır. Günümüzde bu mücadeleyi “terörizmle mücadele” başlığı altında ve en yoğun olarak da Kuzey Kafkasya'da sürdürmektedir (Sapmaz, 2012: 2).

Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi yedi federal birimden (cumhuriyetten) oluşmaktadır. Bunlar; Çeçenya, Dağıstan, İnguşetya, Kabardino-Balkarya, Karaçay-Çerkesya Kuzey Osetya-Alanya ve Stavropol Krayı'dır. İlk altısı özerk cumhuriyet statüsüne sahiptir ve Kafkas etnik gruplarından oluşmaktadır. Stavropol Krayı etnik olarak ağırlıklı Rus nüfusa sahiptir (Matveeva, 2012: 2).

¹⁵ Rusya Federasyonu'nun Kırım ilhakını Rusya'dan başka herhangi bir ülke tanımamaktadır.

¹⁶Daha önce kenar bölge anlamında kullanılan kraylar günümüz itibarıyla oblastlardan farksızdır.

Tablo 7.1. Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi Özerk Cumhuriyetlerine Ait Genel Veriler (www.insamer.com).

Cumhuriyetin Adı	Başkenti	Nüfusu	Yüz Ölçümü
Adige	Maykop	450.000	7.500 km ²
Çeçenistan	Grozni	1.500.000	16.000 km ²
Dağıstan	Mahaçkale	3.000.000	50.000 km ²
İnguşetya	Magas	500.000	3.500 km ²
Kabardey-Balkar	Nalçik	850.000	12.500 km ²
Karaçay Çerkes	Çerkesk	450.000	14.000 km ²
Kuzey Osetya	Vladikavkaz	700.000	8.000 km ²

Kafkasya Rusya için Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanı sıra, Karadeniz ve Hazar denizine kıyısının olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz, Boğazlar, Akdeniz yolu ile Süveyş Kanalına inebilmesine olanak sağlaması yönünden de Rusya'nın stratejik çıkarları açısından da son derece önemli bir jeopolitik bölgedir (Açma, Yenişen, 2013: 133). Petrol ve doğal gaz boru hatları bu bölgeden geçmektedir. Gerek yer altı kaynakları gerekse jeostratejik konumu itibarıyla Kuzey Kafkasya, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası çerçevesinde sürekli ilgi duyduğu bir coğrafya olmuştur.

113.000 kilometrekare yüzölçümüne sahip Kuzey Kafkasya bölgesi, coğrafi olarak Rusya yüzölçümünün sadece %0,7'sini oluşturmaktadır. Ancak yüzölçümüyle orantısız şekilde, Sovyet sonrası dönemde Kuzey Kafkasya'da yaşanan gelişmeler hem Rusya hem de bölgedeki diğer ülkelerde çok ciddi askeri, siyasi ve sosyal sonuçlara yol açmıştır ve yol açmaya devam etmektedir (Tekir, 2016: 24).

Rusya'nın toplam nüfusunun nispeten küçük bir oranına ev sahipliği yapan Kuzey Kafkasya'da cumhuriyetler arasında gerek ekonomi gerek yaşam koşulları açısından büyük bir eşitsizlik vardır. Kafkas, Türk, Fars ve Slav etnisitelerinden oluşan Kuzey Kafkasya halkları Rusya Federasyonu özerk cumhuriyetlerinde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Sovyetler Birliğinin dağılmasından bu yana Rusya Federasyonu'nun en istikrarsız bölgesi şüphesiz Kuzey Kafkasya olmuştur. Göreceli sükûnet dönemlerini yeni düşmanlık nöbetleri izlediğinden, federal merkezin gevşemesine asla izin verilmediğinden bölgede sürekli dalgalanmalar hüküm sürmüştür (Melvin, 2007: 37).

Kuzey Kafkasya'nın etnik ve dilsel haritası başlı başına özgün bir çalışma alanıdır ve ana hatlarını çizmek zordur. Günümüz Kafkasya siyasetini anlamak ve öngörülerde bulunabilmek için, etnik-dilsel ve dini koşullar hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Çünkü, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan istikrarsızlık çok farklı konulardan kaynaklansa da etnik unsur bir kaldıraç görevi görmektedir (Tekir, 2016: 2).

Rusya, Kuzey Kafkasya'da uzunca süre bir paradoks yaşamıştır. Bir yandan kendisini Kafkasya'nın güvenliğinin ve istikrarının garantörü olarak görürken, diğer yandan da Kuzey Kafkasya'da büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Rusya, Kuzey Kafkasya'da; yerel, çatışmanın yarattığı direniş kaynaklı uluslararası boyut ve bağlantıları olan karmaşık bir terörizm olgusu ile mücadele etmektedir (Tkachenko, 2006: 898).

Sovyetler Birliği döneminde özerk cumhuriyetlerin kurulması etnisite ve toprak arasındaki bağı güçlendirmiştir. Örneğin Dağıstan hiçbir grubun tek başına diğerleri üzerinde hakimiyet kuramadığı ilginç bir ülkedir. 1980'lerin sonlarında etnik mağduriyetler yaşamış farklı Kafkas halkları arasındaki uzun süre bastırılmış rekabetler, çekişmeler ortaya çıkmıştır. Üzerinde durulması gereken önemli nokta ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana, çözüldüğü düşünülen sorunların aynı gündemle yeniden ortaya çıkmasıdır. Bölgedeki tarihsel rekabetin merkezinde toprak ve ülkeyle ilgili kimliklerinin erozyona uğratılmasının yanında, iş fırsatları, federal yatırımların dağılımına erişim gibi çağdaş dünyanın ve modern siyasetin ilkeleriyle ilgili konular mevcuttur (Matveeva, 2012:5).

Sovyetlerin Birliğinin parçalanması döneminde çift milliyetli cumhuriyetlerin ayrılması fikri, hala merkezi hükümeti tedirgin etmektedir. 1992 yılında Çeçen-

İnguşetya'dan koparak sadece İnguşya bunu başarmıştır. Karaçay-Çerkesya ve Kabardino-Balkarya çift milliyetli yapısını koruyarak devam etmiştir (Akkieva, 2008: 256).

Tarih boyunca Rusların bölgeye nüfuz etmesi ile beraber, Çeçenler, isyan ve direniş hareketlerinde devamlı olarak yer almış; Şeyh Mansur, Şeyh Şamil gibi ateşli liderlerle diğer etnik unsurlardan farklı olarak, Çeçenler, isyanların bastırılma safhasında bile karşı tarafa geçmeyi veya pasif kalmayı seçmeyip sonuna kadar çarpışmışlardır. Çeçenler her fırsatta komşu halklarla beraber veya yalnız başlarına ayaklanmışlardır. Bu savaşçı ve isyancı gelenek, Çeçenlere çok pahalıya mal olmuş, Şeyh Şamil isyanı sonrasında yaşanan ağır Rus baskısı sonucu, Çeçenlerin bir bölümü, Osmanlı İmparatorluğuna göç etmek zorunda kalmış, 1930 ve 1945 yıllarında ise, Stalin tarafından Kazakistan'da ve Sibirya'da zorunlu iskâna tabi tutulmuş; binlerce Çeçen açlık ve kötü hayat şartları nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Uyar, 2017: 287).

Şüphesiz Rusya Federasyonu'nun en tartışmalı ve çatışmalı cumhuriyeti olan Çeçenistan, 1990 yılına kadar Sovyetler Birliği'nin özerk bir cumhuriyetidir. 1990 yılının Nisan ayında yapılan referandum sonrasında Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmiş, birlik ve federasyon yasalarına diğer bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetler gibi eşit statüde katılacağını beyan etmiştir. 1991 yılında Cahar Dudayev desteğiyle gerçekleştirilen bir darbeye Çeçenistan'da komünist yönetim devrilmiştir. Yapılan seçimlerin ardından Dudayev, Çeçenistan'ın ilk devlet başkanı ilan edilmiş, ancak Moskova yönetimi seçim sonuçlarını tanımadığını ilan etmiştir.

Çeçenistan yönetimi ise federasyon anlaşmasını imzalamayıp bağımsızlık ilan etme yolunu seçmiştir. Çeçenistan'ın Rusya, Ukrayna ya da Estonya gibi Sovyetler Birliği'ni oluşturan on beş cumhuriyetten biri olmayıp, Rusya Federasyonu'na bağlı olması, yani Sovyetler Birliği'nin tersine hukuki varlığını sürdüren bir yapıya ait bulunması, Çeçenistan statüsü sorununu gündeme taşımıştır (Sönmez ve Aygen, 2019: 671).

Çeçenistan sorunu, 1994 yılı sonunda savaşa dönüşmüştür. Rusya, anayasal düzeni tesis etmek amacıyla, 1994 yılında Çeçenistan'a müdahale etmiş ve 1.Çeçen savaşı¹⁷ başlamıştır. 1996 yılında imzalanan Hasavyurt anlaşması ile bu savaş sona erse de etkileri büyük olmuştur. Moskova da bu anlaşmanın sorunları çözemediği gerçeğini kabul etmiştir. Bu anlaşma, hukuken olmasa da *de facto* olarak Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olarak varlığını ve eylemlerini kabul etmiştir. Bu durum bağımsızlık hareketlerini ve istikrarsızlığı komşu cumhuriyetlere yaymayı mümkün kılmıştır (Yapıcı, 2011).

Yeltsin iktidarı döneminde Rusya Federasyonu, ekonomik ve siyasal açıdan kaosa sürüklenmiştir. Yeltsin, kamuoyunun azalan desteği karşısında zaferle sonuçlanan bir barışa kısa zamanda ulaşmayı istemiştir. Dönemin RF Savunma Bakanı Pavel Graçev, bir bölük paraşütçünün Çeçenistan'ı iki saatte ele geçirebileceğini bile dile getirmiştir (Sapmaz, 2012: 5). Ancak, Moskova başlamasından iki yıl sonra savaşı kaybederek geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Rusların kitleler halinde kaçışını başlangıçta sevinilecek bir gelişme olarak gören Çeçenler, abluka nedeniyle olduğu kadar petrol endüstrisinin yetişmiş Rus mühendis ve işçilerinin terk etmesiyle de ekonomik darboğaz içine düşmüştür. Dudayev 1992 yılı boyunca başta Türkiye olmak üzere Müslüman ülkeleri ve Batılı devletleri dolaşarak destek aramış, ancak aradığı ekonomik desteği bulamayınca organize suç şebekelerine göz yummak zorunda kalmıştır (Uyar, 2017: 289).

Dünyanın en donanımlı ve güçlü ordularından birine sahip olan Rusya Federasyonu'nun bu savaştan göreceli olarak yenik ayrılması, iç ve dış siyasette itibarını sarsmıştır. Hem içeride hem de dışarıda zedelenen itibarını geri kazanmak isteyen Rusya Federasyonu 1 Ekim 1999 tarihinde başlayan kara harekâtı ile Moskova Çeçenistan'ın içine doğru süratle 15 kilometre kadar girerek bazı stratejik önemi olan noktaları ele geçirmiştir. 5 Ekim günü Rus güçleri Çeçenistan'ın üçte birini kapsayan ve daha çok

¹⁷1990-1996 arası Dudayev Döneminde yaşanan Çeçen Rus gerilimi 1. Çeçen savaşı olarak tabir edilmektedir.

Moskova yanlısı Çeçenlerin hâkim olduğu Terek nehrinin kuzeyindeki bölgeyi ele geçirmeyi başarmıştır (Tanrıseven, 2001: 184).

Hasavyurt Barış Antlaşmasının ardından askeri çatışmalar durmuş olsa da siyasi olarak anlaşmazlık ve çatışmalar devam etmiştir. Bu çatışmaların asıl sebebi de yapılan barış antlaşmasının tam bir antlaşma olmamasıdır; çünkü tarafların ne yapacağı tam olarak belirtilmemiştir. Rusya Çeçenistan'ı kendisine bağlı bir federasyon yapmak için uğraşırken Çeçenistan da bağımsızlığını kazanmanın peşinde olmuştur.

Rusya'da birçok terör eylemi yaşanmış ise de Eylül 1999'da yaşanan saldırılar, Putin'in Kuzey Kafkasya'daki ikinci RF-Çeçenistan savaşını, diğer adıyla Terörle Mücadele Operasyonunu başlatmasına neden oldukları için sonuçları ve önemleri itibarıyla Rusya tarafından tartışmasız olarak terör saldırıları olarak kabul edilmiş ve Moskova açısından bir milat olmuştur. Rusya, söz konusu savaş sonrasında Çeçenistan'ı kontrol altına almıştır. Özellikle Beslan terör saldırısına kadar aleyhine gelişen Çeçenistan sorunu, bu olay sonrası Rusya Federasyonu'nu terörle mücadele alanında daha da güçlü kılmıştır. Tıpkı ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarını, terörizmle küresel savaşın başlangıcı olarak görmesi gibi, Beslan terör saldırısı sonrası da Rusya kendi terörle savaşını başlatmıştır (Rees-Mogg, 2011).

Rus askeri güçlerinin Çeçenistan'a girmesinden sonra Moskova'nın politikası tüm yerleşim merkezlerinin kontrolünün ele geçirilmesini amaçlamıştır. 21 Ekim 1999 tarihinde Rus güçlerinin gerçekleştirdiği bir füze saldırısı sonucunda Grozni'de 140 dolayında insan yaşamını kaybetmiştir. Bu saldırıda Çeçenistan Cumhurbaşkanlığı Sarayı da isabet almıştır. 23 Ekim günü Rus güçleri Çeçenistan'ı komşu İnguş Cumhuriyeti'ne bağlayan yolun da kontrolünü ellerine geçirerek Çeçen militanların başka cumhuriyetlere geçmelerini engellemiştir (Tanrıseven, 2001: 186).

Çeçenistan'ın kontrol altına alınmasının ve sükunetin tahsis edilmesinin ardından yeniden inşa programına başlanmış ve Çeçen savaşçılara af getirilmiştir. Eski bir müftü ve direnişçi olan Ahmet Kadırov, Rusya tarafına geçerek Çeçenistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Çatışmaların çoğunu devralan ve Moskova'ya sadık bir Çeçen gücü oluşturulmuştur. Kısacası, Çeçenistan'daki direnişçi gruplar bölünmüş ve bunlardan bir kısmı, Rusların tarafına geçmiştir. (King, Menon, 2010). Rus hükümeti bu dönemde yeniden bir af ilan etmiş, Çeçenistan'a eğitim, sağlık ve yeniden inşa için daha fazla ekonomik kaynak tahsis etmiştir (Oldberg, 2006).

Kafkasya'nın doğu ucunda ve Rusya Federasyonu'nun güney çevresinde Dağıstan Cumhuriyeti birçok açıdan öne çıkmaktadır. "Dağlar ülkesi" anlamına gelen Dağıstan; Çeçenistan, Stavropol Krayı, Kalmukya, Gürcistan ve Azerbaycan ile kara sınırını olan Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi'ne dahil özerk bir cumhuriyettir. Rusya'nın jeostratejik konuma sahip güney ülkelerinden olan Dağıstan, Asya kıtasıyla Avrupa kıtasının ayrıldığı noktada yer almakta, Kazakistan, Türkmenistan ve İran ile de deniz bağlantısı olan bir ülke konumundadır (Asker, 2012).

Dağıstan, Kuzey Kafkasya'da en karmaşık etnik yapıya sahip olan cumhuriyettir. Ancak hiçbir etnik grubun demografik hegemonyası söz konusu değildir. Bölgede Ruslar, Çeçenler, Nogaylar dahil olmak üzere otuz aşkın etnik unsur yaşamaktadır. Dağıstan'da, iki lider etnik grup Avarlar ve Dargiler arasındaki rekabet dahil olmak üzere çok sayıda faktöre dayanan nedenlerle potansiyel istikrarsızlık vardır. Buyünüyle bakıldığında, Dağıstan, bütün Kafkasya bölgesinde olduğu gibi farklı ve çoğu zaman birbirine düşman etnik grupların bir araya geldikleri yerdir. Dolayısıyla, Avrupa'nın en tehlikeli yeri olarak adlandırılmaktadır ve bunun da haklı nedenleri vardır (Wyman, 2014).

En kalabalık Kafkas Cumhuriyeti olan Dağıstan, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, etnik çeşitliliği hesaba katılarak benzersiz bir siyasi sistemle karakterize edilmiştir ve bu sistem onu Rusya Federasyonu'nun diğer yirmi bir cumhuriyetinden ayırmaktadır. 2006 yılına kadar en büyük on dört etnik kökenden oluşan bir komitenin kolektif liderliği ile yönetilmiştir. Dağıstan 2009'dan beri Rusya Federasyonu için şiddet olayları ile ilgili istatistiklerin üzerine çıkmıştır. 2013 yılında, bir bütün olarak Kuzey Kafkasya'da, terörist saldırılarda ve güvenlik güçleri ile İslamcı isyancılar arasındaki çatışmada 529 kişi hayatını kaybetmiştir ve bunların 341'ini Dağıstanlılar oluşturmaktadır (Isaeva, 2015: 1).

Dağıstan, gizli bir savaşın yürütüldüğü bir yer olarak kabul edilmektedir. Bölgede hemen hemen her gün asayişle ilgili haberlere rastlamak mümkündür. Son zamanlarda sıkça yapıldığı gibi çatışmaları tamamıyla sadece İslam eksenli bir çatışma olarak görmek yüzeysel bir değerlendirme olacaktır. Özellikle son yıllarda Çeçenlerin Dağıstan'da gerçekleştirdikleri faaliyetler de gerilim ve potansiyel bir çatışmaya kaynaklık edecek niteliktedir (Central Eurasia Standard, 2014).

Dağıstan nüfusunun çok uluslu yapısı, herkesi kuşatacak etkin bir ulusal politikanın uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Sovyet öncesi dönemde bu görevi İslamiyet ortak paydası başarılı biçimde üstlenmişken, komünist rejimin bölgeye yerleşmesiyle birlikte, kendini bir bütün olarak gören toplum, zamanla çeşitli etnik gruplara ayrılmıştır. 1991 yılından itibaren ise Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya yönetiminin bölgedeki müslümanları "geleneksel ve radikal İslam" söylemi ile ikiye ayırma çabalarının etnisiteler arasında oluşacak muhtemel ittifakları işlevsiz kılmaya dönük bir girişim olduğu anlaşılmaktadır. Devletin bu politikası sonucunda Dağıstan toplumu daha da küçük etnik gruplara bölünmüştür. Bu durum zamanla yönetimde üstü kapalı bir etnik hiyerarşinin kurulmasına yol açmış ve bu hiyerarşi dışında kalan unsurlar arasında ciddi rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Dağıstan'daki etnik grupların hangilerine "yerli etnisite" statüsünün verilmesi gerektiği tartışması da önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaktadır (Akhiyadov, 2020: 3).

Karaçay-Çerkes, Kafkasya'nın diğer bölgelerinde İslamcı şiddetin ve Çeçenistan kaynaklı sorunların daha az yaşandığı bir cumhuriyettir. Ancak çoğunlukla iç istikrarsızlıkla ilgili sorunları vardır. Diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi, özellikle toplumu oluşturan iki ana grupta, Karaçaylar ve Çerkesler arasında gerginlikler mevcuttur (Tekir, 2016: 33).

1991-1992 arasında Karaçay-Çerkes toprakları üzerinde Karaçay, Çerkes, Abaza, Nogay ve Rus Kazakları olmak üzere 5 cumhuriyet kurulmuş ve ülke genelinde cumhuriyetin bütünlüğünün korunması ya da bölünmesi temasıyla düzenlenen 1992 tarihli referandumda, bütünlüğün korunması düşüncesi %75 oy oranıyla baskın çıkmıştır (Besleney, 2012). 1992'de gerçekleştirilen referandum öncesinde Karaçaylar "Camagat" adını verdikleri örgütlenmeleriyle Çerkesler ise oluşturdıkları "Dünya Çerkes Birliği" yapılanmasıyla bağımsızları yolunda çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır (Coşgun, 2014: 37).

Karaçay-Çerkes, federal bütçeden büyük oranda yardım alan ve genel anlamda ekonomisi tarım, hayvancılık ve dağ turizmine dayalı olan bir cumhuriyettir. Nüfusun önemli bir kısmının hayvancılıkla uğraşması meralara olan talebin artmasına ve giderek siyasal bir konu haline gelmesine neden olmuştur. Günümüze kadar cumhuriyet içerisindeki toprakların yeniden dağıtımı, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki etnik ve siyasal çatışmaların artmasına neden olmaktadır (Liono, 2000).

Kuzey Kafkasya'daki Oset-İnguş gerilimi Sovyet sonrası dönemde bölgesel özerkliğe sahip iki etnik grubun açık savaş haline dönüştüğü tek örnektir. İki etnik grubun kültürel bakımdan uyumsuz oldukları yönünde tartışmalar da bulunmaktadır. Gerçekten de İnguşlar Çeçen diline akraba bir dil konuşurken; Osetler, bir Doğu İran dilini konuşmakta ve Alan soyundan olduklarına inanılmaktadır (Rezvani, 2010:423).

Kabardey-Balkar, Rusya Federasyonu ölçeğinde, düşük gelir seviyesine ve yaşam standartlarına sahip olup ciddi yolsuzluk iddiaları olan ve ekonomisi büyük oranda federal merkezden gelen yardımlarla dönen özerk bir cumhuriyettir. Kabardey-Balkar bir zamanlar bölgenin en istikrarlı cumhuriyeti iken, günümüzde etnik anlaşmazlıklarla karşı karşıyadır. Kabardey Çerkeslerinin politikada, ekonomik ve sosyal kurumlarda baskın rolü Balkarları kızdırmaktadır. Kabardey Çerkesleri ise, Balkarların kendi etnik topraklarını oluşturmak ve Kabardey-Balkar'dan ayrılmak için mümkün olduğunca daha fazla toprak elde etmek için çalıştıklarını iddia etmektedirler. 1990'lardan itibaren Rusya dışından bu topraklara yapılan Kabardey göçü, Kabardey Çerkeslerinin nüfus içerisindeki çoğunluğunu arttırdı ve değişen demografik yapı Balkarları endişelendirirken, Çerkes milliyetçileri Rusya'dan daha fazla özerklik istedi (Bugajski, 2014: 33). Balkar milliyetçileri, bağımsız Çerkesya talepleri ve Çerkes milliyetçiliğinin yükselişi konusunda korkularını ifade etmektedirler.

1990'ların ortasında demokrasi ve etnik milliyetçilik süreçlerinin başarısız olması sonucunda oluşan boşluğu İslam dini doldurmaya başlamıştır. İslam, bölgede eşitsizlik, yolsuzluk ve sosyal adetsizliğe karşı bir çare olarak görülmüştür. Radikal İslam'ın ideologları, etnik açıdan çok farklı, ortak bir noktaları olmayan gençleri kanatları altında toplamak için İslam dinini bir üst kimlik olarak kullanmışlardır. Sosyo-ekonomik açıdan kötü durumda bulunan ve kendilerine gelecek vaat etmeyen bölge, eğitimsiz gençlerin radikalleşmesine uygun bir zemin sağlamıştır (Markedonov, 2010).

Dağıstan, Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'nın genelinde yaygın olan İslam dininin Sufi Nakşibendi koluna karşı, radikal gruplar ve terör örgütlerinin bir bölümü Orta Doğudan son dönemde ithal edilen radikal Selefi ve Vahabi kolunu rehber edinmişler ve Kuzey Kafkasya'da yaygınlaşması için çaba göstermişlerdir (Halbach, Isaeva, 2015).

Özellikle Kuzey Kafkasyadaki radikal İslami hareket ile ilgili ilginç hipotezlerden biri, başlangıçta ayrılıkçılık hareketlerin merkezi hükümetin propagandalarını yerleştirme adına Rus hükümeti tarafından desteklendiğidir. Pandora'nın kutusunun açılmasından sonra durumlar değişmiş ve bir zamanlar algı manipülasyonu için kullanılan araç daha sonra halk tarafından desteklenen, radikal, bölgesel ve cihatçı bir hareket haline gelmiştir. Ayrılıkçılığı dengelemeye ilişkin ilk proje kontrolden çıkmıştır (Chifu, 2011: 129).

2000'li yılların başında işsizlik gibi ekonomik sorunlar genç Müslümanların dönüşümünde de önemli bir rol oynamıştır. Modern dönem gençlerinin sahip olduğu otomobil, ev, üniversite eğitimi gibi pahalı imkanlara sahip olamayan Kafkasya gençleri, İslam'a döndükten sonra bu materyallere olan talebini manevi duygularla bastırmış riskli ve yasa dışı durumlardan kaçınma eğilimine girmişlerdir.

Özellikle federe birimlerde, Sovyet sonrası liselerin hepsi bir üniversiteye girmek için gereken eğitim düzeyini sağlamamıştır ve müslümanların çoğu daha fazla eğitim için finansal güce sahip olamamıştır. Yeterli eğitimi olmayan hırslı gençler, düşük sosyal statülerinden memnun olmayarak gayri resmi eğitim araçları aramışlardır. Eğitim zorlukları ise etnik kimlik ile bağlantılı olmuştur. Sovyet dönemlerinde okul müfredatlarında yerel tarihin öğretilmemesi ana dilin okullarda kullanılmasının önüne geçilmesi, Sovyet sonrası dönemde yerel din ve kültüre olan ilgiyi artırmıştır (Zhemukhov, 2018 :37).

Ulusal güvenliği sağlamanın temel şartı şüphesiz ki toprak bütünlüğünün korunmasıdır. SSCB sonrasında büyük bir açmazın içine düşen Rusya Federasyonu 1990'lı yıllarda iktidara gelen Boris Yeltsin, Gorbaçov ile girdiği mücadele sonucunda federe birimleri kendi yanına çekmek istemiştir. Aynı şekilde Gorbaçov da federe birimleri kendi yanına çekmek istemiş ve bu çekişmeler federe birimlerin özerklik seslerinin duyulmasına kadar gitmiştir. Bu kapsamda hem Boris Yeltsin hem Gorbaçov federe birimleri özgürce davranabileceklerine inandırmıştır. O dönem ortaya çıkan etnik ve kültürel problemler, Rusya Federasyonu'nun bugünü için de bir tehdit oluşturmaktadır. Her ne kadar Putin döneminde kararlı ve tavizsiz politikalar yürütülse de ilerisi için benzer olayların yaşanmayacağına bir garantisi yoktur.

Birçok etnik, kültürel ve sosyal yapının bir araya gelmesi ile kurulan federasyonlar, iç güvenlik politikalarını ne kadar sıkı tutarsa tutsun her zaman bir bağımsızlık isteğiyle karşılaşma riski altındadır. Bunun örneğini Rusya Federasyonu'nun Federal Anlaşması'nı imzalamayan ve anlaşmanın imzalandığı tarihte referanduma gidip bağımsızlığını ilan eden Tataristan'da da görebilmekteyiz (Sukhoy, 2007).

RF içerisindeki Müslüman ve Türk kökenli azınlık gruplar arasında Tatarlar, köklü devlet gelenekleri, ticari faaliyetleri ve kültürü ile ön plana çıkmaktadır. 1552 yılında Kazan'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle, siyasi liderliklerini kaybeden Tatarlar, bıraktıkları kültürel, askerî ve idari mirasla Rus Çarlığı'nın büyümesinde mühim bir rol oynamışlardır. Büyük oranda yerleşik olan ve bu hayat tarzı ile kültüre sahip Tatar halkı, eğitim ve ticarete Orta Asya Türklüğünün önemli temsilcilerinden olmuştur. Ticaretteki maharetleri ve görece güçlü maddi durumlarına uygun olarak, eğitim seviyelerinin yüksekliği, Rusya'nın iç siyasetinde etki sahibi Tatarların sayısının da fazla olmasına sebebiyet vermiştir (Dündar, 2014: 169). Bir federe devlet olmasına rağmen merkezi hükümetten oldukça farklı ve özgün kimlik özellikleri taşıyan, hukuki statüsü kendisine denk diğer federe cumhuriyetlere oranla bağımsız tasarruflar gerçekleştirebilme kapasitesine sahip Tataristan Cumhuriyeti'ne yüksek otonomluk

sağlayan en önemli belge Rusya Federasyonu ile Tataristan Cumhuriyeti'nin bağımsız otoriteler olarak imzaladığı 15 Şubat 1994'te imzalanan 'Güç Paylaşımı Anlaşması'dır (www.rferl.org, 04.05.2019). Bu belgede Tataristan 'Rusya Federasyonu ile birleşik bir devlet' olarak anılmıştır (Tataristan Anayasası md. 1). Bu sıfatla Tataristan bağımsız dış ekonomik ilişkiler geliştirme, alternatif askeri güce sahip olmak gibi bağımsız bir devletin nitelikleri olan yüksek ayrıcalıklar elde etmiştir.

Putin'in iktidarı pekiştikçe federe birimler üzerindeki baskı artmaktadır. Son dönemlerde Tataristan'ı en rahatsız eden durum daha fazla verginin toplanmasıdır. Cumhurbaşkanı Rüstem Minnikhanov liderliğindeki cumhuriyet, ekonomisi nedeniyle kısmen harekete karşı koyabilse de huzursuz edici durumlara şahit olmaktadır. Örneğin; RF ve Tataristan arasında 10 yıllık periyodlar halinde hayata geçirilen ikili anlaşmanın 2017 yılındaki yenilenme tarihi gecikmiştir. Moskova anlaşmanın bitiş tarihini unutmamıştır ancak kasıtlı olarak geciktirdiği düşünülmüştür. Bu durum Tataristan'a iplerin federal hükümetin elinde olduğuna yönelik bir işaret verdiği şeklinde yorumlanmıştır (Snyder, 2017).

Rusya Federasyonu Anayasası ile çelişen diğer bir husus ise, sadece Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının "Devlet Başkanı" unvanını kullanabileceğini belirten bir kanun ile ilgilidir. Hemen hemen tüm diğer cumhuriyetler bu kanuna uymak için gerekli düzenlemeleri yapmış olsa da Tataristan "Devlet Başkanı" unvanı kullanmaya devam etmektedir (Stowe-Thurston, 2016: 54). Tatarların teoride ve pratikte kendilerine tanıdıkları bu ayrıcalıklara kaşı merkezi hükümet tarafından olağanüstü önlemler yürütülmemektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Rus ve Tatar toplumlarının farklı dil, din ve kültürel özelliklerine rağmen dışarıdan bakıldığında homojen bir görünüm çizmeleridir.

Cumhuriyetlerin anayasa hükümlerinin Federasyon Anayasa'sıyla çelişmeyeceği Federasyon Anayasasında belirtilmiştir. Ancak Tataristan bu geniş Anayasal haklarını kullanırken Federasyon Anayasası ile zaman zaman çelişmektedir. Örneğin Tataristan Anayasası'nın "Tataristan hukuki statüsünü özgür olarak kendisi belirler" (md. 50) ve "Tataristan, egemen bir devlettir ve uluslararası hukukun bir ögesidir" (md. 61) maddeleri Federal Anayasa'nın 66. maddesine aykırıdır.

Nitekim Cumhuriyet, sahip olduğu geniş yetkileri kullanmaktan geri durmamıştır. Örneğin; Anayasal olarak, yabancı devletler ve yabancı devletlerin idari ve bölgesel birimleri ile uluslararası ekonomik ilişkilere girme, uluslararası anlaşmalar yapma, diplomatik temsilciler bulundurma yetkisine sahip olan cumhuriyet (Tataristan Anayasası md. 6), merkezi hükümetin çeşitli uyarılarına rağmen diplomatik bir temsilcisini Türkiye Cumhuriyeti'nde (İstanbul'da) tutma konusunda ısrarcıdır.

Yüksek özerklik konusunda, Tataristan'ın tarafının elini güçlendiren önemli faktörlerden biri ise ekonomidir. Tataristan, Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin aksine endüstriyel tekelin, petrokimya, makine mühendisliği, uçak mühendisliği vb. sektörlerde yer aldığı endüstriyel olarak geliştirilmiş bir cumhuriyettir. Ancak RF'nin dış pazarda oluşturduğu otoriter yönetim algısıyla mücadele eden Tataristan için bu faktörler, pazara hızlı girişi engellemesine rağmen, gelişim için önemli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda endüstrileşmenin yüksek olması cumhuriyette yüksek yaşam standartlarının tahsisi için de gelecek vaat etmektedir. RF içerisinde "donör" pozisyonuyla, kendine yetebilen ekonomisiyle merkezi hükümete karşı eli güçlü bir federe cumhuriyettir. Tataristan'ın uluslararası kara sınırı olmayan, Rusya toprakları ile çevrili bir cumhuriyet olması; Moskova'ya olan coğrafi yakınlığı da iki yönetimi birbirine yaklaştıran diğer bir unsurdur. Atasoy'a göre (2014: 318) bu siyasi, ekonomik ve coğrafi koşullar altında "zorunlu iş birliği ve kaçınılmaz birliktelik" Kazan-Moskova hattındaki ilişkileri belki de en iyi açıklayan tanımlamadır.

7.2.2. Federal Yapının Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri ve Çok kültürlülük

Sovyet Sonrası Rusya'nın etnik politikasını net ve tek bir doktrin üzerinden açıklamak mümkün görünmemektedir. Zira belirgin bir belirsizlik içermektedir. Yeltsin, Sovyet lideri Gorbaçov ile mücadelesini Rusya'nın çok uluslu yapısı üzerine kurmuşken pratikteki uygulamaları söylemleri ile örtüşmemiştir. Aynı durum daha sonrasında Putin ve Medvedev için de geçerlidir. Bahsedilen belirsizliğin en belirgin sonuçlarından biri uzun vadede etnik politikadan sorumlu tek bir bakanlığın olmaması ve sürekli değişen yapısıdır. 1991 yılında etnik ilişkilerle ilgilenen bir yapı olan ve en son Federasyon işleri, Milletler ve Göç Politikaları Bakanlığı olarak adlandırılan Milliyet işleri Devlet Komitesi'nin 16 Ekim 2001 tarihinde tamamen ortadan kaldırılmasına kadar on ayrı defa isim ve statü değiştirmiş olması Sovyet sonrası dönüşümün kaotik yapısına dair ipucu vermektedir (Foxall, 2018: 30-31).

Çokuluslu bir yapıya sahip olan Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin 1918 yılında kabul edilen ilk Anayasasının 21. ve 22. maddelerinde, yaşanan iç kargaşanın önüne geçmek ve Rus olmayan diğer milletlerin beklentilerini karşılayabilmek için; şehirlilerin ve köylülerin üzerine inşa edilen burjuvazinin kaldırılması, insan sömürsüne son verilmesi, sınıfsal farklılıklarının ve devletin ezici otoritesinin olmayacağı sosyalizmin temelleri üzerine kurulu Rusya Sovyet iktidarının inşa edilmesi, ırkına veya milliyetine bakmaksızın bütün vatandaşların haklarının eşitliğinin güvence altına alınması; vatandaşlar arasında, üstünlüklerin ve ayrıcalıkların oluşturulmasının veya ulusal azınlıklara yönelik herhangi bir baskı uygulanmasının veya hakkının kısıtlanmasının, Cumhuriyetin temel yasalarına aykırı olacağı belirtilmiştir. Ancak kuruluş döneminde 175'in üzerinde etnik gruptan oluşan çok farklı kültür, din ve dil unsurları barındıran bir devletken artan Ruslaştırma politikaları milliyetçiliği hareketleri tetiklemiş kopuş süreci başlatmıştır (Terzi, 2019: 120-121).

Sovyet devlet inşası pratiğinde Sovyet halklarının ulusal devlet inşasının dört biçimi denenmiştir: Birlik Cumhuriyeti, Özerk Cumhuriyet, Özerk Bölge, Ulusal Bölge (Gürkan, 1964:182). Ulus (natsiya) olarak kabul edilenlerin devleti, ülke ve ulus adı, ulusal dil, bayrak ve ulusal marş gibi sembelleri olmuştur. Ulus olmamakla birlikte farklı etnik kökeni olduğu ileri sürülenler gelişmişlik düzeylerine göre özerk cumhuriyet (avtonomnaya respublika), özerk bölge (oblast) ve ulusal bölge (okrug) içinde örgütlenmişlerdir. Özerk cumhuriyet statüsündekiler, ayrı dilleri olmakla birlikte, temelde ulusun parçası haline getirilerek bir Sovyet Cumhuriyetine bağlanmış, özerk bölge ve ulusal bölgelerse daha alt statüdeki halkların idari birimi olmuştur. Sonuçta, SSCB döneminde 100 civarında etnik grup belirlenmiştir ki, bunlardan sadece 15 tanesi ulus düzeyindedir (Kurubaş, 2006: 120).

Toprak esaslı birimlerin alternatifi, Avusturya Marksistleri tarafından önerilen bireysel kültürel özerkliktir. Bu kavramın, komünistlerin sahte olduğu gerekçesiyle reddettikleri bireysel sivil haklar kavramını çağrıştırdığı gerekçesiyle, Sovyetler Birliği'nde uygulanması tercih edilmemiştir. Sovyet devleti eldeki malzemelerden yola çıkarak bir ulus konsepti yaratmayı amaçlayan “etnik mühendislik” olarak da adlandırılabilir bir girişim başlatmıştır. Bu girişim doğrultusunda, etnografyacılar dil, din, gelenek, ekonomi, kabileye sadakat ve diğer etkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla ilgili bölgelere gönderilmiş ve sonra da milletlerin bu ham malzemelerden yola çıkılarak nasıl inşa edilebileceği konusunda tavsiyelerde bulunmuşlardır. “Yerlileştirme” (korenizatsiya) olarak adlandırılan bu politika hızla uygulamaya konulmuş, cumhuriyetlerin her düzeydeki yönetimine, Moskova'da eğitim almış fakat hala kendi insanları adına konuşabilen ve Komünist Parti içerisinde onların çıkarlarını temsil edebilen yerli kadroların oluşması teşvik edilmiştir. Rejim bu yolla geri kalmış olanlar da dâhil olmak üzere Rus olmayan halkları bilinçli bir biçimde milliyetçiliğin hammaddeyi ile donatmış ve onlar için, eski imparatorluk alanı içerisinde bir gün ulus devletlerin yaratılabileceği bir çerçeve çizmiştir (Devlet, 2011: 80-82).

Sosyolog Alexander Zinoviev tarafından ortaya atılan Homo-Sovieticus kavramı (1986), Rusların tarım toplumundan endüstriyel topluma geçişleri ve Marksist felsefenin tüm devlet politikasına yön vermesiyle birlikte ortaya nasıl bir ulus anlayışının çıktığını tek kelime ile özetleyebilmektedir.

Başlarda özendirilen yerleşme politikası 1930'ların sonlarından itibaren yerini Rus dilinin ve kültürünü geliştirilmesi ve diğer milletlere Rus dilinin öğretilmesi politikasına bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle Hruşev döneminden itibaren kültürlerin gelişimi programı değiştirilmiş "kültürlerin erimesi" ve "kaynaşması" programına dönüşmüş ve tüm bunların komünist toplum inşasına giden yolda bir zorunluluk olduğu vurgulanmıştır. Sovyet toplumu inşası bir çeşit ulusların kültürel ve dilsel olarak kaynaşmasıyla gerçekleşecekti ve bunun için çeşitli ve bir o kadar da karışık politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Brejnev dönemine gelindiğindeyse artık bir Sovyet toplumu olduğu ve ortak komünist kültürün varlığından söz edilmeye başlanmıştır. Fakat bu toplum ileride de görüleceği gibi siyasilerin iddia ettiği birbirine sıkıca kenetlenmiş toplum olmaktan çok uzaktır (Hasanoğlu, 2015: 316)

Homo-Sovieticus yolunda en kilit faktör dildir. Birlik tarafından Nikolay Marr'ın dil teorisi benimsenmiş ve bu teori doğrultusunda bütün dillerin yüce bir dil birliği içinde eriyerek, diller arasındaki rekabetin ortadan kalkacağı iddia edilmiştir. Dilsel engellerin ortadan kaldırılması, hâkim bir dilin hükümlerliğini kurmasına bağlı görülmüştür. 1930'lardan itibaren pek çok Rus dilsinin, Rusçanın bu vazifeyi görebilecek yegâne dil olduğu yolundaki çağrılarına şahit olunmuştur. Bir yandan Rus şovenizmi ve yerel milliyetçiliğe yönelik uyarılar yapılırken, diğer yandan Sovyet halkının çoğunun yoksun olduğu "Yüce Rus" kültürünün biricikliği ve benzersizliği üzerine ifadeler de yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Rus milliyetçiliği milletler üstü bir ölçekte daha kuşatıcı bir milliyetçilik olarak yeniden üretilmiştir (Uzman, 2017: 49).

Uygulanan Sovyet görümlü Rus tekkültürlülük politikaları, kültürel zenginliklerin kaybolmasına, bazı ana dillerinin tamamen yok olmasına neden olmuştur. Halkın kültür abideleri, eski alfabede yazılan nadide eserler, elyazmaları, şahsi arşivler ve kütüphaneler yok edilmiştir. Milli kültürü yansıtan musiki aletleri ise geriliği simgelediği gerekçesiyle toplatılmış ya da baskı altında kalan insanlar tarafından toprağa gömülmüş veya imha edilmiştir. Bu duruma çaresizlik içinde yönetime boyun eğmek zorunda bırakılan milletlerin onuru zedelenmiştir. Bu uygulamalar, Sovyet ideolojisini boşa çıkarmış ve sadece sosyal patlamaları açığa çıkarmıştır (Brubaker, 1994: 52).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan bağımsız ülkelerdeki en belirgin ortak özelliklerden biri de yaklaşık yetmiş yıl devam eden ekonomik ve kültürel oluşumun, diğer bir ifadeyle Rus kültürü ve Komünist felsefenin tamamıyla reddidir. Bu yeni cumhuriyetlerdeki milliyetçilikler büyük oranda dil temelinde inşa edilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise gerek Çarlık zamanında gerekse Sovyetler Birliği döneminde uygulanan milletler politikasının merkezinde yerel dillerin bulunmasıdır. Dil onlar için Rus milli bilincinin bizatihi taşıyıcısıdır.

Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi ile Rusya'da farklı bir tarihi serüven başlamıştır. Devrim sayesinde hâkim sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî hayat kendini yeniden yapılandırarak Marksist bir yoruma yönelmiştir. Marksizm ile her türlü tabiatüstü güce inanmayı reddeden ve bunlarla savaşmayı benimseyen, dinsiz bir toplum oluşturmaya çalışan bir ideoloji oluşmuştur.

Kültürün en önemli ayaklarından biri şüphesiz dindir. Çar I. Petro'nun reformlarından sonra 1917 Şubat devrimine kadar Çarlık Rusya'sının resmi dini konumunda olan Ortodoks Hristiyanlık, 1917 Şubat devrimi sonrası, Çarlık rejiminin ortadan kaldırılması ve yerine Geçici Yönetimin gelmesi sonucu kilise bağımsızlık kazanmıştır. Ekim 1917'de yeni bir devrimle yönetimi ele geçiren Bolşevikler, kilisenin tüm haklarını ilga etmiştir. 1918-1939 yılları arasında sistematik bir biçimde yürütülen anti kilise/din politikası sonucu başta Rus Ortodoks Kilisesi olmak üzere Sovyetler Birliği sınırları içerisinde bulunan tüm dinler ciddi anlamda darbe almış, on binlerce din görevlisi idam edilirken bir o kadarı da Sibiry'a sürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Sovyetler Birliği'nin din politikasında kısmi değişikliğe neden olmuştur. Tamamıyla siyasi nedenlerden kaynaklanan bu değişiklik, Rus Ortodoks Kilisesinin yeniden hayat bulmasının önünü açmıştır. Bundan sonraki süreç içerisinde dine karşı birtakım olumsuz kampanyalar yürütülmüşse de asla 1930'lu yıllardaki duruma dönülmemiştir. Özellikle 1985 yılından itibaren Gorbaçov'un ortaya attığı "yeniden Yapılanma" 'Perestrojka' politikası ile Birlik içerisindeki mevcut dinlerin yeniden canlanması süreci de başlamıştır. 1992 yılında Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden silinmesi ve yerine Rusya

Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte, Rus Ortodoks Kilisesi de tam bağımsızlığını elde etmeyi başarmıştır (Dualı, 2013: 225).

Sovyetler Birliği'nde Doğu Ortodoks Kilisesinin yanısıra, çok sayıda Katolik, Protestan, Yahudi, Müslüman, Şamanist ve Budist kitleler mevcuttur. Bu kitlelerin aktif dini ibadetlerin yasaklanmasıyla geleneksel bir hale dönüşen inaçlarını yaşatabilmeleri için dahi yapılan etkinlikler çeşitli sebeplerle kısıtlanmıştır (Riasanovsky & Steinberg, 2011: 627).

Sovyet Devlet görüşüne göre din, Marksist-Leninist fikirlerle bağdaşmayacak bir yapıya sahiptir ve bu yüzden de din aleyhine baskılar yaşanmıştır. Dahası Sovyet Rusya, dini bayram ve törenlere alternatif olması için 1 Mayıs İşçi Bayramı, 9 Mayıs Kurtuluş Günü, 8 Mart Kadınlar Bayramı, Sovyet Ordusunun Kurulması Günü gibi bayram ve törenler ile ateist ideolojiyi destekleyen bayram ve törenlere fazlaca önem vermişlerdir. Zamanla Sovyet insanının zihninde tanrının yerine devlet, azizlerin yerine devlet üstün madalyalı bürokratlar ve sporcular, ebeveynleri yerine öğretmenleri kodlanmıştır. Aile, örf adet, gelenek- görenek ve ahlaki değerler gibi kavramların ise ulaşılması gereken yere yani Tanrı-Devlet'e varış yolunda hiçbir değerleri yoktur. Aksine bu kavramlar yavaşlatıcı unsurlar sayılmaktadır.

"Din afyondur" anlayışının bir sonucu olarak 1921'de Moskova'da "Tanrısızlar Cemiyeti" kurulmuştur. Sivil Toplum Kuruluşu gibi gözüken bu kuruluş aslında bir devlet teşkilatlanmasıdır. Başlıca yayın organları; 1921-1941 "Bezbojnik" (Tanrısız), 1923-1930 "Ateist", 1926-1941 "Antireligiozniy" (Din karşıtı), 1931 "Voinstvuyushiy Ateizm" (Savaşan ateizm) vb. gibi dergiler ve yayınlardır. Bu dergilerin; İslam'ın ortaya çıkmasındaki esas nedenin, Mekke ve Medine ticaret burjuvazisi olduğu, gerçekte İslam'ın Hicaz fakir köylülerinin ideolojisi olduğu, İslam'ın Yahudiliğin bir yan kolu olduğu, ekonomik gelişmeye engel olduğu ve hatta insanları hayvanlaştırdığını vb. savunan temel eleştirileri bulunmaktadır (Coşkun, 2002: 200). Bu yayınlar aracılığıyla Marksist ideolojiye göre dini ortadan kaldırarak, toplumdaki sınıf farklılıkları ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Sovyetler'in yapmak istediği aslında insanları, eş, dost, hısım, akraba bağlarından koparıp, mutlak güç olan ve tek itaat edilmesi gereken yere yani sosyalist devlete bağlamaktır. Bununla asıl hedeflenen; bireylerin "ben" değil, "biz" merkezli düşünmesini ve buna göre hayatını şekillendirmesidir (Musahan, 2015: 229-235).

1944-1978 yılları arasında Dağıstan'da 1,5 milyondan fazla insan yaşamasına rağmen 12 camii mevcuttur. Yine Çeçen - İnguş Cumhuriyeti'nde 1 milyonu aşkın nüfusuna karşın tek bir cami bulunmamaktadır. Çeçen halkın isyan edip 1943 yılında Sibirya'ya sürgün edilmesinden sonra burada tek bir cami dahi bırakılmamıştır (Tombak, 2011: 363).

Sovyetler Birliği'nin çöküş sürecinde gündeme gelen dinî kurum ve kuruluşların yasal statüye kavuşturulması meselesi, 1990 yılında yürürlüğe giren 'Dinî Kuruluşlar Hakkında Kanun'la birlikte çözüme kavuşturulmuştur. Bu yasa devletin din/ kilise üzerindeki tüm kontrol mekanizmalarını ortadan kaldırırken, dinî kurum ve kuruluşların devletin yönetiminde söz sahibi olmalarını yasaklamamış, aksine kamusal alanda faaliyet yürütmelerinin ve kitle iletişim araçlarını kullanmalarının önünü açmıştır. Dinî kurum ve kuruluşlarla ilgili yapılan bu değişiklik, Rus Ortodoks Kilisesi'nin başta eğitim olmak üzere, sosyo-politik ve ideolojik alanda faaliyet yürütmesine olanak sağlamıştır (Dualı, 2013: 228). Din ve devlet ilişkileri 1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasasının 14. Maddesine binaen şekillenmiştir. Zira anayasanın ilgili maddesi din ve devlet ilişkisini şu şekilde tanzim etmektedir: "Rusya Federasyonu Laik bir devlettir. Hiçbir din, resmi ve zorunlu değildir. Tüm dinler devletten ayırdır ve kanun karşısında eşittir (Rusya Federasyonu Anayasası).

Çarlık rejiminin yıkılışıyla kurulan Sovyet sisteminde Lenin, yeni sistemin en büyük rakibi olarak dini görmüş, ancak taraftar toplamak amacıyla başlangıçta dinî konularda halka serbestlik tanıyor görünmüş ve bunu başarmıştır. Stalin de din ile mücadelenin yavaş yavaş ve halkı ürkütmeden, zararlı ve temelsiz fikirleri dine katarak halkı ondan soğutmak, din ile komünizm arasında benzerlikler kurmak ve halkı sosyalizme alıştırmak suretiyle olabileceğini savunmuştur. Öldürülme veya sürgün gibi

doğrudan zor kullanmak yerine, din adamları ve dindarların şahsî zaaf ve hataları büyütülerek dine mal edilmiş ve onların şahsında halk dinden soğutulmaya çalışılmıştır.

Yine Sovyet Politikaları içindeki bir başka politik yapılanma 1920'lerin sonuna doğru Latin alfabesini kabul edilmesi olurken, 1930'ların sonunda ise Latin alfabesinin yürürlüğe girmesi bu sürecin devamını oluşturmıştır. 1939 yılında ise Orta Asya dilleri için Cyrillic alfabesinin kullanılması resmen kabul edilmiştir. Böyle bir uygulama ile Orta Asya'da yaşayan Müslüman halkın İslam medeniyetlerinden tamamen izole edilmeleri sağlanmıştır. Bu konuda Baymirza Hayit Sovyet yönetiminin planını Hristiyan misyoneri İlminskiy'nin planına benzetmiştir. İlminskiy bu planın formülünü Türk Dillerine Rus alfabesinin ithali + ana dil yolu ile Hristiyanlaştırma = Ruslaştırma şeklinde formüle ederken, Sovyet Rusların formülü ise Rus Alfabeti + anadil yolu ile komünistleştirme = Ruslaştırma şeklinde Baymirza Hayit tarafından ifade etmiştir (Hayit, 1995: 356).

Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan vatandaşlarına yönelik uygulamalarının en trajik olanı ve bir kültür asimilasyonu olarak adlandırabileceğimiz uygulaması, I.Dünya Savaşı'ndan önce güvenlik amaçlı ve peyder pey başlayan sürgünlerdir. Savaş esnasında ve sonrasında Almanlara yardım ve yataklık yaptıkları gerekçesiyle Slav olmayan topluluklar topluca sürgünlere gönderilmiştir (Sağır, 2012: 384). Kırım'da yaşayan Tatarlar, Kafkas halklarından olan Çeçenler, Dağıstanlılar, Karaçaylar, Balkarlar, Çerkezler, Ahıskalı Türkleri ve İnguşlar, Rusya'nın Batısında yaşayan Povoljye Almanları ile diğer bazı halklar zorla Sibirya bölgesine veya Türkistan'ın içlerine göç ettirilmiştir. Bu halkların aydınları, önde gelenleri ve yöneticileri hapslere atılmış, sürgüne gönderilmiş veya kurşuna dizilmişlerdir (Şadıhanov, 2006: 49).

Her ne kadar Stalin'in ölümünden 4 yıl sonra sürgün edilen toplulukların geri dönüşleri için izin verilmiş olsa da dönüş için artık bir sebebi olmayan bu topluluklar uzun yıllar boyunca sürgün edildikleri topraklarda yaşamaya devam etmişlerdir. Zira bu toplulukların geride hatıralarından başka ne bıraktıkları aileleri ne de dönecekleri bir evleri kalmamıştır. Sürgüne maruz kalan halklar tarafından boşaltılan topraklara başkaca sürgün edilen topluluklar veya demografiyi değiştirmek üzere hususen gönderilen ve aslında kendileri de bir bakıma sürgün edilmiş Slav aileler, uzmanlar, öğretmenler yerleştirilmiştir (Sağır, 2012: 382).

1956 yılında yani Stalin'in ölümünün üçüncü, sürgünün on ikinci yılında Başkan Kruşçev tarafından sürgün halkların ülkelerine geri dönmeleri önündeki yasakların kaldırıldığı açıklanmasına rağmen, birtakım politik gerekçelerden dolayı Çeçenler, Karaçaylar, İnguşlar, Balkarlar ve Kalmuklara sağlanan bu serbestlik Ahıska Türklerine pratikte uygulanmamıştır (Terzi, 2019: 137).

Çeşitli milletlerden "Sovyet insanı"(homo-sovieticus) yaratma çabası toplumun tamamını bir kargaşa ortamına sürüklemiştir. Kötümserlik ve şüphecilik, toplumun genelinde var olan bir olgu haline gelmiş, toplumda yapısal ve ruhsal bir çöküntü haline dönüşmüştür. Devletin ve toplumun çöküşünün önüne geçebilmek veya en azından çöküşü yavaşlatabilmek için bir dizi tedbirler alınmaya başlanmıştır. Şubat 1986'da Gorbaçov sonradan çok tartışılacak olan bazı radikal reformlardan bahsetmeye başlamıştır. Perestroyka (yeniden yapılanma) ve Glastnost (şeffaflık). Bu iki kavram ile Batılı devletlerle ilişkilerin iyileştirilmesi, soğuk savaş yarışında çıkmaza giren ekonominin düzeltilmesi, toplumda hızla artan devlete olan güven kaybının yeniden tesis edilmesi planlanmıştır. Gorbaçov reformları ile merkezi kontroller gevşetildikçe aslında en çok korkulan ve Marksist süper devlet içerisinde on yıllardır baskı altında tutulan "ulusalcılık" fikirleri, ulusal hareketlerin yükselişini beraberinde getirmiştir (Terzi, 2019: 137).

Çarlık Rusya'dan devraldığı böl ve yönet politikalarıyla SSCB, etnik ve milli meseleleri çözememiş, bunun yerine baskılama ve unutturma politikaları uygulamıştır. Perestroyka dönemiyle birlikte milli meseleler yeniden gün ışığına çıkmış ve ardından bu mesele iki kanlı Çeçen savaşının yaşanmasına neden olmuştur (Asker, 2016: 175-176).

Sovyet sisteminde millî kimlikler birbirinden kesin hatlarla ayrılmış, dil ve kültür grupları arasındaki kısmî farklılıklar derinleştirilmiştir. Özellikle Türk kökenli

topluluklar birbirlerine tamamen yabancılaştırılmak istenmiştir. Milletler arasında her zaman ayırım yapılarak, Ruslar diğer milletlere üstün tutulmuş ve söz sahibi millet haline getirilmiştir. Özellikle siyasî ve askerî olmak üzere bütün önemli yönetim kademeleri Ruslara verilmiştir. Meselâ, Dağıstan'da Ruslar %33,2'lik oranla memur kadrolarını birinci sırada ellerinde tutmuşlardır. Bunlardan tarımla iştigal edenler ise, %5,7 gibi en düşük seviyelerde kalmıştır (Aliyev 1984: 74). Ancak bu durum diğer milletlerin Ruslara karşı antipati duymalarına ve milliyetçilik duygularının harekete geçmesine yol açmıştır (Tereemle, 1993: 91-92).

Sovyet kültürü, bütün halkları kapsayıcı bir temele oturma iddiasına karşılık, açık bir şekilde Rus rengini ön plana çıkarmış, bu da milliyetçi akımların bu etkiden kurtulmaya yönelik bir millî kültür anlayışının doğmasına sebep olmuştur (Ana Britannica 1987: XIX, 553).

Günümüz Rusya Federasyonu'nda 100'den fazla dilde konuşan yaklaşık 160 etnik grubun bulunması doğal olarak kimlik tanımı konusunda birtakım zorlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bugün itibarıyla Rusya devleti Rus milliyetçiliğini çok fazla etkin hale getirmeksizin diğer etnik grup ve ulusları bir arada tutacak yeni bir yol haritası üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu nedenle "Rus ulusu" ya da "Rus devleti" yerine "Rusyalıların millî devleti" tabirinin kullanılması öngörülmektedir. Böylelikle Rusya'nın herhangi bir etnik kimliğe özgün olmadığı, aksine çok uluslu ve eşit haklara sahip bir yapı içerdiği söylenmeye çalışılmaktadır. Yine Rusya'nın bir devlet değil de bir medeniyet olduğu bu medeniyet içerisinde birçok ulusun var olabileceği iddia edilmektedir. Ancak, Rus politikacıların bu çabalarına rağmen Rus milliyetçiliğinin giderek ivme kazandığı ve "Rusya Ruslarıdır" sloganı altında özellikle Kafkasya ve Orta Asya halklarına karşı ırkçı tutum sergiledikleri bir gerçektir (Dualı, 2013: 219-220).

Özellikle Kuzey Kafkasya federe birimlerinde hâkim olan etnik kargaşa ve heterojen görüntünün tam zıddı ve bir istisna olarak Tataristan Özerk Cumhuriyeti etnik ve dini farklılığına rağmen Slav kültürü ve Ortodoks inancına en sağlam uyum sağlamış etnik azınlıktır. Kazanlı sosyolog Rozalinda Musina, Tatar halkının dünya görüşüne dair çalışmalar yürütmektedir. Onun aktardığına göre (Musina, 1998) Tatarlar Ruslara karşı sadece 'hoşgörülü' değil aynı zamanda kültürel ve manevi olarak da daha yakındır.

Tatarlar Slavlar ile aynı coğrafyayı paylaştığı 500 yıllık süreçte onlarla bir bütünü oluşturan farklı parçalar gibi hareket etmişlerdir. Rusların geçirdiği tüm ekonomik, siyasi ve kültürel süreçlerden Tatarlar da fazlasıyla etkilenerek geçmiştir. Öyle ki devlet başkanı Şevmiyev ve Tatar toplumunun önemli bir bölümü- belki de çoğunluk- Sovyet geçmişini reddetmek istememektedir. Bunun önemli bir nedeni Tatar aydınlarınca da dile getirilmektedir: Sovyet rejiminin başlarında özellikle Lenin döneminde Tatarlara karşı ayrımcılığın üstesinden gelmek için sınırlı da olsa 400 yüz yıldan sonra ilk defa Ruslar tarafından bir girişim olmuştur. Bununla birlikte, daha derin bir gerekçe olarak Tatar toplumu, 1917 Devrimi'nin pasif bir nesnesi olmayarak entelektüel Tatar çevresinin ideolojisi doğrultusunda bizzat devrimin bir parçası olmuştur. Tatarların devrime katılımı sadece "emperyal" rejimle mücadeleyle değil, aynı zamanda 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında kültürel ve politik değerlerindeki köklü bir değişimle de açıklanabilir (Benningsen, 2007: 61). Tatar Müftü Galiullin Ruslarla bir arada yaşama konusundaki fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir. "Diğer ülkeler 200, 100 veya 70 yıl Ruslarla yaşadılar ve bunlara alışmadılar. Biz yaklaşık 500 yıldır sizinle birlikte yaşıyoruz, bizim için Rus ortamı doğal. Varlığınızdan herhangi bir psikolojik rahatsızlık duymuyoruz (Dudoignon, Hisao, 2009: 285)".

Rusya Federasyonu günümüzde "yurttaşlık" esasına dayalı Batılı tarzda milliyetçilik anlayışını teoride kabul etmiş görünse de aslında durum, irili ufaklı sayıları iki yüze varan Rusya halklarının bireysel haklar yoluyla tatmin edilerek sadece Rusya Milletine ve bunun ortak kültürüne bağlanma projesidir. Rusya'da zaten hem nüfusunu hem de nüfuzunu kaybetmiş veya birçoğu kaybetmek üzere olan etnik grupların mensupları, artık etnik kimliğe sarılmanın bir anlamı olmadığı düşüncesiyle ana damarın (Rusya Milleti)'nin getireceği avantajlara ulaşmayı daha cazip bulmaktadırlar. Bu tür azınlıkların zaman içinde eriyip yeni kimlikler edindiği görülürken, buna direnen halkların ise sistematik bir şekilde örselendiği ve çeşitli hak kayıplarına maruz

bırakıldıkları görülmektedir. Günümüzde homosovieticus olma ve öldürme yolunda alınan radikal kararlar bir kenara bırakılmışsa da devralınan bunca mirasın ardından hala "Rossiyan (Rus Milleti)" olmak bir vatandaş ve devlet ideası olarak varlığını sürdürmektedir.

7.3. Temel Yaklaşımlar Işığında Federal Yapının Rus Dış Politikasına Etkileri

Özellikle 90'lı yıllarda ve 2000'li yılların başlarında Rusya'daki siyasal yaşamın parçası olan siyasal partiler ya da grupların hemen hemen hepsi "güçlü devlet" amacı etrafında birleşmişlerdir. Ancak bunun ekonomik, siyasal ya da toplumsal araçlarla tanımlanması gerektiği noktasında farklı fikirler beyan etmişlerdir. Söz konusu devletin prestijli ve Sovyet mirasına uygun bir dış politika aktörü olarak sağlıklı bir biçimde işlemesi kaçınılmazdır; bu bağlamdaki tartışmaların çoğunda federalizm ile merkez-çevre ilişkileri sorunsalı, Çeçen savaşlarının federal konsept tartışmalarına etkisi ve dolayısıyla Rusya'nın uluslararası planda etkinliğinin artırılması çabaları gündeme gelmiştir (Büyükkakıncı, 2001: 16).

Devletin ve toplumun önceliklerinin yeniden tanımlanabilmesi amacıyla, Rus politikacılar, eski rejimden gelen gelenekler ve alışkanlıklar çerçevesinde hareket etmek durumunda kalmışlardır. 1992 Nisan ayında kurulmuş olan Ulusal Güvenlik Konseyi kurulurken her ne kadar Batılı örneklerden yola çıkılmış olsa da Yeltsin döneminde pratik anlamda başarılı olamamıştır. Bazı kriz dönemlerinde, Ulusal Güvenlik Konseyi kritik aşamadaki kararların alınmasında belirgin bir rol üstlenmiş olsa bile, söz konusu kurumsal hiyerarşi hiç kuşkusuz siyasetin kişileştiricilik etkisine de maruz kalmıştır. Nitekim Sergey Ivanov'un öncülüğünde Konsey yeniden yapılanma sürecine girecek ve İkinci Çeçen Savaşı sırasındaki etkinliği genişleyecektir. Bu aşamada, askeri önlemlerin yoğun bir biçimde ön plana çıkarılması ve uluslararası kamuoyunun tepkisini azaltabilmek amacıyla, görsel basına dayalı farklı bir söylem biçiminin geliştirildiği görülmüştür. Bunun bir uzantısı olarak Putin döneminde ulusal güvenliğe ilişkin belirli resmî belgelerin benimsenmesi söz konusu olmuştur: 2000 ocak ayında ilân edilen Ulusal Güvenlik Konsepti; Nisan 2000'de Askeri Doktrin; 2000 haziranda Bilgi Güvenliği Doktrini; Temmuz 2000'de Dış Politika Konsepti. Bütün bu belgeler, devletin içinde bulunduğu yapısal krizi tanımlama ve çözebilme çabalarının sonucudur (Light, 2001: 422-423).

Rusya'da iç ve dış politikada izlenen tutumlar dönemlere ve karar vericilerin değişimine göre gelişerek şekillenmiştir. Avrasyacılık ve Batıcılık arasında yaşanan kimlik arayışı, devletin kuruluşunun ilk yıllarında Batı'dan yana tavır alınması ile bir rotaya girmiştir. Rusya 1991-1993 yılları arasında Atlantikçi görüşlerin etkisiyle yüzünü Batı'ya dönmüştür. Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilerin ihmal edildiği bu dönem 1993'te yakın çevre stratejisinin benimsenmesiyle sona ermiştir. Eski Sovyet sahası bu dönemden sonra Rusya için birincil önem taşımıştır. Rusya kendi sorunlarıyla uğraşırken ABD, Türkiye ve İran gibi ülkelerin bölgeye ilgisi de bunda etkili olmuştur. Avrasyacı kadroların da öne çıkmasıyla yakın çevre politikası benimsenmiştir.

7.3.1. Federal Yapının Yakın Çevre Üzerindeki Etkileri

1993 yılından itibaren belirgin biçimde ortaya konan yeni dış politika, 'Yakın Çevre' doktrini ile kendini SSCB'nin tek yetkili varisi sayan Rusya'nın; Gürcistan, Azerbaycan ve Çeçenistan'a müdahale ederek bu hakkını pratiğe dökme gayretine girmesine sebep olmuştur. Bir bütün olarak ele alındığında 1993 tarihli belge, yine aynı tarihli 'Yakın Çevre Doktrini', 10 Ocak 2000 tarihinde kabul edilen Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Doktrini ve 21 Nisan 2000 tarihli Yeni Askerî Doktrini, geleneksel Rus dış politikasının çağdaş koşullara uygun biçimde biçimlendirilmesinin sonucu ortaya çıkmıştır. Yakın çevre RF'nun kendini güvende hissedebileceği ikinci bir sınır vazifesi görmektedir. Ancak, bölgedeki etnik ve dinsel kökenli gerginliklerin ve sınır çatışmalarının federasyona sıçrama olasılığı Rusya'da dağılma korkusunu artırmaktadır. Dağılma korkusu, Rusya'nın iç ve dış politikasını

radikalize eden bir faktör olarak karşımıza çıkmakta ve dış tehdit olgusuyla birleştğinde daha da yoğunlaşmaktadır. Yakın çevrenin sınırlarını kendi savunma stratejisi için veri alan Rusya, bölgede yaşayan Rus azınlığın haklarını korumak ve radikal İslam'ın yayılmasını önlemek gibi dış politika öncelikleri ve söylemiyle yakın çevre üzerindeki denetimini mümkün kılmaktadır (Demirağ, 2004: 77).

Rusya için Yakın Çevre Politikası çerçevesinde, güney yönünden güvenliğinin sağlanması önemlidir. Rusya, kendine tarih boyunca rakip olan ve tehdit oluşturan İran ve Türkiye ile arasında Güney Kafkasya'yı tampon bir bölge (güvenlik koridoru) olarak görmektedir. Bu bölgedeki sorunlu alanlardan ikisi RF ile sınırdadır. Güney Osetya ve Abhazya, Gürcistan'a bağlı özerk bölge ve cumhuriyet olmalarına rağmen Rusya'ya dahil olmak istemektedirler. Ayrıca, Kuzey Kafkasya halkları bu sorunlu bölgeler ile iç içedir. Nitekim, Çeçenistan Federasyon Antlaşmasını imzalamayarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya, Güney Kafkasya'da oluşan bu sorunlar yumağının kuzeyi etkilemesi gibi istenmeyen bir durumun, zincirleme reaksiyon ile tüm bölgeyi sarmasından endişelenmiştir. Çeçenistan'da veya genel olarak Kuzey Kafkasya'da varlığını sürdürebilmek için, Güney Kafkasya ülkelerini sıkıca kontrol altına almak gereği yüzyıllardır Rus politikalarının temel önceliklerinden birini oluşturmuştur. Ancak, Azerbaycan ve Gürcistan Rus etkisine girmekten kaçındıkça, Rusya'da bölgedeki bu merkezkaç devletleri kendisine bağlayabilmek için pek çok meşru ve gayri meşru yollara girişmiştir. Bütün bunlara ilaveten, Kuzey Kafkasya'ya silahlı güçlerini yerleştirerek bölgedeki bağımsızlık hareketlerini bastırmak ve böylece Güney Kafkasya'nın kuzeyinde kendisine karşı bir güvenlik kuşağının ortaya çıkmasını engellemeyi amaçlamıştır. (İbrahimli, 2001).

Rusya'nın yakın çevre ülkeleri arasında en fazla sorun yaşadığı ülke BDT üyesi Gürcistan olmuştur. Putin döneminde Moskova-Tiflis ilişkileri iyice gerginleşmiştir. Putin yönetiminin Ağustos 2000'de aldığı BDT ülkelerinin vatandaşlarına vize rejimi uygulama kararı öncelikli olarak Gürcistan'a uygulanmıştır (Kakachia, 2010: 90). Ancak Putin yönetimi Abhazya ve Güney Osetya vatandaşlarını bu uygulamanın dışında tutarak, bu bölge halklarına Rusya'da vizesiz dolaşma hakkı tanımıştır. Putin yönetimi ayrıca her iki bölge halkına pasaport vermiştir. Bu durum Gürcistan'ın bağımsızlığına yönelik bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Ayrıca 31 Mayıs 2002 tarihinde Putin yönetimi tarafından kabul edilen yeni vatandaşlık kanunu da ikili ilişkilerde gerilime neden olmuştur. Bunlara ek olarak Putin yönetiminin Gürcistan'daki Rus askeri üslerini boşaltma konusundaki isteksizliği, II. Çeçenistan Savaşı sırasında Gürcistan'ın kendi topraklarını Rusya'ya kullandırmaması ve bu ülkenin Kuzey-doğusunda yaşayan Çeçen kökenli Gürcü vatandaşlarının soydaşları olan gerillalara destek vermesi gibi gelişmeler, zaten kötü durumda olan Moskova-Tiflis ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir (Kocaman, 2007: 15).

Rusya Federasyonu için Gürcistan'ı önemli kılan konulardan bir tanesi; Kuzey Kafkasya'yı kontrol için geri hatta bulunmasıdır. Gürcistan, RF için sorunlu bölgeler olan Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabartay-Balkar bölgeleriyle kara sınırına sahiptir. Bu bölgelerde terör, mafya, kaçakçılık gibi etkiler söz konusu olmuştur. Kuzey-güney bağlantısını sağlayan Kafkas Dağları'ndaki önemli geçitlerden olan Daryal Geçidi ve Roki Tüneli Gürcistan'ın kuzey sınırındaki Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile olan sınırında bulunmakta ve kuzey-güney geçişlerini sağlamaktadır. Bundan dolayı Güney Osetya'nın jeopolitik açıdan RF için önemli bir noktada yer aldığı görülmektedir. Bahsi geçen geçitlerin Güney Osetya sınırlarında oluşunun yanında Çeçen direnişçileri tarafından lojistik üs olarak kullanıldığı iddialarının bulunduğu Pankisi vadisine, Kuzey Kafkasya'daki diğer sorunlu bölgeler olan İnguşetya, Kabartay-Balkar'a, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e ve Cavaheti Ermenilerinin yoğun yaşadığı bölgeye coğrafi yakınlığı dikkat çekmektedir (Öztürk, 2013: 236).

Çeçenistan savaşlarına bakıldığında özellikle 1994'teki ilk savaşta RF ordusunun başarısızlığı Güney Kafkasya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içindeki imajını olumsuz etkilemiştir. Bu devletler RF'den uzaklaşarak ABD ve NATO ile yakınlaşmaya başlamıştır. Her ne kadar Putin'in 1999'da iktidara gelir gelmez başlattığı ikinci Çeçen savaşı ilkinde göre daha başarılı olmuşsa da bölgedeki sorunlar tam olarak çözülememiştir. 2006'dan itibaren Çeçenistan savaşında bir yavaşlama yaşanmıştır ve 2007 Münih

Güvenlik Konferansı'nda Putin ve Ivanov'un açıklamalarında "RF terör sorununu çözmüştür ve savaş kazanılmıştır" denilse de bölgedeki çatışmalar sürmüştür. Güvenlik güçleri ile yaşanan yeni çatışmaların varlığı bunu göstermektedir. 2005-2006 arası Dağıstan'da 100'ün üzerinde terörist eylem gerçekleştirilmiştir. Kuzey Kafkasya'daki şiddet son on senede değişim geçirerek, ayrılıkçı etnik yapısından uzaklaşarak aşırı İslami cihatçılığa doğru kaymış ve İnguşetya, Dağıstan, Karaçay-Çerkez, Kabartay-Balkar bölgelerindeki cemaatler aracılığıyla tüm bölgeye yayılma eğilimi göstermiştir. Şiddetin diğer bölgelere yayılmaya başlaması gelecekte Kuzey Kafkasya'da Çeçenistan'dakine benzer yeni bir savaşın daha oluşabilme potansiyelini göstermiştir (Öztürk, 2013: 214).

Yeltsin döneminde, federe birimlerde yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle Rusya Federasyonu, içeride devlet yapısının merkezîleştirilmesini, ulus kimliğinin oluşturulmasını ve askerî yapının geliştirilmesini öngörmüş, dışarıda ise müttefik arayışı içerisine girmiştir. Federasyon'un müttefiklik ya da iş birliği kurma konularında yakın çevre devletleriyle olduğu kadar Batı ile de yakınlaşma çabaları öne çıkmıştır. Putin döneminde ise içsel dinamiklerin yeniden örgütlenmesi amacıyla yakın çevresindeki devletler üzerinde etkinliğinin devamının sağlanmanın yanında bu etkinliği artırmayı da amaçladığı izlenmiştir.

7.3.2. Federal Yapının Batı ile İlişkiler Üzerindeki Etkileri

RF'nin ilk devlet başkanı Boris Yeltsin ABD'yi Soğuk Savaş Dönemi'nin aksine bir müttefik olarak görmüştür. Kagarlitski'ye göre; Rus politikacılar için Soğuk Savaş'ı ABD kazanmıştır ve bu güçlü rakiple mücadele edilemiyorsa dost olunmalıdır (Kagarlitski, 1996: 78-79). Bu süreçte Batı'nın desteğini kazanabilmek için, demokrasinin geliştirilmesi ve serbest pazar ekonomisine geçişe önem verilmiştir. Yine aynı amaçla G-7, Avrupa Konseyi hatta NATO gibi oluşumlara dahil olmaya isteği ortaya konulmuştur (Sapmaz, 2020:60).

Rusya Federasyonu bu dönemde Atlantikçi siyasi elitlerin etkisiyle Batı ile uyumlu politikalar geliştirmiştir. Moskova, Washington'ın isteği üzerine Hindistan'a askeri roket satışını durdurmuş, Irak, Yugoslavya ve Libya'ya uygulanan ambargolara itiraz etmemiştir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık programına mesafeli olmasına rağmen dahil olmuştur (Çelik, 2015: 471).

11 Eylül 2001 tarihine bakıldığında, bu tarihten sonra RF-Batı ilişkileri ve Rusların dünya sistemine bakışının değiştiği görülmüştür. RF açısından öne çıkan iki nokta; kimlik sorunu (Rus ulusu Batılı mı değil mi tartışmaları) ve dış yönelimlerinin ne olması gerektiğidir. 11 Eylül sonrası Putin önderliğindeki Rusya kendini Batılı/Avrupalı bir ülke olarak tanımlamaya karar vermiş görünmektedir. ABD ve Batı'ya stratejik yönelişinin ardında büyük güç olmak için ciddi bir devlet yapılanmasına gidilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması ve güçlendirilmesinin gerekliliği öne çıkmıştır. Bu dönemde Batı ile barışık olma ve sıkı ekonomik ilişkiler içine girme isteğindedir. Enerjinin bütçesine kattığı artılar ortadadır. 2002'de petrol üretimi Suudi Arabistan'ı geçmiştir. Artık Batı piyasalarında etkili olmak istemektedir. Dünya Ticaret Örgütüne girmesi ise ancak ABD desteği ile mümkündür. Dünya ekonomisinde önemli bir yer tutarsa bu askerî ve siyasal yapılanmasında da olumlu etkiler oluşturabilecektir. Bu amaçlar doğrultusunda ABD'ye ve Batı'ya karşı daha yumuşak söylemler içine girdiği görülmektedir (Öztürk, 2017: 223).

11 Eylül sonrasında Bush yönetiminin terörizme karşı ilan ettiği sonsuz savaş sonucunda, Putin yönetimi bazı kazanımlar elde etmiştir. Öncelikle Rusya, Batı toplumuna biraz daha yaklaşıp Batı camiası içinde belli bir prestije sahip olmuştur. Çeçenler ve Kuzey Kafkasya'daki diğer ayrılıkçı hareketlerle mücadele konusunda daha serbest hareket etmiştir. AGİT İstanbul Zirvesinde (1999) Clinton ve Yeltsin arasında tartışma konusu olan Çeçenistan'daki insan hakları ihlalleri, 11 Eylül sonrasında Washington'un literatüründen çıkarılmıştır. Moskova Washington yakınlaşması Rusya-NATO ilişkilerine de yansımıştır. 29 Mayıs 2002'de Roma Zirvesi'nde NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. 1997'de kurulan Rusya-NATO Daimî Ortaklık Konseyi'nin yerini alan Konsey'de Rusya'ya daha geniş yetkiler verilmiştir. Roma Zirvesi'nde Putin

yönetimi ayrıca, ABD ve NATO ile BDT coğrafyasının güvenliği konusunda iş birliği için anlaşmıştır (Purtaş, 2005: 183).

Ancak 11 Eylül sonrası dönemde Rusya bazı konularda Batı'dan umduğu desteği bulamamış, bu durum Moskova'nın genelde Batı, özelde ABD ile ilişkilerini etkilemiştir. Rusya'nın dış borçlarının silinmemesi, bu ülkeye beklenen yeni kredilerin verilmemiş olması, batılı yatırımcıların bu ülkeye yeterince yatırım yapmaması, enerji alanında Moskova'nın beklediği iş birliğinin sağlanamaması ve Rusya'nın DTÖ üyeliğine kabul edilmemesi bunların başta gelenleridir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27'yi bulurken, NATO'nun ve ABD'nin NATO çerçevesindeki üslerinin de Romanya ve Bulgaristan üzerinden Rusya'ya yaklaşması Rusya'yı tedirgin etmektedir. Tüm bu rahatsızlıklara ek olarak üç Güney Kafkasya ülkesi, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın NATO'ya üyeliği arzulanmaları ve gerekli yükümlülükleri yerine getirmeleri durumunda üyeliklerinin mümkün olduğunu bilmek Rusya'yı kaygılandırmaya yetmektedir (Sönmez, 2010: 50).

ABD yönetimi, Rus-Çeçen çatışmasının tam bir savaşa dönüştüğü Aralık 1994'ten beri Rusya'nın dehşet verici insan hakları sicilinin bütünüyle farkında olmasına rağmen, bu krizi sorgulama adına çok az şey yapmıştır. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik saldırılarını kınamada isteksiz davranmış, Rusya'nın parçalanmasının ulusal güvenliğini tehlikeye soktuğunu düşünmüş ve bağımsız bir Çeçen ulus devletinin kurulmasını dış politika çıkarlarına uygun bulmamıştır. ABD'ye göre, Çeçen bağımsızlık hareketi 'yasal değildir' ve bu yüzden Rusya kendi toprak bütünlüğünü korumak mecburiyetindedir. ABD her ne kadar Rusya'nın toprak bütünlüğünü sağlama çabalarını desteklese de Rusya'yı insan haklarını ihlal ettiğinden dolayı kınamayı da ihmal etmemiştir. ABD, Rusya'yı uluslararası hukuku, Helsinki Nihai Senedi, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'na (AGİT) ait çeşitli sözleşmeleri ihlal etmesi nedeniyle defalarca uyarmış ancak, ABD'nin Çeçenistan'daki kötü muamelelerine yönelik olarak Rusya'yı uyarması mevcut durumu pek değiştirmemiştir. ABD, Rusya'nın Çeçenlere yönelik kötü muamelelerini azaltmak için kayda değer bir adım atmamıştır (Bölükbaşı, www.circassiancenter.com).

Öte yandan, Batılı ülkeler, Çeçen Savaşlarını uluslararası bir sorun olarak ele almak isteyerek, Rusya'daki demokratikleşme ve devletin yeniden yapılanmasına yönelik zaafiyet işaretleri olarak yorumlamışlar ve bu yaklaşımlar, özellikle Rus kamuoyunda ve siyasal söylemlerde, Batı'nın çifte standartlı davranışlarda bulunduğu suçlamalarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Çeçen Savaşları, çok boyutlu bir sorunsal olarak Rus devletindeki yapısal bunalımın en önemli göstergesi olarak yorumlanabilir. Aslında Çeçen Savaşları, karar alma sürecindeki algılama yoğunlaşmasının dış politikadan iç politikaya yönelmesine neden olmuştur. Nitekim bu karmaşık olgu, Komünizm sonrası geçiş sürecini yaşayan bütün ülkelerde görülen ortak bir sendromdur, ancak Rus örneğindeki karmaşıklık, etnik, dinsel, idari, iktisadi, toplumsal ve siyasal nitelikteki birçok etkenin eşanlı etkinliğinden ileri gelmektedir.

Rus-Çeçen savaşının başladığı 1994 yılından bugüne kadar Avrupa, konuyla ilgili sert çıkışlardan kaçınmış, eleştirilerini fazla ileri gitmeden belirtmiş ve genel olarak suskun bir politika izlemiştir. Bunun altında Rusya'yı darıltmama amacı vardır. Avrupa Konseyi, AGİT, BM gibi uluslararası örgütler de insan hakları ihlallerine karşı tepkisiz bir tavır sergilemişler, gösterilen tepkiler ise zayıf ve etkisiz girişimler olarak kalmıştır. Ciddi adım atılmamasının en önemli nedeni, Çeçenistan çatışmasının Rusya'nın iç işleri olarak tanımlanması ve ABD ve Avrupa Birliği'nin herhangi bir müdahale girişiminin Rusya'nın egemenlik hakkına tecavüz etmek olarak algılanmasıdır (Özçelik, 2019: 361).

Bölgede demokrasiyi savunan Avrupa, var olan etnik-politik ve sosyal sorunların barışçı yollardan çözülmesini istemektedir. Avrupa'nın en büyük komşusu Rusya'nın istikrarlı yapısı Avrupa güvenliğine de yardımcı olacaktır. Rusya'nın kuzeyindeki Kafkasya, Rusya ile aralarındaki bağlar açısından ve AB'nin sorunsuz bölgeler oluşturma çabaları açısından da önem verilen bir bölgedir. Goetz bölge hakkında, "Avrupa'daki en istikrarsız ve tehlikeli bölge" açıklamasını yapmıştır. Burada bahsedilen sadece Çeçenistan değil tüm Kuzey Kafkasya'dır (Markedenov, 2006 :159).

Rusya, AB'nin özellikle Çeçenistan sorunu başta olmak üzere bazı diğer konularda da iç işlerine müdahalesinden rahatsızlık duymaktadır. AB ile ilişkilerini derinleştirmede vereceği kararlarda daha bağımsız olmak istemektedir.

7.3.3. Federe Birimlerde Ortaya Çıkan Radikal İslam Tehdidi

Kuzey Kafkasya'da dört ana unsurun etkileşimi görülmektedir. Bunlar: Milliyetçilik ve aşiret hisleri, toprak talepleri, Rus karşıtı eğilimler ve İslam'dır. Bu bölgedeki halkın çoğunluğu Müslüman'dır. Kuzey Kafkasya'da milliyetçilikten doğan ayrılıkçı eğilimler vardır. Bu durum zaman zaman RF'nun çıkarlarını ve hatta toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir (Cangava, 2002: 105).

Kuzey Kafkasya'daki Rus varlığına karşı Çeçenistan ve Dağıstan merkezli oluşan direnişin tarihi yüzlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Ancak 1990 sonrası Çeçenistan-Dağıstan direnişini etkileyen iç ve dış faktörler mevcuttur. İç faktörler İslam'ın temel şart ve hükümleri ile bunların Şeyh Şamil döneminde İmamet Doktrini çerçevesinde işlenmesi sosyal ve ekonomik sebeplerdir. Dış faktörler olarak ise Afgan cihatı, zayıflayan Rus merkezileşmesi ve dünyada yükselen muhafazakarlık gibi sebepler gösterilebilir (Erkilet, 2019, 169).

Kafkasya üzerinden Türkiye ve İran'a, buradan Ortadoğu ve Akdeniz'e uzanan Rusya, 1991'deki kayıplarına yenilerini eklemek istememektedir. Çeçenistan'ı kaybetmemek için kararlı ve sert bir savaş vermiştir. Rusya, Estonya-Letonya-Litvanya ile batıya olan deniz bağlantısını, Ukrayna-Moldova ve Gürcistan ile Karadeniz'e olan bağlantısının önemli bir kısmını 1990 sonrası dağılma sürecinde kaybetmiştir. Bu durum Rusya açısından Kuzey Kafkasya'yı sürekli göz önünde tutma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir (Bölükbaşı, www.circassiancenter.com). Rusya, Putin ile başlayan yeni bir Sovyetleşme dönemi yaşamaktadır. Yani, tüm otoritenin merkezde toplandığı, federal cumhuriyetlerin nispi bağımsızlıklarının giderek sınırlandırıldığı bir yönetim biçimi adım adım uygulanmaktadır.

Putin'in dış politika felsefesi ne Batıcıların idealist, nede radikal Avrasyacıların realist görüşlerine dayanmaktadır. Değişik siyasi akımların bir sentezi olan Pragmatist Avrasyacılığı benimseyen Putin, dış politikasını bu ekseninde sürdürmüştür (Sönmez, 2010: 69). Uluslararası sistemin şekillenmesinde söz sahibi olmak isteyen Rus dış politikası, bu çerçevede bir yandan Atlantikçi söylemin izlerini taşıırken diğer yandan Rusya'nın bu hedefine ulaşmasında yakın çevresinde jeopolitik ve işlevsel bir bütünleşmeyi sağlamanın hayati olduğuna vurgu yapan Avrasyacı söylemin izlerini yansıtmaktadır.

II. Çeçen Savaşı hem Putin'in iktidarını meşrulaştırmış hem de ulusçu ve merkezi devletçi söylemlerin ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. 11 Eylül sonrası süreçte, Çeçen sorununun toplum ve devlet içindeki algılamalarında eski önemini yitirmiş, ulusçu söylemler azalmıştır. Devletin ve toplumun genel ilgilerinin yeniden dış dünyaya yönlendirilmesi söz konusu olmuştur. Büyük güçler arasında uluslararası sistemi yönlendirme aracı olarak "uluslararası terörizm" söyleminin ön plana çıkarılmasıyla birlikte, Moskova'nın dış dünyaya bakış açıları da belirli esneklik yaklaşımları oluşmaktadır. Nitekim, Çeçen sorunu merkezi devletin yeniden oluşturulması için en önemli argüman olarak gündemde tutulmaya çalışılsa bile, ekonomik reformların sürdürülebilmesi için dış etkenlerin katkısının sürmesi şarttır. Bu nedenle, Putin'in dış politikaya bakış açısı karmaşık gibi görünse de konjonktürel anlamda fırsatları sonuna kadar değerlendirmeye çalışan ve kendi söylemini de seçeneksiz eşirme çabasında olan bir eğilim sergilemektedir. Bu bağlamda, siyasal güçlerin merkezi eğilimlere çekilmesinin sağlanması ve Atlantikçilik-Avrasyacılık sentezinin Rus dış politikasının temellerine uyarlanması, Putin döneminin en belirgin özellikleri olacaktır (Çelebi, 2011: 49).

Putin, devletin yeniden tanımlanması ile toplumdaki kimlik bunalımı arasındaki farklılaşmayı gidermeyi amaçlamıştır. Toplumsal uzlaşmayı cesaretlendirmek amacıyla ılımlı bir muhafazakarlık anlayışını devlet düzeyinde geliştirilmiş ve yerleştirilmiş hatta bazı yazarlara göre "kadife otoritercilik" yaklaşımı devlet-toplum arasındaki ilişkilere

uyarlanmış ve devlet-dışı ve merkez dışındaki aktörlerin etki alanlarının sınırlandırılmış ya da yeniden tanımlanmıştır (Büyükkıncı, 2004: 156).

Rusya Federasyonu'nda merkezi hükümet eskiye kıyasla, güçlü bir merkezi yönetim oluşturmak adına, Moskova'nın çıkarlarını her zaman ön planda tutmaktadır. Kuzey Kafkasya'ya bakışı ise, tümüyle güvenlik ve kontrolü ön planda tutar şekilde gelişmiştir.

Putin yönetimi çok yönlülük ve pragmatizm doğrultusunda İslam Dünyası ile de ilişkilerini geliştirmenin yollarını aramıştır. Putin, 16 Ekim 2003 tarihinde Malezya'da yapılan İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) 10. Zirvesine katılmış ve burada Rusya'nın benzersiz bir Avrasya ülkesi olarak Doğu-Batı arasında özel bir rol oynadığını ve İKÖ ile iş birliğinin örgüte önemli kazanımlar sağlayacağını belirtmiştir. 2005 yılında Rusya'ya İKÖ'de gözlemci statüsü verilmiştir (Uslu, 2018:40).

Batılı ülkelerden farklı olarak Rusya Filistin'de 2006 parlamento seçimlerinden galip çıkan Hamas'la görüşerek, İslam Dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesinde kararlı olduğunu göstermiştir. Rusya-İslam Dünyası Stratejik Vizyon Grubu'nun ortak temasları diyalogu artırmaktadır. Putin döneminde ayrıca Türkiye ve Özellikle İran'la olan ilişkilerin stratejik boyutu güçlendirilmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında bölgede artan ABD nüfuzundan hem İran hem de Rusya rahatsızlık duymaktadır. Bu noktada çıkarları uyuşan iki devlet arasındaki ilişkiler, İran'a konulan ambargoya rağmen Rusya'nın 1995'ten beri İran'ın nükleer programını desteklemesiyle beraber yoğunlaşmıştır. Ayrıca İran'ın balistik füze programlarına teknoloji transferi yoluyla destek verilmiştir. İki devlet, Tacikistan, Karabağ, Çeçenistan, Filistin ve Irak'ın işgali gibi sorunlara yönelik birbirini gözetken paralel politikalar izlemişlerdir (Sönmez, 2010: 58).

Rusya, kendisini İslam'ın radikalleşmesine karşılık olarak savunmasız hissetmiştir. Rusya'nın radikal İslami hareketlerden kaynaklanan terörizme yönelik sorunlar konusunda, bazı yetkililerinin yerel camileri kapatması girişimleri gibi kendi hatalarının da bulunmasına rağmen, bunun diğer bir yanı da ABD'nin ılımlı Müslümanları izole eden politikalarıdır. Küresel bir dünyada, bu, Rusya'nın içindeki İslamcı radikaller için büyük bir destek anlamına gelmektedir.

Suriye ve Irak'ta başlayarak tüm İslam ülkelerinde etkisini hissettiren ve Rusya Federasyonu için de önemli bir tehdit olan DAESH, Federasyonu Şangay İş birliği Örgütü üyeleriyle ortak mücadele kararları almaya zorlamıştır. Bu kararın alınması diğer ŞİÖ üyelerinin de aynı tehdiyle karşı karşıya olmasının önemi büyüktür (Yılmaz, 2019: 174).

Rusya hissettiği aşırı İslamcı tehdidi bertaraf etmek için Orta Asya ve Suriye'de mücadele yürütmektedir. Suriye'de rejime karşı savaşan DAESH unsurları ile muhalifler arasında Rusya'dan radikal dinci gönüllülerin olması Moskova'yı tedirgin etmektedir. Bu gönüllülerin Kafkasya'ya dönmeden yok edilmesi gerekçesiyle Esad ordusuna destek sağlamış ve Suriye'ye müdahale etmiştir. Rusya'nın Suriye müdahalesinin sebebi sadece Kafkasyalı radikal dinciler değil aynı zamanda Suriye'nin NATO ile Suriye arasında mücadele sahasına dönüşmesidir.

Rusya için Orta Doğu'daki cihatçıların ülkeye dönüşü büyük riskler barındırmaktadır. Kafkasya toplulukları her ne kadar şu an için ekonomik sebeplere bağlı olarak Rusya merkezi yönetimine karşı bir isyan içerisinde olmasa da federasyon yumuşak karının Kafkasya olduğunun farkındadır. İslamcı terör gruplarının Orta Doğu'da başarılı olması demek Kafkasya halklarının bu gruplara meylinin artması demektir ki İdlip'te HTŞ¹⁸'ye katılan gönüllülerin %7 ila 10 arası Kafkasyalı halklardan oluşmaktadır (Yılmaz, 2019: 176).

Bölgenin dışından gelen Vehhabîler Kafkasya'daki krizin bazı yönlerinin İslâmî boyut kazanmasında şüphesiz önemli bir rol oynamış olsalar da yerel özellikler Vehhabîlerin etkisini "köktenci İslâm'dan" "siyasî İslâm'a" çevirmiştir. Örneğin İslâm, bölgede küresel cihat için sosyal bir araçtan ziyade etnik kimlik oluşturulmasında bir araç durumundadır. Kafkasya'daki İslâmî etkinin açıkça görüldüğü Çeçen çatışması bile İslâmî kimliğin bölge dışındaki Müslümanlarla dayanışma sağlamadığı ulusal bir savaş

¹⁸HTŞ Heyet-i Tahrirü's-Şam (Şam'ın Özgürleştirilmesi Heyeti) : Eskiden El Kaide'ye bağlı olan Nusra Cephesi militanlarının kurduğu cihatçı Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ), İdlip'deki en güçlü askeri grup (www.bbc.com).

olarak kalmıştır. Kafkasya'da İslâm, ulusal hedefler için kimlik oluşturmada bir araç olmasının yanı sıra yerel yetkililerin kendilerine finansman ve gönüllü üye sağladıkları bir söylev konusu olmuştur. Yine de bu çatışmalar, Arap dünyasından bazı köktenci İslâmcıların rollerine rağmen yerel hedeflere sahiptir ve temelde yabancı savaşçılara bağlı değildir(Cutler, 2004).

7.3.4. Federal Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

İdari birimlerin bağımsız dış ekonomik faaliyette bulunma hakkı Rusya Federasyonu Anayasasında yer almamaktadır. Anayasal olarak bu birimlerin yabancı devletlerle ekonomik ilişki kurmaya hakkı yoktur. Rusya Federasyonu yasaları idari birimlerin dış ekonomik ilişkiler kurma hakkını yabancı federal devletlerin idari birimleriyle ya da onların bazı bölgeleriyle ilişki kurma hakkıyla sınırlamaktadır (Rusya Federasyonu Anayasası, md.67).

Rusya Federasyonu idari birimlerinin uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerine gelince, bu ilişkilerin kurulması yetkisi ile ilgili sorun tümüyle çözülmüş değildir. Federasyonun idari birimlerinin uluslararası ve dış ekonomik ilişkileri üzerine Rusya Federasyonu Anayasası'nın yaklaşımı konusunda resmi bir yorum yapılmamıştır. RF Anayasası ile Federasyon Anlaşması arasındaki idari birimlerin yetkilerine dair söz konusu uyumsuzluk, bağımsız dış ekonomik faaliyet yürütme ve ayrıca diğer devletlerle gerekli anlaşmaları imzalama hakkı tanıyan maddelerin Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin (Dağıstan Cumhuriyeti, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti) anayasalarında yer almasına yol açmıştır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Rusya Federasyonu 8 İdari Bölge'den oluşmaktadır. Bu bölgeler ise Bölge valileri tarafından idare edilmektedir. Bölge Valisi yatırımcılara yerel vergilerde öngörülen miktar azaltılabilir veya tamamen muafiyet verebilir. Bölgeler için resmîyette eşit olsa da zengin (donör) ve fakir (sübvansiyonlu) bölgeler olarak ayrılmaktadır. Donör birimler olarak Moskova, Krasnodar, Tataristan, Başkörtostan, Tyumen örnek verilebilir. Kuzey Kafkasya federe birimleri ise sübvansiyonlu birimlere örnektir (Akın, 2013: 105).

Özellikle donör cumhuriyetlerin elindeki ekonomi kartı merkezi hükümet üzerinde baskı kurmayı kolaylaştırmaktadır ve yüksek özerklik almak için önemli bir araçtır. Örneğin Tataristan, endüstriyel tekelin, petrokimya, makine mühendisliği, uçak mühendisliği vb. sektörlerde yer aldığı endüstriyel olarak geliştirilmiş bir cumhuriyettir. Ancak RF'nin dış pazarda oluşturduğu otoriter yönetim algısıyla mücadele eden Tataristan için bu faktörler, pazara hızlı girişi engellemesine rağmen, gelişim için önemli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda endüstrileşmenin yüksek olması cumhuriyette yüksek yaşam standartlarının tahsisi için de gelecek vaat etmektedir. RF içerisinde "donör" pozisyonuyla, kendine yetebilen ekonomisiyle merkezi hükümete karşı eli güçlü bir federe cumhuriyettir (Ağır, Demir, 2019: 160).

Tataristan'ı Rusya Federasyonu'nun diğer özerk cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında belki de en özel kılan özelliği güçlü ekonomisi ve kaynaklarıdır. Sosyal alt yapının gelişmişlik seviyesi yetersiz olsa da güçlü bir ekonomik potansiyele sahiptir. Günümüzde Tataristan, petrokimya, gemi yapımı, uçaklar ve helikopterler tesisleri, kamyon yapımı ve diğer işletmeler gibi çok iyi işleyen endüstrilere sahip, ekonomik açıdan Rusya Federasyonu'nda en müreffeh olan cumhuriyetlerden biridir.

Tataristan, Rusya'nın altıncı büyük brüt bölgesel üretimine sahiptir ve ülkenin beşinci büyük enerji şirketi TATNEFT petrol şirketini kontrol etmektedir. Başkenti Kazan, Rusya'nın en sanayileşmiş ikinci şehridir ve kamyon, uçak ve helikopter üretimi ve petrokimya ve kimyasal üretim tesisleri burada işletilmektedir. Tataristan'da günde 2 milyon dolar civarında bir yatırım gerçekleştiği tahmin edilmektedir (İbrahimov, 2017: 29).

Kişi başına düşen ihracat hacmine göre tahmin edilen küresel rekabet gücü Tataristan'da Rusya'nın ortalamasını geçmektedir. 2010 yılından itibaren Tataristan'da kişi başına düşen emtia ihracatı da Rusya Federasyonu'nun ortalama seviyesini aşmıştır. Sosyal kalkınma alanında, Tataristan'daki işsizlik oranı son 25 yılda Rusya'nın ortalamasının oldukça altındadır. Aynı şekilde asgari gelir düzeyinin altındaki nüfusun

payı, 2010-2015 döneminde ortalama olarak Rusya'ya göre 3,3 puan daha düşüktür (Yakovlev, vd., 2017: 8).

Bölgenin ihracat yapısında, kimyasal ürün ve makine sektörlerinin payı da önemsiz olmamakla birlikte hala yakıt ve enerji sektörleri çok büyük (%74) yer tutmaktadır. Ülke ekonomisinin motor gücü olan Petrolün Tataristan'ın kendi kontrolünde olması Cumhuriyet açısından önemli bir imtiyazdır. Bu imtiyazı garanti eden Rusya Federasyonu ve Tataristan arasındaki 5 Haziran 1993 tarihli anlaşma uyarınca petrol çıkarımı ve dağıtımı her yıl karşılıklı anlaşmalarla belirlenmektedir (Makaryçev 2002: 16). Böylece Tataristan, Rusya Federasyonu ile her yıl müzakere masasına oturma imtiyazına sahip olmuştur.

Tataristan Cumhuriyeti güçlü bir ticaret partneri olarak, Türkiye'ye petrol, kimya ve petrokimya ürünleri, yük araçları ve helikopter ihraç etmektedir. Türkiye ise Tataristan'a inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve gıda ürünleri satmaktadır. 2009 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Tataristan'ı, 2012'de Tataristan Devlet Başkanı Rüstem Minnihanov'un Türkiye'yi ziyaret etmesi, diplomasi ve diğer alanlardaki münasebetleri daha da arttırmıştır (Kemaloğlu, 2017: 268). Tataristan Cumhuriyeti'nin bu girişimleri Rusya Federasyonu Anayasası ile çelişiyor olsa da Cumhuriyet'in Federasyon içerisinde en homojen ve çatışmasız federe birimlerden olması ve sağladığı yüksek vergi gelirleri sebebiyle merkezi hükümet tarafından tehdit olarak algılanmamaktadır.

Diğer bir donör bölge olarak Rusya Federasyonu'nun güneyden giriş kapısı olan Krasnodar Bölgesi, aralarında Federasyon'un en büyük ticaret limanı olan Novorosisk Limanı'nın da bulunduğu 8 deniz limanına ev sahibi yapmaktadır ve Federasyon'un deniz ticaretinin %40'ı bu limanlar üzerinde gerçekleşmektedir. Rus çimento endüstrisinin merkezi konumunda olan Novorosisk gemi inşaa ve onarımı alanında önemli olmakta birlikte önemini asıl artıran Karadeniz'in en yoğun petrol ihracatının yapıldığı rıhtımları bünyesinde barındırıyor olmasından ileri gelmektedir. Kişi başına üretimi ulusal ortalamanın üzerinde olan Krasnodar Bölgesi, Federal bütçeye net katkı bakımından ilk 10 bölge arasındadır ve en çok vergi toplanan bölgelerdendir (Akın, 2013: 201).

Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanlığının başkentini 8 "süper şehir" arasına aldığı Rostov Bölgesi de donör cumhuriyetlerdendir. RF'nin Karadeniz, Akdeniz ve Azak Denizi'ne çıkış kapısı olan Rostov Bölgesi, Rusya Federasyonu ve BDT'nin en gelişmiş kara, demiryolu ve havayolu ulaştırma ağlarından birine sahiptir. Rostov Bölgesi, Karadeniz, Azak Denizi, Baltık Denizi ve Hazar Denizi'ne girişi sağlayan 5 adet ticaret limanına sahiptir. Bölge ekonomisi, makine imalatı, tarım, gıda işletme, maden işleme, yakıt ve enerji üretimi sektörlerine dayanmaktadır (Akın, 2013:131).

Rusya Federasyonu içeride yaşadığı etnik ve dini çatışmaları sadece askeri güç ile çözemeyeceğinin farkına varmıştır. Özellikle "sübvansiyonlu olarak belirttiğimiz fakir birimleri ve çatışmalı bölgeleri için dönem dönem çeşitli ekonomik paketler açıklamıştır. Örneğin Haziran 2012'de Rusya Başbakanı Medvedev, 2025 yılına kadar Kuzey Kafkasya'nın sosyoekonomik gelişimi için bir federal program açıklamıştır. Program için toplam finansman 1,7 trilyon ruble olarak açıklanmıştır. Program, temel altyapı projelerine-okulların, hastanelerin ve konutların inşasına ve işsizlik bölgesini mümkün olan nüfusun yüzde 16'sından yüzde 5'ine düşürmek için yeni iş kolları yaratma odaklıdır. (Rusya Hükümeti Kuzey Kafkasya için Slashes Fonu, 2012).

Göze çarpan önemli adımlardan bir tanesi de 2014 yılında yapılan Soçi Olimpiyatları'dır. Soçi, Abhazya'nın ve siyasi açıdan diğer kırılgan bir birim olan kırılgan Karaçay-Çerkesya'nın yakınında yer almaktadır. 2014 Kış Olimpiyat Oyunları'nın coğrafi konumu ve ekonomik fırsatlarının (tahmini bütçesi 30 milyar dolar) yanındave siyasi ve güvenlik zorlukları ortaya çıkmıştır (Secieru, 2010).

Kendini Kafkasya Emirliği lideri ilan eden Doku Umarov, İslam militanlarını oyunları raydan çıkarmak için ellerinden geleni yapmaya çağırmıştır (2014 Kış Olimpiyatları: Terörizm Tehdidi, 2013). Kafkasya Emirliği'nin tehditlerine rağmen, Olimpiyat Oyunları Rusya'ya Kuzey Kafkasya üzerindeki kontrolünü gösterme fırsatı vermiştir. Bununla birlikte, Rusya oldukça değişken bir alanda kapsamlı güvenlik önlemleri almak zorunda kalmıştır. Oyunlar sırasında 40.000'den fazla polis ve 30.000 ordu personeli görev yapmıştır (Hahn, 2005).

Rusya Federasyonu güvenlik önlemleri için önemli miktarlarda harcama yapmaktadır. Zira özellikle Kuzey Kafkasya genelinde yaşanacak büyük bir savaş ya da etnik çatışma durumu RF'nin Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz-Süveyş Kanalı çıkış noktalarına ulaşmasını engelleme tehlikesi oluşturmaktadır. Böyle bir durum, Federasyon'un dünya pazarına ürün ihracatında da kayıplara neden olabilecektir. Ayrıca Kuzey Kafkasya Rus ekonomisi için tam bir hammadde kaynağıdır. Bölgenin enerji hatlarına ve enerji kaynaklarına olan yakınlığı da dikkat çekicidir. Bölge, enerji hatları güzergâhında olup enerji hatlarının Hazar ve Karadeniz bağlantısını sağlamaktadır.

Çeçenistan topraklarındaki petrolün işlenmesi ve pazarlanması, RF'nin askeri müdahalesine sebep olan önemli bir unsurdur. Çeçenistan doksanlı yılların başında yılda 4,5 milyon petrol ton üretirken 1994'te bu rakam 1,2 milyon tona düşmüştür. Çeçenistan'ın petrolünü RF'den bağımsız olarak pazarlaması, federal birimler üzerinde ekonomik otorite kurmaya çalışan Moskova'yı zorlamıştır (Sapmaz, 2020: 51).

Rusya'nın enerji politikasını yönlendiren bir dizi jeopolitik zorunluluk mevcuttur. Rusya Federasyonu'nun sınırları oldukça dinamiktir. Etnik gruplar üzerindeki kontrolünü yurt içinde pekiştirmek için istikrarlı bir ekonomiye ihtiyacı vardır. Federasyon aynı zamanda dünyadaki büyük güç statüsünü savunabilmek için dünyanın diğer büyük güçlerine karşı kaldıraç sahibi olmalıdır. Bu sebeple enerji kaynakları ve enerji güzergahları üzerindeki kontrol, Rusya Federasyonu için çok önemlidir. Zira, Rusya Federasyonu'nu Avrupa'ya giden enerji yolları üzerindeki kontrolünü kaybederse, enerji kartını etkili bir dış politika aracı olarak kullanamayacaktır.

8. SONUÇ ve TARTIŞMA

Güvenlik faktörü, iç ve dış politikadaki istikrarın, huzurun sağlanması, çıkarlarının korunması ve sürdürülmesi hususunda her devlet için en elzem faktördür. Ancak bu faktörün iç ve dış politikadaki ağırlığı devletlerin askeri, ekonomik politik gücü, uluslararası prestiji veya bulunduğu coğrafi koşullara göre farklılık göstermektedir. Rusya'nın mevcut güvenlik politikası açısından askeri güvenliğin sağlanması, bölgesel istikrarın sağlanması, ülkenin sınırlarının korunması ve uluslararası alandaki konumunun yeniden güçlendirilmesi konularına odaklanmaktadır.

Rusya Federasyonu, SSCB sonrasında yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu yüzden “siyasal ve ekonomik reformlar” yapılmış ve uluslararası sisteme hem iç yapısı itibarıyla hem de dış politika vizyonu itibarıyla adapte olmaya çalışılmıştır. Yeltsin döneminde iç ve dış politika Batıcılık ekseninde yürütülmüştür. Putin döneminde ise genel olarak Avrasyacı bir çizgi takip edilmiştir. Dış politika özelinde durum ele alınacak olursa; Yeltsin döneminde Rusya prestijini yitirmiş hem iç politika hem de dış politika açısından zayıf bir devlet görüntüsü çizmiştir. Bu dönem genel anlamda geçiş süreci olarak nitelendirilmektedir. Putin döneminde ise, devletin inşa süreci tamamlanmış ve dış politikada çok daha etkili olan, ekonomik açıdan güçlenmiş bir RF ortaya çıkmıştır. Yeltsin döneminde Rusya'nın özellikle iç politikada toplumsal sorunlar ve devletin yeni sisteme adapte edilmesi nedeniyle dış politikada pasif bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde BDT ve Şangay Beşlisi aracılığıyla en azından bölgesel düzeyde güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik önemli bir hamle yapılmış; ayrıca Rusya yakın çevresi ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini tekrar dengeye oturtmaya çalışmıştır. Öte yandan Putin'in iktidara gelmesinin ardından 2000 yılından günümüze dek Rusya askeri ve ekonomik açıdan güçlenmiş, prestijini artırmış ve hem bölgesel düzeyde hem de küresel düzeyde etkili bir aktör olmuştur.

Hem karakteristik hem de coğrafi açıdan güvenlik alanındaki zorlukların çeşitliliği Rusya'yı çok yönlü ve dengeli bir strateji izlemeye itmiştir. Rusya'nın jeostratejik pozisyonu ve ekonomik durumu göz önüne alındığında, Soğuk Savaş dönemindeki politikaların sürdürülmesi mümkün değildir. Devletin ekonomik ve siyasal açıdan yeniden yapılanması, birçok güvenlik problemi, ABD ve NATO hegemonyasına karşı koyabilmek ve güneyindeki radikal İslamcı hareketleri engelleyebilmek için güvenlik alanında 2000 yılında kabul edilen Rus Askeri Doktrini önemli bir gelişme olmuştur. Bu doktrine göre, Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı hareketler ile NATO'nun Doğu genişlemesi ve NATO'nun yeni askeri konsepti ana güvenlik tehditleri olarak tespit edilmiştir. Rusya'nın bu tehditlere karşı etkili bir tepki ortaya koyabilmesinin gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur (Mammadov, 2014: 33).

1990'larda bağımsızlık için Rusya ile savaş yaşayan Çeçenistan, 1859'dan bu yana Rusya'nın kontrolü altındadır. Batı'daki Çerkes cephesinin çöküşüyle birlikte Kuzey Kafkasya'nın tamamı 1864'den itibaren Rusya kontrolüne girmiştir. O tarihten sonra Rusya'nın Kuzey Kafkasya üzerindeki etnik politikalar uygulamaya konulmuştur. Özellikle 1921 ve 1991 yılları arasındaki Sovyet döneminde gerçekleşen politikalar çok önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Lenin'in milliyetler politikası ve Kafkasya'nın sınırlarının yeniden çizilmesidir ki, günümüzdeki etnik gerilim ve çatışmaların kaynağını bu politikalar oluşturmuştur. Sovyetler Birliği'nin azınlık gruplar için “otonomi” kavramı üzerinden yarattığı federal yetki paylaşımı mekanizmasıyla cumhuriyetler ve bölgeler arasında doğrudan uyguladığı “bölme” siyaseti, Birliğin totaliter yönetiminin bir aracı olmuştur (Cornell, 2001: 10).

Rusya Federasyonu özellikle Putin'e kadar, terörizmin kaynaklarını, siyasi ve sosyo-ekonomik önlemlerle ortadan kaldırmak yerine çoğunlukla askerî çözüm odaklı politikasını sürdürme eğiliminde olmuştur. Kuzey Kafkasya'da terör saldırısı düzenleyenler, güçlerini sayılarından veya ideolojilerinden daha çok, Rusya Federasyonu'nun karşı tepki yaratan orantısız terörle mücadele stratejisinden almaktadır (The Economist, 2011).

Birinci Çeçenistan Savaşının Rus iç ve dış politikası açısından bir dönüm noktası olduğu bir gerçektir. Askerin rolü azalmış ve alınan mağlubiyet kamuoyunun askeri yöntemlere olan itimadını azaltmıştır. Askeri rolü azalırken Federal Güvenlik Servisi'nin önemi oldukça artmıştır. Özellikle yakın çevre ülkeleri için Rusya Federasyonu'nun

zayıflayan bir bölgesel güç olduğu imajı doğmuş ve pekişmiştir. Bu imaj bahse konu ülkelere cesaret kazandırmış ve Rusya Federasyonu'nun ekseninden kurtulmak için manevra yapmalarını kolaylaştırmıştır. Federasyon boyutunda ademi merkezîyetçilik artmıştır (İşyar, 2013: 198).

Kuzey Kafkasya'ya yönelik salt askerî güvenlik odaklı politikalardan; sosyo ekonomik sorunların çözümüne yönelik politikalara geçişin 2010 yılından itibaren bir zorunluluk olarak görüldüğü ve Medvedev ile Putin ikilisi tarafından yürütülmeye başlandığını söylemek mümkündür.

Yeltsin yönetiminde, Moskova'nın Kuzey Kafkasya'ya ilk yaklaşımı, orada ayrılıkçı bir eğilimin domino etkisi yaratabileceği ve Rusya'yı SSCB ile aynı kadere maruz bırakabileceği endişesi ile şekillenmiştir. Putin'in liderliği, bölgenin sorunlarını güvenlik ve kalkınma politikalarının bir kombinasyonu aracılığıyla ele almaya çalışmıştır. Şu anda, Moskova'nın yönetim alanındaki çabalarına siyasi katılım ve seçkin oluşum konuları meydan okumaktadır.

Putin ise, önceliği merkezi gücün yeniden tesis edilmesine vermiştir. Bu kapsamda ülkenin birliğini sağlamak amacıyla Putin'in ilk ele aldığı konu, dondurulmuş olan Çeçenistan sorunu olmuştur. Putin, Çeçen teröristleringerçekleştirdiği iddia edilen bazı terör saldırılarını gerekçe göstererek, Çeçenistan'ın bağımsızlık isteği sorununu bir terörle mücadele sorunu olarak iç ve dış kamuoyuna sunmuştur. Bu döneme kadar, 'haydut' olarak anılan Çeçenler, Putin döneminde 'terörist' olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (Omelicheva, 2009).

Rusya'da idari birimler arasında ekonomik açıdan "verenler" ve "alanlar" şeklinde bir sınıflama yapıldığında, Kuzey Kafkasya idari birimleri sürekli olarak "alanlar" konumundadır. Bu cumhuriyetlerden en çok sübvansé edilenler %88 oran ile İnguşetya ve %81 ile Dağıstan'dır (Liono, 2010). Rusya, bütçe tahsisi yaparken cumhuriyetlerin güvenlik ve istikrar durumunu değerlendirmekte, güvenlik ve istikrar seviyesinin düşük olduğu bölgelere öncelik vermektedir (Kuchins, 2011). İnguşetya'nın nüfusu, Çeçen savaşları esnasında aldığı göç ile 1995-2000 yılları arasında iki katına çıkmıştır. Bölgede yol, kanalizasyon ve havaalanı gibi altyapı unsurları harap olmuştur. Halkın yararlandığı temel sosyal hizmetler yetersizdir. İş imkânının olmaması, halk arasında radikal akımlara verilen desteği artırmaktadır.

RF bugüne kadar bir kısım politikalarla çözüme ulaşmak istemişse de çok sınırlı bir sonuç elde edebilmiştir. Rusya'nın bölge stratejisi, Kuzey Kafkasya ile ilgili sorunları askerî güvenlik odaklı bir çerçevede; yerel otoritelere teslim etmek ve bölgeye federal bütçeden para aktarmaktır (King, Menon, 2010).

Medvedev, Çeçen lider Kadırov¹⁹'a Çeçenistan'ın sosyo-ekonomik kalkınmasına daha fazla vurgu yapmalarını ve kötü şöhretli savaşçı söylemlerinden uzaklaşmalarını emretmiştir. Kuzey Kafkasya'nın ekonomik gelişimi, büyük ölçüde yerel ekonomiler üzerinde Kremlin dostu Rus oligarşik kontrolünün kurulmasıyla kontrol altına alınmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki yaşam koşullarını iyileştirmek için bütçe parası aktarma kapasitesi 2010-2011'de önemli ölçüde azalması azalmıştır. Maliye Bakanı Aleksei Kudrin'e göre, Rusya'nın rezerv fonu bütçe açığını karşılamak için 2010 yılında 45 milyar dolar tüketilmiştir. Kuzey Kafkasya üzerindeki kontrolü elinde tutabilmek için Moskova, yakın gelecekte bölgeye gerekli milyarlarca doları enjekte etmeyi göze alamayabileceği için değişen gerçeklere uyum sağlamalıdır. Dolayısıyla, Moskova'nın Kuzey Kafkasya'nın gelişimine yeni keşfedilen ilgisi büyük olasılıkla korkunç ekonomik koşulların bir yansımasıdır (Dzutsati, 2010:13).

Kadırov ve "feodal efendisi" Putin arasındaki sadakat ilişkisi, Çeçenya'nın Rusya Federasyonu içindeki 2000'li yılların başından bu yana güçlenen merkezi hükümet seviyesi karşısında belirleyici bir rol oynamaktadır. Kadırov'un kendi kendini savunan

¹⁹Mevcut Çeçen cumhurbaşkanı Ramazan Kadırov 2007 yılından bu yana görev yapmaktadır. Kadırov, cumhuriyetin bir parçası olduğunu ilan etmek için yoğun çaba sarf etmektedir. Çeçen milliyetçiliğini Rus yurtseverliği ile ilişkilendirmeye, Çeçen başkenti Grozny'deki cumhurbaşkanını Rusya devletinin bir simgesi olarak göstermeye çalışmaktadır.

yetkileri de öncelikle Orta Doğu'ya ve bir bütün olarak İslam dünyasına yönelik bir dış politikayı kapsamaktadır. Bir yandan da Kremlin, İslam dünyasıyla Moskova ve Grozni arasındaki diplomatik iş bölümünü memnuniyetle karşılamaktadır (Halbach, 2018).

Öte yandan, federal bütçenin özerk cumhuriyetleri büyük ölçüde sübvansetmesi, genç nesiller için dağdaki ayrılıkçı grupları daha az çekici hâle getirmektedir. Çeçenistan hükümeti tarafından sağlanan eğitim, yönetim ve ticaret ile ilgili olanaklar, yetişen kuşaklara bir fırsat sunacak niteliktedir. Yüksek işsizlik oranı nedeniyle, hayatından memnun olmayan çok sayıda genç bulunmasına rağmen cihada gönüllülerinin sayısı eskisi kadar yüksek değildir. Bunun yanında federal bütçenin bölgeye yönelik fonlarının yerel otoriteler tarafından hiçbir kontrole tabi olmadan kullanıldığı ve yolsuzluk ile rüşvetin bu bölgede en önemli iki sorun olduğu da vurgulanması gereken konulardır. Kaldı ki yüksek petrol ve doğalgaz fiyatları nedeniyle ekonomisini bir ölçüde düzlüğe çıkartan ve Kuzey Kafkasya'yı büyük oranda sübvansetebilen Moskova'nın bu durumu ne kadar sürdürebileceği de tartışmalı bir konudur (Baev, 2006)

Kremlin, Hloponin tarafından hazırlanan ve 2013 yılında Kuzey Kafkasya Federal Yönetimi'ne 8 milyar dolar yatırım yapılmasını öngören programı da onaylamıştır. Moskova'nın bu bölgeye yardımı sadece parayla sınırlı kalmamış, bölgesel gelişme alanları kurulması ve yatırımcılara vergi ve finans ayrıcalıkları tanınması planlanmıştır. Moskova'nın, Kuzey Kafkasya'da sosyo-ekonomik gelişmişliği sağlamak için gerçekleştirmeyi planladığı en çarpıcı proje ise bölgenin işsiz insanını, çoğunluğu etnik Rus olan bölgelere yerleştirmek ve burada ayrıcalıklı iş ve sosyal imkânlar sağlamaktır. Ancak bu plana yönelik kamuoyunda çok ciddi tepkiler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı, uygulamanın yabancı düşmanlığını körükleyeceğini savunurken, diğer bir kısmı da Rus olmayan diğer etnik gruplarında aynı muameleyi görmek isteyeceklerini belirtmekte ve uygulama hayata geçirildiği takdirde sorun çıkaranların ayrıcalık elde ettiğine dair bir izlenimin toplumun tüm kesimine yayılacağına işaret etmektedirler (Goble, 2010).

Primakov ise Rusya açısından, özelde Çeçenistan genelinde ise Kuzey Kafkasya'da terörle mücadele operasyonları çerçevesinde yapılması gerekenleri şöyle sıralamaktadır (Primakov, 2004).

1. Sivil halk ile teröristler birbirinden ayrılmalı ve operasyonlarda sadece teröristler hedef alınmalıdır.
2. Bölgede uygun koşullar yaratılmadan, yönetim yerel liderlere devredilmemelidir.
3. Bölgedeki yerel yönetimler ve sorunun diğer tarafları adil bir çözüm bulmak için masaya oturmalıdır. Amaç zaman kazanmak olmamalı, uzun vadeli siyasi ve ekonomik istikrar hedeflenmelidir.
4. Ayrılıkçı teröristler tecrit edilmeli, coğrafyanın kendilerine verdiği imkânlardan faydalanmaları önlenmelidir. Kuzey Kafkasya sınırı denetim altına alınmalı, sınırı geçen tüm şüpheliler kontrolden geçirilmelidir.

Bugünkü haliyle RF'de; hiyerarşik, asimetrik, etnik temelli, 1993 Anayasası ile oluşturulmuş ve federe birimlerle yapılan ikili anlaşmalarla desteklenmiş bir federalizm mevcuttur. Rusya Federasyonu'nun bu düzensiz federal yapısı, devlet yapısının oluşumu ve gelişmesinin bir özelliği olan çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Geniş bir coğrafyaya ve etnik çeşitliliğe sahip olmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu karmaşık yapıda, farklı bölgelerden gelen farklı taleplere çeşitli çözüm yolları geliştirilmiştir. İkili Anlaşmalar bu çözüm arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında, Rus federal politikası esasen yerel ve ulusal düzeydeki belirli liderlerin etkisi altında gelişen "ad hoc" politikaların sonucu olarak görünmektedir. Rusya'da Federalizm süreci durağan değil dinamiktir. Bazı akademisyenler Rus federalizmini bir sistemden ziyade merkez ve çevre arasında sürekli değişen ve gelişen bir ilişki, bir süreç olarak görmektedir. Siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan homojenlikten uzak olan böyle bir federalizm, RF için özellikle erken Sovyet sonrası dönemde sorunlar yaratmıştır. Bunun en belirgin örneği Çeçenistan sorunudur. Başka bir Çeçenistan vakası daha yaşamak istemeyen RF özellikle Putin'in iktidarıyla birlikte merkezileşme yoluna giderek ayrılıkçı tehditleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. RF'nin bu konudaki hassasiyetinin farkında olan Tataristan ise merkezi hükümeti kışkırtmadan bağımsız politikalarını

yürütmeye devam etmektedir. Rusya federalizminin içinde yüksek özerklik sahibi olan Tataristan Cumhuriyeti'nin ayrıcalıklı durumunun arkasında hem RF'den hem de Tataristan'ın kendisinden kaynaklanan siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler mevcuttur. RF'den kaynaklanan sebeplerin başında Yeltsin'in iktidar yolundaki politikaları gelmektedir. Yeltsin'in cumhuriyetlere daha fazla bağımsızlık tahsis ederek kendi konumunu güçlendirmek istemesi Tataristan'ın işini oldukça kolaylaştırmıştır.

Kuzey Kafkasya sadece Rusya Federasyonu içinde değil, dünyanın en önde gelen istikrarsızlık ve potansiyel çatışma alanlarından biridir. Rusya Federasyonu'nun güneydeki Orta Doğu ve Akdeniz havzalarına ulaşmasının tek yolu Kafkasya'dan geçmektedir. Bu nedenle de Rusya, bu bölge üzerindeki egemenliğini ve hakimiyetini korumak için mücadele verirken, küresel ve bölgesel rakipleri bölgeye nüfuz etme faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Bölgenin, çok çeşitli siyasi istikrarsızlıkların ve silahlı çatışmaların yaşandığı Orta Doğu ve Orta Asya ile sınırdış olması ve Hazar havzasındaki doğal gaz ve petrolün, alıcı ülkelere ulaştırılmasındaki stratejik konumu nedeniyle özellikle Güney Kafkasya bölgesi stratejik anlamda öne çıkmaktadır. Bu bölgede örneğin Gürcistan Batı dünyasına yakınlaştırmak isteyen Ermenistan ve Azerbaycan Batı dünyası ve Rusya arasında denge siyaseti sürdürmeyi tercih etmektedir. Bağımsız devletler olan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'da yaşanan her siyasi ve askeri gelişme, Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetleri de doğrudan etkilemektedir.

Bunun yanı sıra, başta Türkiye olmak üzere Suriye, Ürdün, Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Çerkes, Çeçen ve Abhaz diasporaları son yirmi yılda ciddi siyasi aktörler haline gelerek, Kuzey Kafkasya'da yaşamaya devam eden toplumlarının sosyal, siyasi ve ekonomik geleceklerinde önemli söz sahibi olmaktadır. Aynı şeyi Ermeni ve Azeri diasporaları için de söylemek mümkündür. Ayrıca gerek Kuzey Kafkasya'da gerekse de Kafkas diasporalarında yükselen milliyetçiliğinin ve global anlamda dünyanın bölgeye artan ilgisinin önümüzdeki yıllarda gerilimin kaynağını oluşturacağı da dile getirilmektedir. Tüm bu faktörler, bölgenin küresel siyasetin önemli odaklarından birisi olma özelliğini pekiştirmektedir.

31 Aralık 2015 tarihinde Putin, 2009 yılında onayladığı ve 2020'ye kadar geçerli olmasını öngördüğü ulusal güvenlik stratejilerini geçersiz kılmış ve yeni bir strateji belgesi yayımlamıştır. Yeni strateji Rusya için büyük tehditleri tanımlamakta ve çözüm önerileri sunmakta olan bir ulusal güvenlik misyonu yüklenmiştir. 116 maddeden oluşan ulusal güvenlik stratejisi, Kremlin'in ulusal arenada ve uluslararası arenada durumu nasıl değerlendirdiğinin de bir göstergesidir. Söz konusu strateji belgesinde en uzun bölüm "Ulusal Güvenliği Sağlama" başlığı ile dördüncü bölüm olmuştur. Burada dokuz ulusal öncelik ele alınmış, bu bölüm stratejinin 3'te ikisini meydana getirmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliği sağlama konusunda ne kadar hassas olduğu görülebilmektedir (Dingil, 2019: 29).

İç hukukunu belirlemekte özgür olan federe devletler, Federal Anayasa ile çelişen hükümler çerçevesinde bir yasal temele oturtulabilmektedir. Kendi polis teşkilatlarını kurabilen federe devletlerin kendi yasama, yürütme ve yargı organları da bulunabilmektedir. Bir federe birim için suç olmayan bir davranış diğer birim için suç teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla farklı bir birimde farklı uygulamalarla karşılaşılabilir.

Federal merkezin federe birim üzerinde uyguladığı zorlayıcı güç, merkez ve birim arasında çatışma yaşanmasına neden olabilir. Çatışmaların büyüüp eyleme dönüşme riski her zaman bulunmakta, bu durum ulusal güvenlik için bir tehdit oluşturmaktadır. Hukuken federasyondan ayrılması imkânsız olan federe devletler, bağımsızlık için federal merkeze savaş açabilir. Söz konusu durum ise ulusal güvenliği tehlikeye düşürecek ve önlenemediği takdirde diğer birimlerin de katılması ile bir iç savaşa dönüşebilecek kadar büyük bir tehdittir.

Merkeziyetçi bir yönetim anlayışı ile yönetilen Rusya Federasyonu'nda merkeziyetçilikten uzaklaşmak isteyen seslerin ortaya çıkma riski hala vardır Putin döneminde yürütülen politikalar ve ikinci Çeçenistan savaşında Putin'in başarısı, federasyon halkı için bir göz dağı olsa da yükselecek herhangi bir sesin siyasi karışıklık yaratacağı açıktır.

Ancak kuşku yok ki "Putin'in nesli" olarak adlandırabileceğimiz (Souleimanov, 2011) geleceğin yeni isyancıları; eğitilmiş oldukları için (İslam teolojisi de dahil olmak

üzere), yüzeysel ve kendi kendine eğitimden esinlenen önceki nesil isyancılardan farklı olacaktır. Bir yandan son 20 yılın "kahramanlıklarının" romantik hafızasını taşıırken bir yandan da stratejilerini somut şekilde ortaya koyan, güçlü bürokrasisi ve merkezîyetçi yapısıyla otoriteyi yeniden tahsis eden "Putin'in Rusya'sında" önceki kuşak gibi 90'lı yılların kaotik ortamından faydalanamayacaklar ve baskılanacaklardır.

KAYNAKLAR

- ABDULLAYEV, N., 2008. “Demokratikleşme Sorunsalı Çerçevesinde Rusya’da Hükümet Şekli Üzerine” İstanbul Üniversitesi Sbe, İstanbul 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- AĞIR, O., 2015. Rus Tipi Federalizm, TSA, Yıl: 19, Sayı: 1.
- AKÇADAĞ, E., 2010. “Yumuşak Japonya’nın Sert Güç Arayışları”, Bilge Strateji, Cilt:2, Sayı: 3, Güz.
- ALKAN, H., 2013. Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistem Işığında Yarı başkanlık Modelleri, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 352.
- ALKAN, H., 2013. Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistem Işığında Yarı başkanlık Modelleri, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 352.
- ANDREW, C., K., 2002. Fragmentation of Russia, Russia After The Fall, Washington: Carnegie Endowmentfor International Peace.,
- ATALAY, İ., 2001. Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası, İzmir: Meta Basımevi.
- ATASOY, E., 2008. “Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi” TurkishStudies Dergisi, Cilt 3, Sayı 7.
- ATASOY, E., 2011. Demografi, Jeopolitik ve Etnocoğrafya Işığında Rusya, Editör: Abdullah Soykan, MKM Yayıncılık, Bursa.
- ATAY, M., 2002. "Rusya Gizli İstihbarat Servisleri:Kgb’nin Kısa Tarihi", Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 309-328.
- AYDIN, M., 2004. 19. "Yüzyıl Ortalarında Panslavizm Ve Rusya ", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 15, ss. 109-124.
- BAEV, K., P., 2015. “Russia as Opportunist or Spoiler in the Middle East?”. The International Spectator, vol. 50: 2.
- BETZ, D., J., VALERİY G., 2003. ‘TheFalseDown of Russian Military Reform’, Conflict and Security.
- BLANK, S., J., 2012. ‘Putin’sTwelve-Step Program’, The Washington Quarterly, Cilt 25, Sayı 1.
- BRAZELTON, H., 2004. The Nature of Russian Federalism and the Impact of Nationalisms, , <http://scholar.ceu.edu/node/39618>, (20.03.2018).
- CANAR, B., 2013. Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz, Phoneix Yayınları, Ankara.
- CARL J. F., 1999. Sınırlı Devlet, Çev: Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, Ankara s. 85-87.
- COENE, F. 2010. The Caucasus: An Introduction, Routledge, London and New York.
- ÇAM, E., 2000. Çağdaş Devlet Sistemleri, İstanbul: Der Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, N., 2002, “Bölgeci Devlette Egemenlik/Yetki Paylaşımı”, e-akademi, Sayı: 4.
- ÇELİKPALA, M., 2006. Kuzey Kafkasya’da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye, Beş Deniz Havzasında Türkiye, (Der.) Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 73-86.
- ÇİRKİN, V.Y., 1997. Sovremennoye Federativnoye Gosudarstvo. Uçebnoye Posobiye. Moşkova.: izd. MNİMP.
- ÇOLAKOĞLU, S., 2009. Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.
- ÇOMAK, İ., 2006. “Rusya, Putin ve Avrasyacılık” Rusya Stratejik Araştırmaları – 1, Ed. İhsan ÇOMAK, İstanbul: Tasam Yayınları.
- DEMİR, B., 2003. Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Yesevi Üniversitesi, Sayı: 25.
- DEMİR, S., 2007. “Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:6, No:11.
- DEV K. ve BRIAN L., 2013. Illicit Financial Flows From Developing Countries: 2002-2011, Global Financial Integrity.

- DUALI, Ş., 2014.. Rusya Federasyonu'nda Milli ve Dini Kimliğin Yükselişi Akademik İncelemeler Dergisi, 8 (2) , 205-222 .
- DURKAL, M., EROĞLU, K., M., 2017. "Yarı Başkanlık Sistemi Ve Rusya Federasyonu Örneği", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1.
- DUVERGER, M., 1986. Siyasal Rejimler, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- EFEGİL, E., 2009. Orta Asya'da Güç Mücadelesine Genel Bakış", (Der: Mehmet Seyfettin Erol), Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği, Yeni Büyük Oyun, Platin Kitap Evi, Ankara.
- EGELİ, S., 2012. Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, (Ed: Mustafa Aydın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERİŞEN, C., 2004. "Rusya Federasyonun Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler", (Ed: Erhan Büyükkancı), Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Phoneix Yayınları, Ankara, 2004.
- EROL, M., S., 2013. "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikaları", (Ed: Sezgin Kaya), Rusya'nın Doğu Politikası, Ekin Basım Dağıtım, Bursa.
- GELMAN, V., 2001. 'The Rise and Fall of Federal Reform in Russia, PONARS Euroasia.
- GEROMEL, R., 2013. "Forbes Top 10 BillionaireCities -MoscowBeats New York Again". Forbes.
- GÖZÜBÜYÜK, Ş., 2003. Anayasa Hukuku, 13. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GRAHAM, T., 2002. 'Fragmentation of Russia', Andrew C. Kuchins (der.), RussiaAfterThe Fall, Washington: Carnegie Endowmentfor International Peace.
- GURIEV, S., ve TSYVİNSKİ, A., 2010. "Kriz Sonrası Rus Ekonomisinin Karşı Karşıya Bulunduğu Zorluklar".
- GÜL, T., 2014. "Arktikteki Rusya: "Sorun ve İşbirliği Arasındaki Gelgit", Bilgesam Analiz, No:1167.
- GÜNER, İ., ERTÜRK, M., 2006. Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası, Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 775, 2. Basım.
- GÜRKAN, Ü., 1964. "S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yayın Tarihi:1964, Sayı:1, Cilt: 21, 1964.
- GÜRKAYNAK, M., 2004. Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Asil Yayınları, İstanbul, 2004.
- HEIKKA, H., 2000. "The Evolution of Russia's Grand Strategy: Implications for Europe's North," UPI Working Paper, Finnish Institute of International Affairs.
- HEKİMOĞLU, A., N., 2007. Rusya'nın Dış Politikası I., Vadi Yayınları, Ankara.
- HIROSHI, K., 1970. "Personal Property In The Soviet Union, With Particular Emphasis On The Khrushchev Era An Ideological, Political And Economic Dilemma", Hokkaido Üniversitesi, ss.37-85.
- http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php, (03.03.2019).
- <http://base.garant.ru/181993/> ve <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>, (26.04.2019).
- <http://docs.cntd.ru/document/902010411>, (25.04.2019).
- <http://government.ru/rugovclassifier/50/main/> (26.05.2019).
- <http://kremlin.ru/acts/bank/15386> (25.04.2019).
- <http://kremlin.ru/events/president/news/47334>, (26.04.2019).
- <http://www.anayasa.gen.tr/rusya.htm>, (03.03.2019).
- <http://www.churchill-society-london.org.uk/RusnEnig.html>, (02.03.2019).
- <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm> (20.04.2019).
- <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/>, (26.04.2019).
- http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6BZ29/content/id/2542248, (26.04.2019).
- <http://www.nationalsecurity.ru/library/00003/index.htm> (25.04.2019).
- <http://www.nationalsecurity.ru/library/00003/index.htm>, (26.04.2019).
- http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html, (26.04.2019).

- <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> Security Council of the Russian Federation, National Security Strategy of the Russian Federation up to 2020, signed on May 12, 2009, (26.04.2019).
- <http://www.siyasalhayvan.com/japonya-rusya-arasinda-kuril-adalari-sorunu/>, (26.04.2019).
- <http://www.yoldasin.com/iste-dunyada-en-cok-komsusu-olan-ulkeler/>, (02.03.2019).
- https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519#High_income, (03.03.2019).
- <https://epthinktank.eu/2015/03/16/the-russian-economy-will-russia-ever-catch-up/eprs-ida-551320-russian-natural-resources/>, (03.03.2019).
- <https://geographyofrussia.com/severnyj-ledovityj-ocean/>, (25.04.2019).
- <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>, (26.04.2019).
- <https://ria.ru/20131212/983737904.html>, (26.04.2019).
- <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>, (26.04.2019).
- <https://tr.sputniknews.com/videokulubu/201505091015401320/>, (03.03.2019).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/1936_Sovyet_Anayasas%C4%B1, (03.03.2019).
- <https://www.bbc.com/news/business-29643612>, (04.03.2019).
- <https://www.forbes.com/sites/ricardogeromel/2013/03/14/forbes-top-10-billionaire-cities-moscow-beats-new-york-again/#11115a43424f>, (04.03.2019).
- <https://www.haberler.com/putin-rusya-deniz-doktrini-degisikligini-onayladi-7543250-haberi/>, (25.04.2019).
- <https://www.reuters.com/article/us-russia-arms/putin-says-russia-must-boost-arms-exports-ria-news-agency-idUSKBN0FC10X20140707>, (03.03.2019).
- <https://www.stratejikortak.com/2015/11/bagmsz-devletler-toplulugu-bdt-ve.html>, (25.04.2019).
- HURŞİT, D., 2019. PUTİN DÖNEMİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE SURİYE MÜDAHALESİ Yüksek Lisans Tezi.
- ILCHENKO, Mikhail, 2010. "Do Informal Rules Matter?", https://www.researchgate.net/publication/242602455_Institutional_Transformation_of_the_Russian_Federal_System_Do_Informal_Rules_Matter (17.05.2020).
- ISAKOVA, I., 2009. Russian Governance in the Twenty-First Century Geostrategy, Geopolitics and Governance, İngiltere, Frank Cass.
- IVANOV, S., 2004. 'Voorujenie Silı Rossii i Ee Geopolitičeskie Prioritetı', Rossiyav Globalnoy Politike, Cilt 2, Sayı 1.
- İSMAİLOV, E., 2015. 'Rusya Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini', Bilgesam Analiz, No:1190, Şubat, 2015
- JAFAROV, S., 2007. Dünden Bugüne Rusya-NATO İlişkileri. Bursa: Ezgi
- KAGARLITSKY, B. 2008. Empire of the Periphery: Russia and the World System, Rusça aslından Çev.: Renfrey Clarke, Pluto Basım, Londra, ss. 384.
- KALKAVAN, F., 2004. "Rusya Federasyonu'nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları" Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Der: Erhan Büyükakıncı, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- KANBOLAT, H., 2001. "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, Rusya Özel Sayısı.
- KAPLAN, İ., 2012. Irklar, Dinler ve Mezhepler Mozaigi, Orta Doğuda Bahar Sancısı, Babiali Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- KARAAHMETLİ, M., 1976. Lenin'in Ulusal Sorun Teorisi ve Sovyet Rusya'daki Uygulaması, Ankara: Toplum Yayınları.
- KARABAYRAM, F., 2007. Rusya Federasyonun Güney Kafkasya Politikası, Lalezar Kitap evi, Ankara.
- KARADAĞ, M., 2006. "Rus Federalizminin Tarihi Gelişimi ve Geleceği" Rusya Stratejik Araştırmaları – 1, Ed.: İhsan ÇOMAK, İstanbul: Tasam Yayınları, ss.29-44.
- KARAHÖYÜK, M., 2012. Rusya Federasyonu'nun Siyasal Sistemi Ve Devlet Yapısı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

- KAVUKÇU, M., 2008. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- KEMPTON, Danilel, 2000. "Russian Federalism: Continuing Myth Or Political Salvation", https://www.researchgate.net/publication/291758903_Russian_federalism_Continuing_myth_or_political_salvation, (23.03.2020).
- KENAR, N., 2005. Yugoslavya, Yugoslavya Sorunun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Ankara.
- KESKİN, M., 2015. "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi", Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt:3, Sayı: 2.
- KIZILCIK, R., 2010. "Rusya Yönetim Sistemi", www.arem.gov.tr/proje/yonetim/dunyada_kamu_yonetimi/Rusya, (23.03.2020).
- KİBAROĞLU, M., 2001. "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti Ve Askeri Doktrinini", Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Avrasya Dosyası - Rusya Özel Sayısı, 2001.
- KLAVDİEVİÇ, Belozero Vasilii, "Voennaya Doktrina Rassi: V Naçale Bolşova Puti, Vlast, No: 2, 2015
- KOCABAŞ, S., 1989. Kuzeyden Gelen Tehdit-Tarihte Türk-Rus Mücadelesi, Vatan Yayınları, İstanbul, ss.278.
- KORABİK, K., 1997. Rusya'nın Doğal Kaynakları Ve Ekonomik Etkileri, PennStateCollege, Yer Ve Mineral Bilimleri.
- KOTZ, D. M. ve WEİR, F., 2012. Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü Ve Yeni Rusya, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- KURAT, N. A., 1987. Rusya Tarihi – Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KURT, S., 2018. "Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Algısı", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Sayı:28, ss. 91-125.
- LIGHT, M., 2006. "In Search Of An Identity: Russian Foreign Policy And The End Of Ideology", Journal of Communist Studies and Transition Politics , Volume 19, Issue 3, ss. 42-59.
- LIPMAN, M., ve MCFAUL, M., 2001. "ManagedDemocracy" in Russia: Putin and the Press, Press/Politics, Sayı 6, 2001
- LOPATA, R., LAURINAVICIUS, C., 2007. 'Russia'sMilitary Reform: Political Trajectories', <http://www.bdcoll.edu/files/docs/bdreview/09bdr601.pdf>, (23.03.2020).
- MAKSİMOV, E., 2003. 'TretayaPosadka', Vlast, Sayı 34, Eylül 2003
- MALASENKO, A., ve TRENİN, D., Vremya Yuga: Rossiya v Çeçne, Çeçnya v Rossii, Moskova, Moskovskiy Karnegiy Tsenrt, Gendalf, 2002
- MEDVEDEV, R., 2005. Vladimir Putin: Çetire Goda v Kremle, Moskova, Vremya.
- METİN, Y., ve ERCE, B. 2016, Bölge Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Ankara.
- MİKAİL, E. H., 2007. KGB Albaylığı'ndan Devlet Başkanlığı'na Putin Dönemi Rusya, İstanbul: IQ Yayınları.
- N. GEVORKYAN, A. KOLESNIKOV ve N. TIMAKOVA (der.), Ot PervogoLitsa: Razgovori s Vladimirom Putinom, Moskova: Vargius, 2000.
- NECEFOĞLU, H., 2017. " Rusya'nın Yeni Jeostratejisi ve Uluslararası Güvenlik", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt 4, Sayı 12,.
- NEZİHOĞLU, H., 2007. "Orta Asya Cumhuriyetlerinde Otoriterlik ve Tarihsel Kökenleri", Alattoo Academic Studies, Sayı 2 -, Kırgızistan/Bişkek.
- OĞAN, S., 2003. Rusya'da Siyaset ve Oligarsi, Ankara, ASAM.
- OLÇAR, K., 2007. Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ONAY, Y., 2015. 'Rusya'nın Ortadoğu Politikasını Şekillendiren Parametreler', Bilge Strateji, Cilt:7, Sayı:12.

- ÖLMEZOĞULLARI, N., 2012. Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- ÖZDER, A., 2013. "Avrasya Kavramı ve Önemi", Avrasya İncelemeleri Dergisi, Sayı: 2, ss.65-88.
- ÖZTÜRK, O., 2001. Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.
- PETROV, N., 2002. 'Seven Faces of Putin's Russia: Federal Districts as the New Level of State-Territorial Composition', Security Dialogue, Cilt 33, Sayı 1.
- PETROV, N., 2004. '4 Years of Reforming the Federal System', The Moscow Times.
- PIOTROWSKI, M. A., 2002. 'Russia's Security Policy', in Janusz Bugajski (ed.), Toward an Understanding of Russia: New European Perspectives, New York: Council on Foreign Relations.
- PURTAŞ, F., 2005. Rusya Federasyonu Ekseninde BDT, Platon Yayınları, Ankara.
- RF Devlet İstatistik Kurumu, 2020, <https://eng.gks.ru/search?q=population>, (23.03.2020).
- RIASANOVSKY, N.V., STEINBERG, M.D., 2011. Rusya Tarihi, İnkılap Yayınları, Çev.: Figen Dereli, İstanbul. ss.747.
- ROSKIN, M. G., 2009. Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çev: Bahaeddin Seçilmişoğlu, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- RUKAVISHNIKOV, V., 2003. 'Public Acceptance of Security Issues and Defence Reform in Russia', http://www.bezbednost.org/upload/document/public_image_of_security.pdf#page=162, (28.06.2020).
- RUSYA FEDERASYONU RESMİ İSTATİSTİK SİTESİ, 2017. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/perepis_krim/KRUM_2015.pdf, (23.03.2020).
- SADIKOV, R., 2010. "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: XXIX, Sayı: 48, ss. 102-118.
- SALIKOV, M., 2010. "The Russian Federal System: Sub-National and Local Levels", <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/salikov.pdf>, (25.05.2018).
- SARTAROV, G., 2004. "Demokratura", Novaya Gazeta.
- SASAOĞLU, D., 2014. 'NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan', Bilgesam Analiz, No:1176.
- SEIFFERT W, 2004. Vladimir V. Putin, Yayına Haz: K. Aydemir, İstanbul, Gendaş Kültür Yayıncılık.
- SERBEST, B., 2017. "Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:3, ss. 285-307.
- SERGEY Rogov, 1998. 'Konturu Noviy Rossiyskoy Strategii', Nezavisimaya Gazeta, NG-Tsenarii, Sayı 3.
- SHEVTSOVA, I., 2001. 'Russia' Hybrid Regime', Journal of Democracy, Cilt 12, Sayı.
- SHMONİN, D. 2014. Religion and Education in Contemporary Russia: The Dynamics of Recent Years, Analysis ISPI, No. 233.
- SLIDER, D., 2011. 'Russia's Governors and Party Formation', Brown (der.), Contemporary Russian Politics, 2011
- SOLNICK, S., 2000. 'The New Federal Structure: More Centralized, or More of the Same', Erin Powers (der.), PONARS Policy Memo Collection (No:146-181), Policy Memo Series No: 161, Washington DC.
- SOROKİN, K. E., 1996. Geopolitika Sovremennosti i Geostrategiya Rossii, Moskova: ROSSPEN, 1996.
- STEPAN, A., 2000. "Russian Federalism In Comparative Perspective, Post Sovyet Affairs, Sayı 16, No 2, ss. 133-176.
- ŞPEER, A., 2005. Tertir Reyh Iznutri. Vospominaniya Rehsministra Voennoy Promislennosti.

- TAYLOR, Brian, 'Putin and Military: How Long will the Honeymoon Last?', 2000, <http://www.ponarseurasia.org/memo/putin-and-military-how-long-will-honeymoon-last>, (23.03.2020).
- TEPEYURT, M., COŞKUN, B., B., 2013. 'Tarihsel Süreçte Bir Kâğıt Asker Olarak Orta Doğu'da Rus Varlığı', (Ed: Sezgin Kaya), Rusya'nın Doğu Politikası, Ekin Basım Dağıtım, Bursa.
- TEZİÇ, Ê., 2003. Anayasa Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayım, 8. Basım.
- TEZKAN, Y. Ve TAŞAR, M., 2002. Dünden Bugüne Jeopolitik, Ülke Kitapları, İstanbul.
- TSIMBURSKIY, V. L., 1983. 'Ostrov Rossiya: Perspektivı Rossiyskoy Geopolitiki', Polis.
- TURGUT, O.Ö. 2010. "Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti (1918-1920)", Kocaeli Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Masaları 14.11.2010 tarihinde <http://kousam.ysmyazilim.com/uploaded/file/onurozcanturgutrusyamasasi.pdf>, (14.04.2020).
- UMBACH, F., 2002. 'Dilemmas of Russian Military Modernization', Transatlantic International Politik, Sayı 1.
- UYGUN, O., 1996. Federal Devlet, Çınar Yayınları, İstanbul.
- VOLINE, 2000. Rus Devrimleri, Çev.: Ramazan Macit, Babil Yayınları, İstanbul, ss. 122.
- WEBBER, M., 2000. "Russia and the Council of Europe: Russia and Europe; Conflict of Cooperation", Londra, ss. 248.
- WHITE, S., 2000. Russia's New Policies: The Management of Post-Communist Society, Cambridge: Cambridge University Press.
- WOLOSKY, L., S., 2000. 'Putin's Plutocrat Problems', Foreign Affairs, www.tdk.gov.tr, (12.03.2019).
- YAPICI, M., İ., 2010. Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler, USAK Yayınları, Ankara.
- YAVAŞ, A., 2013. Kore Sorunu ve Uzakdoğu'da İstikrar Arayışı: Altılı Görüşmeler, Bilgesam Yayınları.
- YAYLA, A., 2015. Karşılaşmalı Siyasal Sistemler, Adres Yayınları, 4.baskı, Ankara.
- YERGİN, D. ve GUSTAFSON, T., 1994. Rusya 2010 Ve Dünyadaki Yeri, Sabah Kitapları, İstanbul.
- YILMAZ, H., 2006. Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi, İstanbul: Versus Kitap.
- YILMAZ, S., 2019. Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri, Nobel Yayınları, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Gül DEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi : Birecik \25.07.1993

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi- Siyaset
Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-
Sosyal Bilimler Enstitüsü- Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doktora Öğrenimi : -
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : ÇİLOĞLU, A., DEMİR, G., ve AYDOĞDU, Y.,
2017. “Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Etkisinin
Beyin Göçü Bağlamında Değerlendirilmesi”,
Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset
Kongresi, Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : guldemir0680@gmail.com
Tel. : -
Tarih : 03.03.2020